

MILJØKRIM

AUG./SEPT. 2013

NR. 2 – ÅRGANG 16 – MAGASINET UTGIS AV ØKOKRIM

Måker som bråker – kan de avlives?

// SIDE 18

Object ID lansert

// SIDE 54

Anbefaler flere «motangrep»

– Høyesterettsdommer Magnus Matningsdal

// SIDE 6

Kartellenes akilleshæl

– Målrettet etterretning

// SIDE 22

INNHold 2#2013

06 Anbefaler flere «motangrep» fra aktor
Portrett: Høyesterettsdommer Magnus Matningsdal

10 Smånytt

17 Norsk miljøpolitiforenings utdanningsseminar
– Bergen 2013

18 Måker som bråker – kan de avlives?

21 Rettsvern for naturen
– lansering av miljojuss.no

22 Kartellenes akilleshæl
– organisert miljøkriminalitet er big business

28 Muligheter som ligger i en håranalyse
– 0,02 g fullpakket med saksnyttig informasjon

30 Ulovlig handel med truede dyrearter
– foreløpig funn fra forskning i Norge

34 Småbåtguiden
– ny praktisk applikasjon for båtfolk i indre Oslofjord

36 «Project Scale»

38 Biologen har ordet
– sporing av rømt oppdrettslaks

40 «Drepte» dragehoder med tomahawk

41 Blomsterart i særklasse

43 Veibygging i Endalen
landskapsvernområde

44 Avdekker slurv og lovbrudd
ved miljøtilsyn

46 Gasslekkasje ga foretaks-
straff på 30 millioner

47 Gondolfører med livet som
innsats

50 Metalldetektor til nytte
og besvær

54 Object ID er lansert

56 En dyr fangstgrop
– historien om nåtidens fatale
møte med fortiden

58 Fremmede arter i norsk natur
Naturmangfoldloven kapittel IV
– er blitt reversert

60 Straffutmåling ved overtre-
delse av forurensningsloven

64 Møte i kriminalitetskom-
misjonen
FN – UNODC

66 Nye lover og forskrifter

67 Viktige dommer

Miljøkrim er et fagblad som inneholder aktuelle artikler om miljøkriminalitet. Hovedområdene er natur og fauna, forurensning, kunst og kultur, samt arbeidsmiljø. Det distribueres til politiet, påtalemyndigheten, domstolene, kommunene, naturoppsyn, miljø- og kulturminneforvaltningen, med flere. Bladet blir utgitt tre ganger i året.

Ansvarlig utgiver:

Miljøkrimavdelingen ved ØKOKRIM

Utgitt:

August/september 2013

Ansvarlig redaktør:

Statsadvokat Hans Tore Høviskeland

Redaktør Tuva Brørby

Redaktør Ida Didriksen
Redaktør Øktner

LEDER

ANSVARLIG REDAKTØR
HANS TORE HØVISKELAND

Statalemyndighetens oppgaveløsning

...å omgå regelverket, og på denne måten
...ønskede konkurransefortrinn.»

...et av informasjon gitt under mø-
...katen det var hensiktsmes-
...statalemyndigheten går
...alle kontrollmyndig-
...ØKOKRIM er på
...rangere et
...ilsynet,
...oli-

er det viktig at det tas grep for å bedre den sam-
lede kontrollinnsatsen på dette området. Og det
haster! Hvis ikke vil miljøet bli den store taper.

Tekst: førstestatsadvokat **Tarjei Istad**, ØKOKRIM / Foto: rådgiver **Lillian Nordby Øtkner**, ØKOKRIM
// tarjei.istad@politiet.no

Høyesterettsdommer Magnus Matningsdal

Anbefaler flere «motangrep» fra aktor

Høyesterettsdommer Magnus Matningsdal ser skjerpede straffer på miljøområdet i sammenheng med økt bevissthet og spesialkompetanse i politiet, men han tror dommer om straffutmåling generelt kunne blitt bedre om aktor i Høyesterett ikke uten videre aksepterte lagmannsrettens resultat.

Magnus Matningsdal fra Hå i Rogaland har vært dommer i Norges høyesterett siden 1997. I løpet av disse årene har han sittet i panelet i flere sentrale miljøstraffesaker, sist Rt. 2011 s. 10, Rt. 2011 side 631, Rt. 2012 side 65 og Rt. 2013 side 684. Matningsdal peker på betydningen av god straksetterforskning også i miljøsakene.

– Jeg vil fortelle en liten historie fra da jeg var dommerfullmektig på Jæren. På den tiden kom det inn kolossalt mye sur nedbør fra DDR. Det førte til at det var steindødt i elvene på Sørlandet, men på Jæren har det alltid vært godt med laks. I flere av elvene kunne en ta opp til ti tonn i året. Og spørsmålet ble da: Hvorfor gikk det så bra på Jæren? Jo, forklaringen er forurensning fra kalking i jordbruket.

Det gode fisket tok imidlertid slutt da bøndene gikk over til å legge i silo.

– Når bøndene gikk i gang i juni og la i silo, havnet kolossalt mye av avrenningen i vassdra-

Gårdene ligger tett som hagl på Jæren, og uten skikkelig bevissikring kunne vi ikke dømme den fylkesmannen pekte ut

gene, noe som førte til at oksygenet forsvant og laksen begynte å svømme på ryggen. Det var enormt mye laksedød. Fylkesmannen hadde

ansvaret for etterforskningen av disse utslippene, og i den første saken kom det en kar fra fylkesmannen og fulgte en bekk oppover. Han så at det lå et par gårder langs bekken og gikk først til den ene og spurte om det var han som hadde sluppet ut. Da denne svarte nei, la fylkesmannen til grunn at det var den andre. Den siste hadde da en silo under oppføring, slik at han var nok litt i søkelyset, men det ble ikke gjort noe bevissikring. Dermed måtte vi jo bare frifinne. Gårdene ligger tett som hagl på Jæren, og uten skikkelig bevissikring kunne vi ikke dømme den fylkesmannen pekte ut.

Matningsdal har inntrykk av at etterforskningen av miljø saker er bedre i dag, som følge av økt bevissthet rundt disse sakene og spesialkompetanse i politiet. Han trekker frem Georg Fredrik Rieber-Mohns engasjement som statsadvokat i Rogaland og senere riksadvokat, og i den forbindelse ØKOKRIMs rolle på miljøområdet og vedtakelsen av generalklausulen om alvorlig miljøkriminalitet i straffeloven § 152 b i 1993. Sammen med høyere strafferammer har

den økte kunnskapen også gitt seg utslag i straffnivået.

– Ta eksempelvis saken om de som hadde lagt rørgate i stedet for å bore tunnel under bygging av et småkraftverk (Rt. 2011 side 631). Hvis du sammenligner den med noen av sakene en del år tilbake i tid, så er det jo klart at den er mye strengere.

Høyesterett bør behandle flere typiske straffesaker. Saken referert i Rt. 2011 side 631 var den første straffesaken i Høyesterett etter vannressursloven, som ble vedtatt i 2000. Mange miljølover er vedtatt de siste ti-tolv årene, og for de fleste er det svært lite strafferettspraksis, særlig fra høyere instanser. Matningsdal er opptatt av at Høyesterett skal behandle typiske saker innenfor de ulike områdene, slik at avgjørelsene kan gi veiledning for politi og påtalemyndighet i sakstypene de arbeider mest med.

– Jeg tror alle her i huset er enige om at man i litt for stor grad har behandlet saker som er atypiske, og at man i større grad bør henvise typiske saker. Et eksempel er en sak fra våren 2013 om straffutmåling for grooming, noe vi ikke har behandlet før. Som forberedende dommer på saken sa jeg at jeg ikke hadde noen oppfatning om lagmannsrettens straffnivå var riktig eller ikke, men at det var helt uinteressant. Når vi har fått et straffebud om grooming, er det uansett viktig å få en høyesterettsdom om straffnivået på dette (Rt. 2013 side 699).

Det er tilsvarende for andre lovbrudd, selvsagt også miljølovbrudd.

Ekspertise på strafferett i lovarbeid.

I første sak om en ny straffebestemmelse vil lovforarbeidene nødvendigvis være en sentral rettskilde.

– *Mitt inntrykk er at forarbeidene til nye miljølover generelt er grundige og gode, men at behandlingen av straffebudet kan være mangelfull.*

– Det du sier der gjelder nok mer generelt for straffetrusler i spesiallovgivningen. I lovarbeidet bruker man opp energien på normene, og i tillegg har det enkelte fagdeparte-

jo ikke, men faren var likevel domfelt. Høyesterett måtte dermed frifinne siden medvirkningstillegget var fjernet (Rt. 2007 side 496).

Advokatoriske «motangrep». Ikke minst når Høyesterett skal behandle områder det ikke foreligger praksis på fra før eller hvor det har vært en utvikling, ønsker Matningsdal seg en tilstrekkelig bred og prinsipiell prosedyre fra aktor.

– Det er klart at det som presenteres for Høyesterett under prosedyrene har stor betydning. Når du får en skikkelig prosedyre, så inspirerer det til å være litt prinsipiell og ikke bare skrive det som er strengt nødvendig for å avgjøre den konkrete saken.

Aktorat for Høyesterett var temaet for Magnus Matningsdals innlegg på årets statsadvokatomøte. Der understreket den populære foredragsholderen også betydningen av en muntlig, advokatorisk stil.

Dessuten ønsker han seg at påtalemyndigheten i større grad går til motangrep.

– *Hva mener du med «motangrep»?*

– Tenk deg at du har nedlagt påstand i lagmannsretten på fengsel i seks år. Så sier lagmannsretten fire, basert på akkurat samme faktum som du har basert påstanden din på. Domfelte anker utmålingen til Høyesterett, og der står aktor i skranken og sier «ja, ja, straffen må ikke settes mer ned». Jeg mener at man i større grad må opprettholde den opprinnelige påstanden, for da får man en helt annen prosedyre og bedre grunnlag for avgjørelsen.

Jeg er ikke helt enig i at jeg generelt er streng, men jeg er kanskje litt flinkere enn enkelte dommere til å «dra ut trekkspillet»

ment mer ekspertise på normene enn på det strafferettslige. I en sak fra Jæren hadde en ungdom drevet uforsvarlig grisehold, og faren var satt under tiltale for medvirkning til brudd på dyrevernloven. Dyrevernloven hadde hatt et medvirkningstillegg, men de skarpe hodene i Landbruksdepartementet hadde etter noen år tatt ut medvirkningstillegget under henvisning til at medvirkning er straffbart i Norge. Det er det

Matningsdal pekte på statsadvokatadvokatmøtet også på at dette har en side til god anklageskikk, for hva bygget påstanden i lagmannsretten på om man ikke finner grunn til å forsvare den i Høyesterett?

Han har derimot forståelse for at påtalemyndigheten av ulike grunner avstår fra å anke en straff man strengt tatt finner for mild, men peker på muligheten for aksessorisk motanke etter straffeprosessloven § 311 og altså å – etter varsel i prosesskriv – opprettholde påstanden fra lagmannsretten. Tidligere, i en artikkel i Lov og Rett 2006 side 429, har høyesterettsdommeren med et betydelig juridisk forfatterskap pekt på at bare ¼ av straffutmålingsankene kommer fra påtalemyndigheten, noe som fører til en skjevhet i Høyesteretts sakstilfang. Mener han at en del domfelte slipper for billig?

– Jeg har lest at du er litt streng, skyter fotografen inn.

– Jeg er ikke helt enig i at jeg generelt er streng, men jeg er kanskje litt flinkere enn enkelte dommere til å «dra ut trekkspillet». Vi i Høyesterett har nok hatt en tendens til å være for snille i de virkelig alvorlige sakene, mens vi kan være for strenge i den andre enden. Jeg er en person som, forutsatt at det er de rette sakene, kan være veldig opptatt av å bruke samfunnsstraff, for det synes jeg er en god reaksjon.

«Småpottel» på 70-tallet. Matningsdal er også opptatt av det i den enkelte sak påstås et

riktig sett av reaksjoner, og ikke bare bot eller fengsel om det også er grunnlag for inndragning, rettighetstap og så videre. I foredraget på statsadvokatmøtet understreket han under henvisning til Rt. 1993 side 1388 om rettighetstap at det ikke er til hinder for å idømme en reaksjon at den ikke vært påstått i tidligere saker, det være seg generelt eller i samme sakskompleks.

Spørsmålet om inndragning bringer samtalen over på Matningsdals doktorgrad om emnet, hvor det sannelig også var plass til en miljøkriminalitetshistorie fra landbruket på Jæren.

– I min bok harselerer jeg litt over en sak fra

Jæren (Rt. 1974 side 50, omtalt i Matningsdal, Inndragning, 1987, side 120). Der er det ganske mange gravhauger, og tidligere var det strengt med oppdyrking. På 60–70-tallet og utover var det imidlertid en kolossal dyrkingsaktivitet. Da var det en bonde nord for Bryne som hadde oppdaget at det gikk fortere å fjerne gravhauger med gravemaskin enn å ha disse arkeologene som sitter der med skje. Han fikk bare noe «småpottel» i bot og ingen inndragning. Det ville aldri skjedd i dag med spesialorgan som ØKOKRIM og et helt annet bevissthetsnivå, sier Magnus Matningsdal.

Redaksjonen har satt inn henvisningene til Norsk Retstidende.

Politiet må på nett for å stanse elfenbenhandel

En Interpol-rapport, som skulle identifisere bakmennene og omfanget av ulovlig elfenbenhandel, har i løpet av en to-ukersperiode avslørt hundrevis av objekter til en verdi av cirka 1,45 millioner euro til salgs på nett i ni europeiske land.

I «Project Web», som ble støttet av den internasjonale «Fund for Animal Welfare (IFAW)», ble 660 annonser på 61 auksjonssteder analysert av spesialister i de nasjonale organene. Mengden elfenben til salgs ble anslått til å representere cirka 4 500 kilo.

Med få krav til selgerne om å dokumentere at elfenbenet er fremskaffet på lovlig vis, og tidligere IFAW-ettersøkning som viser at elfenben er det mest omsatte produktet på internett av faunaprodukter, er introduksjonen av nytt regelverk knyttet til netthandel og godt sam-

arbeid med Tollvesenet for å kunne etterforske og hindre illegalt elfenbensalg over nett, en av rapportens viktigste anbefalinger.

Den illegale handelen med elfenben er en av de største truslene mot de ville elefantene

«Den illegale handelen med elfenben er en av de største truslene mot de ville elefantene, og innsatsen til dem som håndhever regelverket, må skje både på og utenfor nettet hvis vi skal bekjempe denne kriminaliteten», sa David Higgins, leder av INTERPOLs miljøprogram.

I 2010 godkjente CITES en resolusjon som sier at «land evaluerer eller utvikler sine nasjonale mål for å forsikre at de i tilstrekkelig grad er i stand til å kontrollere den lovlige handelen med truede arter, etterforske den ulovlige og straffe overtrederne.

«Denne CITES-resolusjonen var et viktig internasjonalt steg mot å bekjempe illegal handel med truede arter på nett. Samarbeidet mellom håndhevsmyndighetene i INTERPOLs initiativ Project Web markerer et nytt, viktig steg mot den koordinerte innsatsen som kreves for å stenge denne ødeleggende handelen», sa Azzedine Downes, president og CEO i IFAW.

«Project Web» var første gang det ble igangsatt ettersøkning av ulovlig faunahandel på Internett, koordinert av «the world police body» (INTERPOL, red. anm.).

Foto/tekst: spesialetterforsker
Solveig Ravnum (PhD Biologi), ØKOKRIM

Environmental forensics i USA

Vivian Miksch Fredenborg og Solveig Ravnum fra miljøkrimavdelingen har nettopp deltatt på et kurs og en konferanse i USA om *environmental forensics*, som omhandler rettsstekniske metoder for etterforskning av miljøkriminalitet. Kurset og konferansen ble arrangert av International Network of Environmental Forensics (INEF) ved Pennsylvania State University. Ulike teknikker, både kjemiske og biologiske, for å identifisere kilden og tidspunktet til en bestemt miljøkriminell handling ble presentert og diskutert av forskere og etterforskere fra hele verden med erfaringer fra virkeligheten. I neste nummer av Miljøkrim kommer de til å skrive mer om de forskjellige temaene som ble presentert på kurset og konferansen.

Her er noen aktuelle lenker til nettstedet for konferansen

- <http://forensics.psu.edu/news-events/events/2013/inef-penn-state-conference-2013>
- <http://intl-nef.org/inef-2013-conference/program/>
- <http://intl-nef.org/>
- <http://intl-nef.org/wp-content/uploads/2013/03/INEF-2013-second-Call-for-Abstracts-Nov-13-final.pdf>

Miljøteamet søker

Politioverbetjent

ØKOKRIM er spissorganet i politiet og påtalemyndigheten for å bekjempe økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet. Fordi vi har de mest omfattende, kompliserte og prinsipielle sakene, er vi avhengige av å ha dyktige medarbeidere som er opptatt av å utvikle seg ved å jobbe tverrfaglig.

Vi har en ledig stilling som politioverbetjent/spesialetterforsker ved Miljøkrimavdelingens påtale- og etterforskingsteam (miljøteamet) som arbeider med straffesaker innenfor områdene forurensnings-, natur-, kunst-, kulturminne- og arbeidsmiljøkriminalitet.

Straffesaksarbeidet på Miljøkrimavdelingen skjer i team med jurister og etterforskere med enten politifaglig bakgrunn eller økonomi-, biologi- eller kjemibakgrunn.

For den rette medarbeideren kan vi tilby konkurransedyktig lønn innenfor lønsspennet.

// **Kontaktperson: teamleder Tarjei Istad, tlf. 996 24 976**

For full kunngjøringstekst, se okokrim.no, politijobb.no eller finn.no

Søknadsfrist: 23. september 2013

Korreksjon på BL

Av: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM

I forrige utgåve av Miljøkrim vart det i artikkelen «Kva er ei god melding til politiet?» gjort rede for mellom anna kva som krevst av opplysningar for å tilfredstille både formelle og faglege krav. Robert Walther Lie, Kviteseid lensmannskontor har i ettertid gjort redaksjonen merksame på ein mangel i framstillinga når det gjeld politiets orientering til meldarar som ikkje er hverken fornærma eller mistenkt.

Lie skriv: «For cirka eit år sidan fekk eg vite

at PDMT har lagt til ei ekstra rolle i BL som heiter «underretningsmottager», nettopp for å ivareta opplysningsplikt til ulike etatar som har krav på eller av andra årsaker ønsker å vite utfallet av ei straffesak

Ved å bruke denne rolla, så vil ein unngå-eindell problemstillingar som dukkar opp rundt plikter og retta ein fornærma har.»

Redaksjonen set pris på slike tilbakemeldingar og sender takk til kollega Lie i Kviteseid.

ATV i Trillemarka

Foto: **Politi**

Sommeren 2012 besørget Statnett befarings og vedlikehold av kraftledningsmaster i Trillemarka-Rollagsfjell naturreservat. Under arbeidet ble det

tatt i bruk ATV, til tross for at motorferdsel er forbudt i reservatet og det ikke forelå tillatelse.

Ulovligheten medførte forelegg fra Søndre

Buskerud politidistrikt på 50 000 kroner, som er vedtatt. Den ansvarlige linjemesteren i Statnett fikk en påtaleunntatelse.

Ulovlig overtid

Adecco Helse AS er bøtelagt for å ha overtrådt bestemmelsen om overtidsarbeid.

I mai 2013 vedtok Adecco Helse AS et forelegg på 700 000 kroner for under særlig skjerpene omstendigheter å ha overtrådt bestemmelsen om overtidsarbeid. Bestemmelsen sier at overtidsarbeid ikke må overstige ti timer i løpet av sju dager, 25 timer i fire sammenhengende uker og 200 timer innenfor en periode på 52 uker.

I perioden fra 20. september 2010 til 30. januar 2011 skal daglig leder i Adecco Helse AS og institusjonsleder ved Greverud sykehus ha unnlatt å organisere arbeidet til de ansatte ved Ammerudlunden og Greverud sykehus i Oslo slik at de var i stand til å overholde bestemmelsen om overtid.

Saken omfatter en lang rekke ansatte som har jobbet overtid langt utover det loven tillater.

De ansatte ved Ammerudlunden sykehus hadde blant annet jobbet opp til 59,6 timer overtid på syv dager, opp til 45 sammenhengende arbeidsdager uten arbeidsfri periode på 35 timer og opp til 13 søndager på rad og samtlige helligdager i forbindelse med julen 2010. Ansatte ved Greverud sykehus hadde jobbet opp til 18 sammenhengende dager uten arbeidsfri periode på 35 timer og opp til syv søndager på rad.

Utslipp i Akerseelven

Etter at minst 15 000 liter fyringsolje fant veien ut i Akerseelven desember i fjor, ble

Hafslund Varme AS ilagt et forelegg på 800 000 kroner av Oslo politidistrikt.

Hafslund hadde forut for hendelsen bygget om anlegget, men hadde ikke montert sikkerhetsventil som kunne ha forhindret utslippet.

Det var heller ikke foretatt en god nok kontroll av anlegget etter ombyggingen og fyllingen skjedde uten tilsyn.

Brannvesenet var tidlig på plass og Hafslund aksepterte boten og tok ansvar for å rydde opp.

Miljøoppskrift for kommunene

Det nye nettstedet Miljøkommune.no er en samling med oppskrifter og råd som viser kommunene hvordan de kan behandle miljø- og plansaker riktige og raskere.

Av senioringeniør **Kirvil Stoltenberg**, Miljødirektoratet & redaktør for Miljøkommune.no

Undersøkelser viser at det er utfordrende for kommunene å ha oversikt over et komplisert lovverk på miljøområdet, som omfatter alt fra prioriterte arter, radon og kulturminner som påvirker arealplanleggingen, til konsekvensene av bedrifters utslipp i avløpsnett og graving i forurensset grunn.

Særlig de mindre kommunene, som har få saksbehandlere på plan- og miljøområdet, har hatt behov for bedre rådgivning fra staten.

Bedre saksbehandling, bedre miljø. Miljøvernmyndighetene har opprettet Miljøkommune.no blant annet fordi miljøområdet er svært omfattende og variert. Nå kan kommunenes saksbehandlere finne kvalitetssikret informasjon på det nye nettstedet, som er en veiviser i kommunal miljøforvaltning og planlegging.

Bedre saksbehandling gir også bedre miljø.

På Miljøkommune.no finnes blant annet en oversikt over kommunenes myndighet og plikt etter miljølovverket. Nettstedet inneholder også

Vi vil stadig forbedre Miljøkommune.no, derfor ber vi om tilbakemeldinger fra brukerne

praktiske veiledninger om hvordan konkrete myndighets- og plikt oppgaver på miljøområdet kan løses. Vi har dessuten utarbeidet brevmaler og sjekklister for ulike arbeidsprosesser på en del saksområder, beregnet på saksbehandlerne i kommunene.

Vi vil stadig forbedre Miljøkommune.no. Derfor ber vi om tilbakemeldinger fra brukerne, ikke minst gode eksempler på hvordan konkrete saker kan behandles. Vi håper saksbehandlerne i kommunene, øvrige ansatte i kommune-Norge og mange andre hjelper oss med å videreutvikle nettstedet.

God nytte av nettsiden

- En politimann ringte nylig til Miljødirektoratet for å spørre om reglene knyttet til forsøpling. Han ble henvist til Miljøkommune.no, der det er en oversikt over slikt regelverk.
- En kommune hadde bedt rettsvesenet om en tillatelse til å rydde opp i hensatte biler. Dommeren ringte for å undersøke om kommunen trengte denne avgjørelsen fra rettsvesenet. Han ble henvist til Miljøkommune.no, der det står at kommunen selv har myndighet til å pålegge og eventuelt gjennomføre slik opprydding med hjemmel i forurensningsloven.

Nedenfor vises eksempelsak på en artikkel du kan finne på miljøjuss.no som er omtalt på side 21.

Anmelder humleimport

Naturvernforbundet og SABIMA politianmelder import av mørk jordhumle fra Belgia. Importhumlene kan true norsk natur.

Det er importøren Norgro som er anmeldt for brudd på flere bestemmelser i naturmangfoldloven. Organisasjonene viser til at mørk jordhumle har stort potensiale for spredning og etable-

ring i Norge, til fortrengsel for norske humlearter. Det er veksthusgartnerne som bruker humlene til pollinering, sjøl om det finnes leverandører av norske humler. Gartnerne mener det norske tilbudet ikke er godt nok, mens miljøvernorganisasjonene mener humleimporten kan representere en stor risiko for tap av arts mangfold i norsk natur.

Organisasjonene har også påklaget Mattilsynets behandling av importsaken inn for Landbruks- og matdepartementet.

Miljøblinksuddet

Foto: Tiurleik // Av: Jon Atle Georgsen, Sigdal lennsmannskontor i Nordre Buskerud pd

Vi i redaksjonen takker så mye for dette flotte bildet av en tiur i «leik». Bildet er tatt i Lier tidligere i år.

Hvis du har et bilde du vil dele med leserne, send ditt bidrag tilmiljokrim.okokrim@politiet.no med beskrivelse av motivet, evt. en tittel. Kanskje er det ditt bilde som blir valgt neste gang.

Fjerning av asbestholdige materialer

September 2012 utførte en byggherre arbeider i Oslo som innebar fjerning av asbestholdige eternitt materialer uten å sørge for at det var etablert godt system for internkontroll (ref. arbeidsmiljøloven § 19-1 første ledd jamfør § 3-1 tredje ledd). Firmaet ble vedlagt bot på 300 000 kroner. Forelegget er vedtatt.

Stanset ikke etter pålegg

Til tross for et pålegg om stans fra Arbeidstilsynet fortsatte et byggefirma våren 2013 arbeidet på en byggeplass i Oslo. For dette fikk firmaet et forelegg fra Oslo politidistrikt på 100 000 kroner for brudd på arbeidsmiljøloven § 19-1 jamfør § 18-8. Forelegget er vedtatt.

Bot etter nestenulykke med kran

Et entreprenørselskap har vedtatt et forelegg fra Oslo politidistrikt på 200 000 kroner etter et uhell med en kran høsten 2011. En blokk falt ned fra kranen og traff en gravemaskin, men ingen kom til skade. Kranføreren hadde ikke fått opplæring i føring av kranen, jamfør forskrift om utførelse av arbeid §§ 10-1, 10-2 og 10-3.

Dette er Miljødirektoratet

I mer enn 40 år har Direktoratet for naturforvaltning (DN) og Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) betydd mye for bevaring av naturen, for redusert forurensning og for utviklingen av norsk miljøpolitikk. 1. juli 2013 ble vi slått sammen til en stor, helhetlig fagetat – Miljødirektoratet.

*Tekst: Ellen Hambro, direktør for Miljødirektoratet,
Foto: John Petter Reinertsen.*

Slik får du tak i oss

- Miljødirektoratet har kontorer i Trondheim og Oslo. I Trondheim er avdelingene med hovedansvar for naturforvaltning og områdevern. I Oslo ligger avdelingene med hovedansvar for klima og forurensning.
- Du når oss lettest via www.miljodirektoratet.no, e-post post@miljodir.no eller telefon 03400.

Miljøutfordringene blir stadig mer sammenflettet og komplekse. Klimaendring og tap av naturmangfold er de største utfordringene vi står overfor. Arbeidet for å hindre forurensning av luft og vann, innsatsen for å hindre alvorlige klimaendringer og tiltak for å bevare naturens mangfold av planter, dyr og landskap – alt dette henger sammen.

Det handler om oss mennesker, fordi vi er helt avhengige av det jorda og velfungerende økosystemer gir oss av varer og tjenester som nettopp ren luft, rent vann, mat, medisiner og naturopplevelser. Det handler om å ta vare på kloden for kommende generasjoner. Det er det vi jobber med i Miljødirektoratet.

Mer helhetlige. Vi har overtatt ansvar og oppgaver fra tidligere DN og Klif, men skal gjøre mer enn bare å legge disse ved siden av hverandre. Som én etat kan vi være mer helhetlige fordi kunnskapsgrunnlaget og fagkompetansen er bredere og erfaringene flere. Det utvider forståelsen for utfordringene og for løsningene framover.

Oppdraget vårt er å samordne kunnskap, utøve myndighet og gi råd slik at vi blir en synlig og tydelig autoritet på miljøområdet. Ambisjonen vår er å være den viktigste premissleverandøren for miljøpolitikken i Norge.

Miljødirektoratet har et bredt samfunnsoppdrag. Vi er demokratiets tjener når vi setter vedtatt politikk ut i livet. Samtidig er vi vaktbikkja som sier tydelig i fra dersom miljøutviklingen ikke er i samsvar med politiske mål og internasjonale forpliktelser. Vi har oppdatert kunnskap om miljøets tilstand og skal formidle den på en forståelig måte. Vi viser fram positive utviklingstrekk, men også truslene.

Klok rådgiver. Vi ønsker å være en klok rådgiver for departementet i videreutviklingen av miljøvernpolitikken. Vi er støttespiller og pådriver for kommunalt og regionalt nivå som har ansvar for viktige deler av miljøarbeidet, og vi legger vekt på god dialog og godt samarbeid med andre sektormyndigheter om deres miljøinnsats. I tillegg har vi omfattende oppgaver internasjonalt.

Vi arbeider i skjæringsfeltet mellom mange kryssende interesser. Det ligger i vårt mandat at vi skal veie ulike hensyn mot hverandre. Vi skal legge til rette for vern av naturen, men også for bruk og verdiskaping. Vi skal motvirke forurensning, men også veie dette mot hensynet til sysselsetting, produksjon og verdiskapning. Dette kan være krevende balansegang, men hensynet til miljø og en bærekraftig utvikling vil alltid være en rettesnor for arbeidet vårt.

Miljødirektoratet

- Et statlig forvaltningsorgan underlagt Miljøverndepartementet. Rammene for arbeidet vårt blir lagt gjennom stortingsmeldinger og proposisjoner, statsbudsjett og instruks og årlige tildelingsbrev.
- De fleste av de om lag 700 medarbeiderne jobber ved kontorene våre i Trondheim og Oslo.
- Statens naturoppsyn er en del av direktoratet og har medarbeidere ved mer enn 60 lokalkontor omkring i landet, og har i tillegg ansatte og tjenesteytere på timebasis.

Dømt for eksport av EE-avfall til Kina

I desember 2009 anmeldte Miljødirektoratets daværende Statens forurensningstilsyn en eksport av seks konteinere med elektrisk og elektronisk avfall (EE-avfall) som var stanset i Rotterdam. ØKOKRIM tok over saken fra Vestfold politidistrikt på nyåret 2010.

Gjennom etterforskningen kom det frem at eksportøren hadde sendt over 1 000 tonn slikt avfall til Kina i perioden 2007–2009. Det dreide seg hovedsakelig om tv-skjermer og datamonitorer av den gamle kassetypen, såkalte CRT-skjermer. Disse inneholder miljøgiften bly og er derfor forbudt å sende ut av OECD-området, enten forsendelsen skjer til sluttbehandling eller til gjenvinning.

ØKOKRIM tok ut tiltale mot eksportøren i de-

seember 2012. Tiltalen omfattet både de 1 074 tonnene (78 konteinere) som var kommet helt frem til Kina, og de seks konteinerne som ble stanset i Rotterdam. I tillegg ble han tiltalt for korrupsjon og medvirkning til underslag relatert til virksomheten som avfallsavtaker.

Returselskapet han hadde mottatt EE-avfall fra, ble samtidig ilagt et forelegg på 1 000 000 kroner for brudd på avfallsforskriften § 1-18 bokstav a og f. Forelegget er vedtatt.

Ved Oslo tingretts dom 15. mai 2013 ble mannen dømt for overtredelse av avfallsforskriften kapittel 13, hvorefter rådsforordning om eksport av avfall gjelder som forskrift, for eksportene som kom frem til Kina. Han ble frifunnet for de seks konteinerne som ikke kom lenger enn til

Rotterdam, idet retten anså denne overtredelsen som forsøk siden konteinerne ikke var kommet ut av OECD-området. Strafferammen i forurensningsloven (bøtestraff) gjør at overtredelse er forseelse, og forsøk på forseelse er ikke straffbart. Domfellelsen omfattet også medvirkning til underslag samt ett av de to korrupsjonsforholdene i tiltalen. Straffen ble satt til 150 timer samfunnsstraff.

Domfelte har anket bevisvurderingen og lovanvendelsen under de postene han ble domfelt i henhold til. ØKOKRIM har motanket straffutmålingen, idet forholdene samlet sett etter påtalemyndighetens syn tilsier ubetinget fengsel, også når man tar i betraktning noen mindre, formildende omstendigheter.

Betinget fengsel og bot for ulovlig hummerfiske

En yrkesfisker er dømt til 18 dager betinget fengsel og 20 000 kroner i bot for fiske av 38 hummere sommeren 2012. Han må i tillegg betale 12 000 kroner i inndragning og 10 000 kroner i saksomkostninger. Domfellelsen omfatter også uforsvarlig oppbevaring av to haglegeværer.

Foto: **Fiskeridirektoratet**

Under en kontroll i Østfold i juli i fjor oppdaget Fiskeridirektoratet i samarbeid med Kystvakten tre samlenett med til sammen 17 hummere i tilknytning til en brygge. I august ble det på en annen brygge i nærheten funnet to samlenett med til sammen 21 hummere. Dette ledet til tiltale 8. mai 2013 mot en yrkesfisker. Ved Fredrikstad tingretts dom 13. juni ble han domfelt i henhold til tiltalen for disse forholdene, samt for uforsvarlig oppbevaring av to haglegeværer i sitt hjem.

Retten legger under straffutmålingen vekt på at hummeren er oppført på Norsk rødliste for arter, som er en liste over arter med risiko for å dø ut. Både av allmennpreventive og individualpreventive grunner mener retten at det skal reageres strengt mot slikt fiske da han har gjemt nett og var fullt klar over det ulovlige han gjorde. Retten mener at dette tyder på at han

omsetter hummer svart og at fisket er profittmotivert; Han fanger hummer på sommeren da den er mest sårbar. – Han fanger både hummer med utvendig rogn og han fanger hummer som ikke holder minstemålet.

Det er skjerpende at tre av hummerne hadde rogn, seks var under minstemålet på 25 centimeter og at fisket skjedde på sommeren når hummeren er mest sårbar. Retten peker videre på at fisket syntes profittmotivert, og at omsetning utenfor sesongen er skadelig for dem som driver lovlig (hummerfiske på Øst- og Sørlandet er oktober og november). Det er et marked for at ulovlig fisket hummer og fortjenesten ved slikt fiske kan være betydelig. Dette skader fisket for dem som fisker lovlig i oktober/november. Inndragningen på 12 000 kroner er delvis verdi av sjarken domfelte brukte da han fisket ulovlig.

Saken var anmeldt av Fiskeridirektoratet og Østfold politidistrikt, og Østfold har etterforsket saken.

1. Under Fiskeridirektoratets inspeksjon kuttet domfelte tauet til et samlenett med hummer.
2. En hummer på 46 centimeter var død da samlenettet ble funnet.
3. Mannskapet fra Kystverket fant et samlenett nederst på bunnen.

1. Deler av Shell sitt depot sett fra området for påfylling av drivstoff. Felt a viser til kjøreporten inn på området, felt b peker mot åstedet.
2. Området hvor diesellekkasjen var med røret hvor det i utgangspunktet var montert et vertikalt rør med sluseventil og blindflense.

Bot etter storulykkeforskriften

Av: førstestatsadvokat **Tarjei Istad**, ØKOKRIM / Foto: **politiet**

Tredje juledag i fjor sprang et rør lekk på Norske Shells anlegg på Sjursøya i Oslo, og 300 000 liter diesel rant rett i grunnen under anlegget.

Shell hadde ikke gjennomført tilstrekkelige sikkerhetstiltak for å forebygge slike lekkasjer, og selskapet har nå vedtatt et forelegg på 2 500 000 kroner fra Oslo politidistrikt for brudd på storulykkeforskriften av 17. juni 2005 nr. 672.

Eksporterte lastebil med KFK-gass til Nigeria

Høsten 2012 eksporterte en oslomann en Mercedes lastebil til Nigeria via Tyskland. Kjøle-anlegget på bilen var drevet med FCKW-holdig kuldemiddel R-22 (kloridfluormetan). Dette er et klorfluorkarbon (KFK), som er et ozonlagreduserende stoff. Eksport av utstyr som inneholder dette stoffet, er forbudt etter produktforskriften, og mannen fikk derfor en bot på 5 000 kroner fra Oslo politidistrikt. Boten er vedtatt.

i

Storulykkeforskriften

- Storulykkeforskriften har som formål å forebygge storulykker der farlige kjemikalier inngår, samt begrense de konsekvenser storulykker kan få for mennesker, miljø og materielle verdier, og gjennom dette sikre høy grad av beskyttelse på en enhetlig og effektiv måte.
- Storulykkeforskriften implementerer bestemmelsene i EUs Seveso II direktiv, som er et direktiv Norge er forpliktet til å følge opp som en del av EØS-avtalen.

Shell

- Som ett av verdens ledende energibedrifter, spiller Shell en sentral rolle i å bidra til å dekke verdens økende energibehov på økonomiske, miljøvennlige og sosialt ansvarlige måter.

Miljøstrafferetten i de nordiske land

I Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab nr. 2 (juli 2013) kan en lese mer om Miljøstrafferetten i de nordiske landene. Her har blant annet førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland skrevet en artikkelen «Strengte straffer for miljøkriminalitet i Norge». I artikkelen skriver han om utviklingen som har vært på miljøområdet

med strengere strafferammer. Dette er en utvikling som samlet sett gir et inntrykk av et rettsområde som i sjelden stor grad har vært i lovgivers søkelys. Videre skriver Høviskeland om de mest sentrale Høyesterettsdommene innenfor miljøkriminalitet, som viser denne utvikling fra 2001.

Tekst/foto: leder **Nils Roger Duna**, Norsk miljøpolitiforening
// nils.roger.duna@politiet.no

NMPF sin logo er geirfuglen, den eneste norske fuglen som er totalt utryddet av mennesker. Den er et sterkt symbol på en utvikling svært få ønsker.

Norsk miljøpolitiforenings utdanningsseminar 2013 i Bergen

Norsk miljøpolitiforening (NMPF) ble stiftet i 2005. Foreningen har per i dag 200 betalende medlemmer fra POD, ØKOKRIM, PHS, alle landets politidistrikt samt personell som er tildelt begrenset politimyndighet (BP).

Formålet med NMPF er å bidra til å forebygge og bekjempe miljøkriminalitet for å verne om vårt felles miljø. Dette innebærer både det indre miljøet (arbeidsmiljø) og det ytre (flora, fauna, forurensning, kulturminner og annen naturkriminalitet).

Som medlemmer opptas ansatte i politi- og lensmannsetaten, påtalemyndigheten og andre ansatte i justissektoren. Medlemskontakten skjer ved egen nettside (nmpf.net), medlemskriv og årlige utdanningsseminar av to dagers varighet som tar for seg relevante temaer for miljøarbeidet i politiet. For å gi best mulig kompetanse til våre medlemmer satser vi på foredragsholdere av nasjonal kvalitet fra blant annet universiteter, høyskoler, museum, tilsynsmyndigheter, POD, ØKOKRIM, politimestre og lagrettsdommere. Også interesseorganisasjoner innen miljøarbeidet har bidratt med foredrag.

Vi forsøker å spre utdanningsseminarene over hele landet, og i 2013 ble utdanningsseminaret lagt til Vestlandet, nærmere bestemt Hotell Comfort Holberg i Bergen. Ved fristens utløp var det 23 påmeldte, noe som er det laveste deltakerantallet vi noen gang har hatt på våre utdanningsseminar. I følge tilbakemeldinger fra våre medlemmer har dette sin bakgrunn i manglende personellressurser og økonomi ved politidistriktene. Med den fokus det nå er på politiet får vi håpe at dette bedrer seg de kommende år.

Årets tema var naturligvis i stor grad viet kystrelaterte problemstillinger og utfordringer, da Bergen har sterke fagmiljøer på dette området. «Regnets» og vestlandets hovedstad møtte oss med strålende sommervær onsdag den 29. mai.

Første dag var i stor grad viet akvakultur i vid forstand, og Fiskeridirektoratets representanter ved Britt Leikvoll og Trond Ottemo ga deltakerne en bred innføring i akvakultur, utfordringer, samarbeidet med politiet og håndtering av blant

annet rømmingssaker. Deretter ble deltakerne oppdatert på regelverk og erfaringer fra praktiske saker knyttet til vannskuter ved Sveinung Stangeland fra POD og Svein Folkestad fra Telemark politidistrikt, før Havforskningsinstituttet avsluttet med status, trusler og utvikling for kysttorsken i Sør-Norge. Årsmøtet ble avholdt på kveldstid.

Dagen etter fortsatte med samme strålende vær. Norsk Miljøvernforbund ved Kurt Oddekav ga oss i første time en fargerik og frisk start på dagen ved å fortelle om deres organisasjon, hva de så av miljøutfordringer på kysten og hvilke erfaringer de hadde med politiet. Ved alle seminarer forsøker vi å gjennomføre ekskursjoner til relevante objekter, denne gangen gikk turen til bryggen i Bergen der vi fikk interessant innføring i 1000 års historie fra Agathe Hoff ved Stiftelsen Bryggen.

NMPF ønsker også å takke politidirektoratet for økonomisk støtte til gjennomføring av seminaret. I en liten forening som ikke har andre inntekter enn medlemskontigenten, har dette stor betydning. Det sier seg selv at økonomien i stor grad styrer hvilke tilbud, og hvor gode tilbud vi kan gi våre medlemmer. Vi merker oss at POD i sitt svar på søknaden om tilskudd uttrykte at «Politidirektoratet ser på NMPFs utdannings-

konferanse som et meget viktig kompetansehevende forum for tjenestemenn/kvinner som arbeider med forebygging og bekjempelse av miljøkriminalitet. Konferansen gir gode bidrag med tanke på samhandling mellom kolleger i politiet, samt i forhold til samarbeidende myndigheter». Dette er gode ord som er med på å inspirere styret i NMPF til å arbeide for enda bedre kvalitet på våre utdanningsseminar i framtiden.

Tidligere har NMPF avholdt fem utdanningsseminar, hhv ved:

- PHS Bodø i 2008
- Teveltunet, Meråker i 2009
- Justisdepartementets kurs- og øvingssenter, Stavern i 2010
- Svalbard i 2011
- Stjørdal i 2012

Flest deltakere samlet vi på Svalbard i 2011, da over 70 personer deltok på vårt seminar.

Utdanningsseminaret for 2014 tenkes lagt til Finnmark. Vi ser der for oss muligheten for spennende temaer knyttet til blant annet reindrift, laks og grenseoverskridende miljøkriminalitet med mer. Forholdene ligger også absolutt til rette for interessante ekskursjoner i et så spennende fylke som Finnmark. Seminaret vil bli avholdt i mai, og vi ber deltakerne allerede merke seg tidspunktet.

Tekst/foto: seniorrådgiver **Nils Kristian Grønvik**, Viltseksjonen i Miljødirektoratet
// nils.kristian.gronvik@miljodir.no

Måker som bråker – kan de avlives?

Måker som med høylytte skrik og skremmende stup beskytter sine reir og unger i hekketiden, oppleves av mange som plagsomme. Resultatet har i mange tilfeller blitt at måkene og deres avkom har måttet bøte med livet. Naturmangfoldloven og dyrevelferdsloven har bestemmelser som gir fuglene et vern i yngletiden, mens *forskrift om felling av viltarter som gjør skade* i enkelte tilfeller gir anledning til uttak av bestemte individ.

Til tross for at man i tettbygd strøk gjerne opplever at måkene stadig øker i antall, er virkeligheten en annen. Fiskemåke og hettemåke er i artsdatabankens rødliste for arter 2010 oppført i kategorien «nær truet», mens krykkje har status som «sterkt truet». Årsaken er negativ bestandsutvikling.

Dårligere næringstilgang ved kysten og økt trykk fra rovdyr og -fugler har samtidig medført at flere måker nå velger å hekke i tettbygde områder. Reirene plasseres på alt fra blomsterkasser på balkonger til takutspring og parkeringsplasser, og når de voksne fuglene forsøker å beskytte eggene og ungene, oppleves de av mange som plagsomme og aggressive. Mange ønsker da å avlive fuglene eller å ødelegge eller fjerne reirene. Mangel på kunnskap både om lovverket og om hvilke tiltak som er effektive, fører hver sommer til at mange måker utsettes for hensynsløse og straffbare tiltak.

2

1. Krykkje (*Rissa tridactyla*) er en pelagisk overflatebeitende sjøfugl som tilhører gruppen måse. Den hekker i kolonier i bratte fjellskrenter.
2. Fiskemåke (*Larus canus*), er en kystbunden overflatebeitende sjøfugl som også tilhører gruppen måsefugler.

Naturmangfoldloven ivaretar arts-mangfoldet.

Ved lov av 19. juni 2009 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) ble det innført en generell aktsomhetsplikt for enhver for å unngå skade på naturmangfoldet. Etter bestemmelsen skal enhver «opptre aktsomt og gjøre det som er rimelig for å unngå skade på naturmangfoldet i strid med forvaltningsmålet for arter i lovens § 5». Målet, som fremgår av naturmangfoldloven § 5, er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt, og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder.

Innholdet i aktsomhetsplikten vil blant annet avhenge av hvorvidt den aktuelle arten er utryddingstruet eller ikke. Det må utvises større grad av aktsomhet overfor truede arter enn overfor arter som ikke er truet. Overtredelse av aktsomhetsplikten er ikke straffesanksjonert, men kan gi grunnlag for forvaltningsmessige reaksjoner som pålegg om retting, tvangsmulkt eller miljøerstatning.

Skade på reir, egg og unger skal unngås.

Naturmangfoldloven § 15 setter forbud mot å påføre unødig skade og lidelse på viltlevende dyr og deres reir, bo og hi. I tillegg til å beskytte voksne fugler og deres unger innebærer bestemmelsen at det er forbudt å skade eller ødelegge reir og egg. Forsøk på flytting

av måkereir med egg eller unger vil som utgangspunkt være et brudd på bestemmelsen. Dersom reiret forsøkes flyttet så langt at det vil ha noen effekt for å hindre støy fra måkene, er sannsynligheten stor for at reiret blir ødelagt eller utsatt for rovdyr eller andre hekkende par, med den følge at måkene oppgir hekkingen.

Forsøk på flytting av måkereir med egg eller unger vil som utgangspunkt være et brudd på bestemmelsen

Å dekke til egnede hekkplasser på bygninger i god tid før hekkesesongen er i utgangspunktet ikke i strid med lovens § 15. En forutsetning for slik tildekking er at det ikke benyttes fiskegarn eller andre innretninger som fuglene kan sette seg fast i, og dermed bli påført unødig lidelse.

Tildekking av større ynglesteder, som fugleberg, hekkekolonier på holmer og lignende kan etter omstendighetene både være i strid med aktsomhetsplikten i § 6 og forbudet mot skade på reir i § 15. Dette er tiltak som flere ganger er forsøkt overfor kolonier av krykkje og hettemåker

uten hell. Konsekvensen blir ofte at måkene, særlig krykkjene, isteden velger å hekke på bebyggelsen. Ved vurdering av hvorvidt slik tildekking er lovlig vil det særlig være avgjørende om kolonien er på bygning eller på et naturlig sted, om det er en truet art, om det er et enkelt par eller en koloni, og om hekkeplassen tas i bruk for første gang eller er benyttet i flere år.

Dyrevelferdslovens beskytter måkene mot unødige påkjenninger og belastninger.

Lov av 19. juni 2009 om dyrevelferd (dyrevelferdsloven) skal fremme god dyrevelferd og respekt for dyr. Av lovens § 3 fremgår at «*dyr har egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger*». Bestemmelsen er straffesanksjonert, og forvaltningsmyndighet etter loven er Mattilsynet.

Bestemmelsen er dels overlappende med naturmangfoldloven § 15, som forbyr at dyr påføres unødig skade og lidelse. Ved flere tilfeller har bestemmelsen blitt overtrådt ved at hekkplasser er forsøkt tildekket med fiskegarn som fuglene har satt seg fast i og dødd. Politiet i Nord-Trøndelag har denne våren mottatt anmeldelse for et slikt tilfelle i Rørvik. Etter at krykkjene ble fortrent fra sitt naturlige hekkeberg ved småbåthavna i Rørvik, har de forsøkt

3. Karakteristisk for krykkjene er de klagende ropene som høres ut som «kitti-væææ» (jamfør det engelske navnet Kittiwake).

å finne seg nye hekkeplasser på bebyggelsen, men har stadig blitt jaget videre. Da en bygning i år ble tildekket med nylongarn for å forhindre hekking døde et tjuetalls fugler som følge av at de ble sittende fast.

Begrenset adgang til felling etter skadefellingsforskriften. Forskrift av 1. september 1997 om felling av viltarter som gjør skade eller som vesentlig reduserer andre viltarters reproduksjon (skadefellingsforskriften) representerer et unntak fra ynglefredningsprinsippet. Forskriften skal praktiseres restriktivt, og det er et ufravikelig krav at skadeforebyggende tiltak i størst mulig grad skal forsøkes før det gis tillatelse til felling. Forskriften er for tiden under revisjon, og Miljødirektoratet har som mål å få ny forskrift i kraft innen hekkesesongen 2014.

Etter gjeldende forskrift pkt. II bokstav A er det kun anledning til felling av fiskemåke og hettemåke når disse gjør «skade». Skaden skal ha oppstått i inneværende sesong, og i et omfang som er av vesentlig økonomisk betydning for den skadelidte, eller som vil få tilsvarende betydning dersom skaden fortsetter.

Det eller de skadegjørende individ må kunne identifiseres. Det er ikke anledning til å benytte skadefelling som et bestandsregulerende virkemiddel. Bestandsregulering skal primært

skje gjennom ordinær jakt, men på grunn av bestandsituasjonen er verken fiskemåke, hettemåke eller krykkje jaktbare arter.

Skadefelling av krykkje er regulert i skadefellingsforskriften pkt. II bokstav B, hvor kommunen er beslutningsmyndighet. Bestandsituasjonen

Det beste vil likevel være å akseptere at måkene er en del av den naturen som omgir oss

for arten tilsier en meget restriktiv praktisering av forskriften, med tilsvarende krav til at skadeforebyggende tiltak er forsøkt.

Hvorvidt støy kan anses som «skade», er ikke omtalt i forskriften eller dens veileder. Dette må derfor vurderes konkret av kommunen i det enkelte tilfellet.

Forebyggende tiltak. Ved tildekking av potensielle hekkeplasser på bygninger i god tid før hekkesesongen vil man til en viss grad kunne begrense de negative opplevelsene

i hekkesesongen. Dette kan gjøres ved å spenne opp godt synlige tråder over møne og andre aktuelle sitteplasser på hustak, på en måte som ikke medfører fare for at fuglene setter seg fast.

Det beste vil likevel være å akseptere at måkene er en del av den naturen som omgir oss, og forsøke å irritere seg minst mulig i de ukene de forsøker å få frem en ny generasjon.

Tekst: sentralstyremedlem **Kjell Fredrik Lovold**, Naturvernforbundet
// kfl@cultura.no

Naturvernforbundet etterspør rettsvern for naturen

miljojuss.no

For et par år siden oppsto det diskusjoner i Naturvernforbundet om forholdet mellom natur- og miljøvern og juss. Vi mente å kunne konstatere at jussen av en eller annen grunn gjennom mange år var blitt mye neglisjert i miljødebatten.

Naturens rettigheter. Samfunnets rettsliggjøring påpekes i den politiske debatten, men da først og fremst i tilknytning til andre temaer enn natur- og miljøvern. Rettighetstenkningen medfører at eksempelvis helsebyråkratiet og dets politiske ledelse konfronteres med lovbrudd. Når det gjelder miljø skjer dette langt sjeldnere, i alle fall i norsk sammenheng. Grunnene kan være at miljøorganisasjonene i liten grad etterspør de rettslige grensdragningene i forhold til skadelege inngrep i naturmiljøet.

Mye godt regelverk, lite aktiv bruk. Vi har mange lover og annet regelverk hvor intensjonen er å verne naturmiljøet. Det siste store tilskuddet på miljølovstammen er naturmangfoldloven. Forutsetningsvis er det politisk enighet om målsetningene som nedfelles i lover, forskrifter og konvensjoner. Naturvernforbundet bestemte seg derfor for å bidra til en mer aktiv og bevisst lovanvendelse til fordel for nødvendig vern av natur og miljø.

Miljøjuss ikke bare for fagjuristene. En svært viktig del av tenkningen er samtidig at lovanvendelsen ikke må skilles ut fra den politiske debatten som noe som kun angår fagjuristene. Alle som er engasjert i natur- og miljøvern må gis relevant informasjon om regelverket og hvordan det anvendes. Mange fler enn fagjuristene vil da kunne reise de rettslige problemstillingene i tilknytning til de enkelte sakene de arbeider med. Å bidra med slik praktisk anvendbar informasjon, er selve målsetningen med Naturvernforbundets nye nettsted miljojuss.no.

Engasjementet gjelder konkrete saker. Nettsiden er tematisk orientert. Det at man arbeider med en konkret sak som hører inn under et eller annet tema, for eksempel akvakultur, skog eller vannkraft, vil være de fleste vei inn til nettstedet. Det vil da være viktig at brukerne

raskt finner informasjon som er relevant for deres sak. Samtidig må informasjonen være faglig holdbar og gi ny kunnskap nettopp om sakens rettslige sider. Dette fordrer at siden også gir nødvendig informasjon på et mer generelt og overordnet plan. Derfor er siden også delt inn i faglige temaer om lovverk og juridiske fagområder som forvaltningsrett, strafferett, plan- og bygningsrett og så videre. Målsetningen er hele tiden at også denne informasjonen skal være tilgjengelig for de som ikke er jurister. En siste tematisk kategori er eksempelsakene. Tanken er at brukerne når interessen først er vagt, vil finne det interessant å se hvordan likeartete saker er blitt løst. De fleste finner det mer interessant å lese om konkrete saker enn å lese teoretiske utlegninger.

Brukerne vil bidra til videreutvikling. Nettsiden ble lansert den 8. mars 2013. Den er ny og må forutsetningsvis bygges ut og oppdateres med nytt stoff. Tanken er at den vil være under kontinuerlig utvikling og forbedring som et resultat av kommunikasjon mellom Naturvernforbundet og brukerne.

Naturvernet trenger sårt tilgang til kompetanse. Å få tilgang til kompetanse og ressurser er alltid en utfordring for Naturvernforbundet som i sin kjerne er bygget på frivillig innsats. Dette gjelder ikke i mindre grad på jussens område. Juridisk kompetanse har en høy markedspris og tilgangen er derfor skjev. Sivilsamfunnets miljøaktivister har jevnt over liten tilgang til økonomiske ressurser og derfor dårlig betalingssevne i et marked hvor prisen for kompetanse er høy. Næringsdrivende og deres organisasjoner ser betydningen av å knytte til seg juridisk kompetanse. Dette er fullt ut legitimt, men det er ikke til å komme fra at det ofte blir «rått parti» i forhold til de som skal forsvare naturvernets ikke-kommersielle og ideelle inter-

esser. En viktig side av det videre arbeidet med miljojuss.no blir derfor å knytte fagressurser til prosjektet.

Naturen trenger rettsstaten. Med etableringen og videreutviklingen av nettstedet miljojuss.no vil Naturvernforbundet bidra til å løfte oppmerksomheten omkring rettsstatens nødvendige beskyttelse av naturen. Der det er snakk om å sørge for fordeler for den enkelte i form av tilgang til en eller annen vare eller tjeneste til lavest mulig pris, fungerer markedet og en markedsorientert politikk godt. Hvis det er snakk om å beskytte verdier av mer ideell karakter, vil det være behov for et særskilt rettsvern. Natur- og miljøvern er en slik interesse som er avhengig av at rettsstatsprinsippene påberopes aktivt. Naturvernforbundet ser frem til å kunne gi sitt bidrag til at dette i større grad skjer, også i det norske samfunnet.

Eksempelsak

På side 12 i Smånytt kan du lese om en eksempelsak fra miljojuss.no om humleimport.

Tekst: dr. **Christian Nellemann**, Senior Officer, Grid Arendal / Foto: **Christian Nellemann** / INTERPOL
// christian.nellemann@grida.no

Kartellenes akilleshæl

Transnasjonale organiserte kriminelle er ikke lenger spesialister. Organisert miljøkriminalitet er big business, og målrettet etterretning utenfor tradisjonelle områder kan benyttes til å trenge inn i ellers tungt beskyttede organiserte nettverk innen narkotika, menneskehandel og våpen.

Jeg sitter svettende på en stein i jungelen i det sørlige Nepal mens jeg venter på å møte en lokal informatør. Tross bare 24 timers varsel fra min primærkontakt i landet før min ankomst, så er det allerede noen som har lekket min posisjon på et lite hotell, og jeg må forlate området så snart jeg overhodet kan – og klokken går.

Det er skutt nærmere 70 neshorn av maoist-geriljaen mye lengre nord – men bare noen få i dette området. Nepal er ett av verdens fattigste land, og med en pris på over 75 000 dollar for et horn på 1–2 kilo er dette fristende business.

Jeg er i jungelen mens krigen er på sitt verste. Jeg forstår ikke hvorfor de kun har tatt få neshorn i dette området som vrirler av geriljaer – og neshorn – et ulogisk og mistenkelig avvik. Geriljaer og mer avanserte kriminelle er eksperter i å villed og skape illusjoner. Du ser ikke det du ser – men det du TROR du ser. Få skutte neshorn og lite skyting i et ellers hot område? Dette lukter lang vei.

Lite vet jeg ennå at jeg har stukket hodet i løvens hule, og at jeg nesten fysisk sitter midt oppe i det som er en større våpensmuglingsrute

fra India til Nepal, og et område med smugling og salg av bortførte nepalske jenter og barn til bordeller i India.

Den lokale guiden som jeg har vært i jungelen med, advarer meg og gir meg et fryktsomt blikk før jeg umiddelbart forlater området

Neshorn, menneskehandel og våpen.

Et par vaksomme øyne møter meg og jeg føres med til en liten, overdekket, men slitt og delvis tilgrodd terrasse der jeg møter kontaktpersonene. Etter den sedvanlige snakken rundt grøten før man bestemmer seg for om man tør stole på den andre, i alle fall i et begrenset omfang, kommer vi i gang, og jeg får overraskende informasjon ut: Geriljaen – som har skutt de fleste

neshornene lengre nord – forsøker å begrense alt krypskytteri i dette området. En av rangerne hadde blitt arrestert av geriljaen under et forsøk på en «controlled delivery» – det vil si at han forsøkte å «selge» et horn fra et neshorn på én kilo for å finne bakmennene. Geriljaen ville ikke ha noen oppmerksomhet i dette geografiske området overhodet. Snart får jeg lære om grunnen. Elementer av motstandsbevegelsen samarbeider med kriminelle om blant annet smugling og salg av jenter til bordeller i India. Men viktigst av alt er at de har flere våpensmuglingsruter fra India her. Ti år seinere har trafikken snudd, og våpen fra geriljaen forsyner angivelig terrorhandlinger av maoister i det nordvestlige India.

Vi tegner inn på kart, jeg gjør notater, vi ser hverandre vaksomt i øynene og forsvinner i hver vår retning. Jeg til et lite hotell i kanten av jungelen, der jeg får vite at en politisk «rådgiver/kommisær»t med fire sivilkledd vakter har spurt etter meg. Jeg noterer navnet på kommisæren, det gir meg et spor videre. Den lokale guiden som jeg har vært i jungelen med, advarer meg og gir meg et fryktsomt blikk før

1. Artikkelforfatter Christian Nellemann, med undervisning i felt under enkle forhold for politi og rangerstudenter.

2. Neshorn undersøkes av INTERPOL i Mozambique, der det siste neshornet ble skutt i sommer.

jeg umiddelbart forlater området – og drar på en fire timers turistridetur på elefant, noe jeg håper vil etterlate de mulige forfølgere i stor tvil om påliteligheten til deres kilde om hva mitt formål hadde vært i området.

Jeg booker enda en lokal turisttur (det er nærmest tomt for turister her nå pga. krigen), betaler den – og hopper i stedet på et lite fly til Kathmandu. Hovedstaden, kjent som turistmål for glade fotturister, har opplevd et dramatisk fall i turismen, og geriljaen kontrollerte på dette tidspunkt bakkene rundt og inngangene til byen. Det er portforbud om natten, men relativt fredelig, selv om sandsekker og alvorlige soldater dominerer bildet – en sjeldenhet i Nepal, verdens mest smilende folkeslag. Men den generelle sikkerhetssituasjon her er ikke spesielt bekymringsverdig på dette tidspunktet. Min virkelighet er imidlertid en annen enn den som turistene ser – jeg er allerede overvåket ved hotellet. Klok av erfaring forsvinner jeg ut i byen og etterlater to frustrede skygger, som tålmodig venter ved et hotell jeg aldri kommer tilbake til.

Situasjonen er klassisk for mange av de opplevelser som jeg har hatt ute. Ofte og oftere finner vi linker og etterretning om andre typer organisert kriminalitet i andre lag og nettverk enn dem som tradisjonelt undersøkes.

Organiserte kriminelle har blitt forretningsfolk. Organiserte kriminelle opererer på mange og stadig nye områder. Slik sprer de risikoen – og øker gevinstene – omtrent som investeringsstrategene hos oljefondet eller hos banker. Noen ganger er årsaken logistikk – en god kontakt man stoler på, ønsker man å bruke igjen, en god rute er anvendelig for flere typer smuglergods, den tvilsomme regnskapsføre-

ren eller advokaten kan bistå med å spre og hvitvaske penger fra narkotikavirksomhet eller annen virksomhet gjennom et knippe stråselskaper innen alt fra rengjøring, budtransport

midlertidige selskaper. Når selskapene i tillegg er utenlandske kompliserer dette etterforskningen ytterligere.

Diversifisering av kriminell aktivitet skaper sårbarhet. Når kriminelle, med hovedvekt på for eksempel narkotika, velger å diversifisere, får de også mange flere kontaktpunkter og nye kontaktflater. De oppretter typiske virksomheter som IKKE oppfattes som like viktige eller risikable, fordi politiinnsatsen der ENTEN er svak og lite prioritert, eller fordi den fordrer svært mange år med graving, der de kan legge mange blindspor. Disse mer perifere aktivitetsområdene, der organisert miljøkriminalitet noen ganger er en del av bildet (og noen ganger hovedaktiviteten), skaper gode muligheter for etterretning og analyse av de større nettverkene og noen ganger kartellene. Eksempler kan være tilgang på boliger, individer, skip, containere, ruter, budfirmaer og selskaper, der deler av etterretningen kan være direkte nyttbar for en etterforsker som samarbeider med operative avdelinger. Han kan for eksempel gi konkrete tips om adresser, som igjen kan være relevante for dem som etterforsker narkotikakriminalitet.

Slik aktivitet er alvorlig og samfunnskadelig – men etterforskes nesten aldri i dag

og frakt til tømmer, ikke kun de tradisjonelle hvitvaskingssystemene som restauranter og byggemarkeder og verksteder.

Diversifisering av økonomisk kriminalitet – en stor utfordring for etterforskerne. Denne diversiferingen er en stor utfordring for etterforskerne. Det er tidkrevende og komplisert å måtte dokumentere skattesvindel og hvitvasking, når penger kanaliseres gjennom en kjede selskaper – typisk seks til åtte ledd – og noen ganger gjennom

3/4. Krypskytteri på neshorn og elefanter dekker en stor del av miljøkriminaliteten. INTERPOL konfiserer store deler av våpen som blir brukt i slik kriminalitet.

5. Elven Lugenda bukker seg fra sør til nord gjennom Mosambik og er en viktig vannkilde for det lokale dyrelivet.

3

4

Miljøkriminalitet tett koblet til transnasjonal organisert kriminalitet.

Sammen med diversifiseringen utgjør den økende framveksten av transnasjonale, organiserte, kriminelle nettverk en økende trussel mot samfunn, økonomi og rettssikkerhet. Segregeringen av politiinnsatsen i sektorer og mellom land har skapt en frihavn og et åpent marked som gjør at det er særdeles enkelt for kriminelle å etablere seg, utvide sin aktivitet og samhandle over internasjonale grenser. Dette forverres av at man i politiet altfor ofte benytter folk med for lik utdanning og erfaring. Dermed får man en forutsigbar etterforskning og angrepsvinkel mot de kriminelle, som er langt mer fleksible, tilpasningsdyktige og oppfinnsomme.

Svært mye av miljøkriminaliteten dreier seg om dumping av giftig avfall, krypskytteri på neshorn og elefanter, ulovlig hogst av tømmer til papirindustrien, ulovlig fiske og ulovlig utvinning av mineraler og olje. Dette er alt sammen eksempler på verdier som i stor grad transporteres over grensene. Vi snakker om omfattende organisert kriminalitet i størrelsesorden 80–230 milliarder dollar i året. Slik aktivitet er alvorlig og samfunnskadelig – men etterforskes nesten aldri i dag. Med god profitt og minimal risiko er det et stort marked for narkotika og trafficking via tømmerhogst og fiskebåter som går nærmest uinspiserte verden rundt.

Vi ser stadig vekk at innsatsen, systemene og ikke minst vektorene eller smuglerringene involverer de samme personene, skipene eller kontaktpunktene. Vi møter stadig vekk på nettverk og ruter eller personer som er involvert i våpen-, narkotika- eller menneskehandel.

Segregeringen av politiarbeid og etterforskningsområder har sine naturlige fordeler og

årsaker. Men alt som vedrører transnasjonale systemer, alt fra smugling og pengestrømmer til det som typisk er holdingselskap i skatteparadis, krever en bredere tilnærming. Mest av alt krever det særdeles gode etterretningsoperatører og -analytikere som gjennom analyser av nettverk kan hente ut taktisk, operativ, relevant

INTERPOL har sin styrke i raskt å kunne spre informasjon eller etterlysninger

informasjon som er direkte anvendelig i operativt politiarbeid. Hvilke skip, hvilke havner, hvilke personer, og så videre.

Etterretningsarbeid internasjonalt.

Det formelle systemet for internasjonal etterretning består kort fortalt av de enkelte landenes NCB – National Central Bureau – som nesten alle land har. FBI i USA og KRIPOS i Norge, som

har kontakten mot INTERPOL med hovedkvarter i Lyon i Frankrike. Data, informasjon eller etterretning skal da legges inn i et Excel-likende system som kalles I-24/7. Man kan be om at enkelte land ikke skal kunne lese informasjonen, som ellers er tilgjengelig for NCB-ene i alle land. Det sier seg selv at spesielt sensitiv informasjon relativt sjeldent sendes denne veien. INTERPOL har sin styrke i raskt å kunne spre informasjon eller etterlysninger – og kan hjelpe til å koordinere eller gi ulike former for opplæring av politiet i medlemslandene. Selve analysekapasiteten er derimot mer begrenset. Samtidig er landenes NCB-er og politistyrker i sin jurisdiksjon begrenset til sitt eget land. Det betyr at det internasjonalt dermed er nærmest fritt fram ettersom få eller ingen foretar disse analysene eller kommuniserer dem videre.

Et annet sentralt organ er FNs kontor for narkotika og kriminalitet (UNODC), som jobber med analyse og opplæring i bekjempelse av transnasjonal organisert kriminalitet. Dette organets styrke ligger i at de har en generelt eldre og mer erfaren stab og betydelige, personlige kontaktnett i verden – den kanskje viktigste

5

6. Her settes det opp en leir i jungelen.

7. Parkhovedkvarteret vi hadde møte ute i jungelen.

kanalen for deling av etterretning og kunnskaper, også i dag. UNODC samarbeider for øvrig også med verdens tollunion (WCO) og har felles databaser for deling av informasjon om beslag og smugling, men foreløpig bare for noen land.

Skal man bekjempe transnasjonal organisert kriminalitet, er man helt avhengig av et bredt samarbeid der landenes politi, etterforskere, domstoler og etterretning, INTERPOL, Verdens tollunion og UNODC samarbeider om å kartlegge nettverkene. Det er satt i gang flere initiativ, finansiert av blant Norge gjennom NORAD og UD/MD, for å øke samvirket av aktiviteter mellom disse organene på konkrete problemområder som ulovlig hogst, fiske og krypskytteri. Systemene som settes opp, vil bli bredt anvendelige også for narkotika, våpen, menneskehandel og andre forhold gjennom en tilnærming til hele kjeden – fra småfiskene til de store bakkennene internasjonalt. I de enkelte landene vil det bli satt opp opplæringsprogrammer for politi, oppsynsmenn, etterforskere, toll, jurister og dommere.

Alternativ innhenting av etterretning om organiserte kriminelle.

Tradisjonelt lærer mange opp til at etterretningsarbeid er en uhyre møysommelig og treg prosess der man kun kan få pålitelig informasjon gjennom en omhyggelig og langsiktig oppbygging over mange år, men man glemmer at etterretningsinformasjon finnes overalt og i alle lag og nettverk, der noen er stengte for noen og åpne for andre. Når det gjelder etterretning, går fortsatt gode personlige kontakter, personlig tillit og menneskelig etterretning, teknologi og syste-

mer en høy gang. Men de sistnevnte er viktige redskaper – selvsagt.

Gjennom arbeidet med miljøkriminalitet har jeg ofte havnet i selskap med de merkeligste personer på de merkeligste steder, der det som ville bli oppfattet som svært viktig etterretningsinformasjon nasjonalt, i enkelte miljøer

Diversifiseringen av de kriminelle aktivitetsområdene hos organiserte kriminelle, inneholder en rekke akilleshæler

var tilgjengelig og kjent på lokalt nivå.

Det er utviklet et eget system for rask innhenting av etterretning, basert på en egen type taktiske sårbarhetsanalyser, uten at det passer å beskrive dem her.

Diversifiseringen av de kriminelle aktivitetsområdene hos organiserte kriminelle, inneholder en rekke akilleshæler i form av mer ubeskyttede innganger, men det krever en annen strukturell tilnærming. Politiet, så vel som Forsvaret, har strukturelle svakheter her. Gjennom våre selvpålagte begrensninger for analyse og innhenting av etterretning, og en forutsigbarhet i innhentes kvalifikasjoner, som utdanning og tankesett, har vi skapt vår egen akilleshæl. Sett en ulv til å fange en ulv.

Tekst/foto: veterinær i rettsmedisin **Johan Schulze**, Veterinærinstituttet, Trondheim
// johan.schulze@vetinst.no

Muligheter som ligger i en håranalyse

0,02 g fullpakket med saksnyttig informasjon

Jeg kjenner ingen vekt når jeg løfter hårdusken med pinsetten fra konvolutten til presisjonsvekten som ingeniørene vanligvis bruker for å veie kjemiske substanser på laboratoriet.

Målefatet er rensert slik at ingen stoffer som kan forfalske senere undersøkelsesresultater, overføres til hårene. Hårprøven inneholder sikkert mer enn hundre hår, men gir knapt nok utslag på vektskjermen. Ved innsendelse av ett enkelt hår veies det ikke ved mottak, det ville vært meningsløst – men jeg tror nok vekten, med en presisjon på tre siffer etter komma, hadde fått problemer dersom kun ett hår hadde blitt oversendt for undersøkelse. Det er visst det mest vesentlige særtrekket ved hår, at de er så lette. Ett lite, snart vektløst legeme som stadig overføres fra kroppen til omgivelsene, men som er fullproppet med informasjon.

Rask og billig analyse. Det finnes svært avanserte og kostbare håranalyser som *Scanning Electron Microscopy* (SEM) eller kjemiske analyser som inkluderer teknikker som massepektrometri (MSP) eller analyse for stabile isotoper, men i mange tilfeller kan man nå langt med en ren morfologisk undersøkelse. Den består av to deler, en innledende makroskopisk undersøkelse som følges av en mikroskopisk undersøkelse. En slik undersøkelse er rask og billig, og kan være kostnadsbesparende. Stemmer ikke morfologien fra hår samlet opp fra kjeften

av et rovdyr, ikke overens med morfologien til «offerets» hår (revet bufe), så er det unødvendig å koste på en genetisk undersøkelse.

All morfologisk undersøkelse handler om sammenligning. De relevante kjennetegnene jamføres mellom det innsendte håret (bevis-materialet) og en kontroll. Kontrollen kan være en referanseprøve fra laboratoriets samling, opplysninger fra litteraturen eller en databank, eller det sammenlignes mot en navngitt kontrollprøve i samme sak. Har man et spesielt stereomikroskop til rådighet, forenkler dette

pickupen hans sikres det noen få, korte hår til tross for at bilen er nyvasket. Mistenkte hevder at de enten kommer fra hunden hans, en ungarsk vizsla, eller fra en kalv av norsk rødt fe han nylig måtte transportere. Blant de oversendte hårene er det heldigvis ett som fortsatt er fullstendig, de øvrige mangler hårroten. Allerede ved svak forstørrelse vises vinglassformen på roten som er så typisk for hjort. Ideelt sett kan innsenderen informeres om undersøkelsens resultat en knapp time etter at prøven er mottatt.

I dette eksemplet trengtes det kun kunnskap

Man kan undersøke en rekke detaljer på håroverflaten og i hårmargen, noe som krever preparering og noe lengre tid

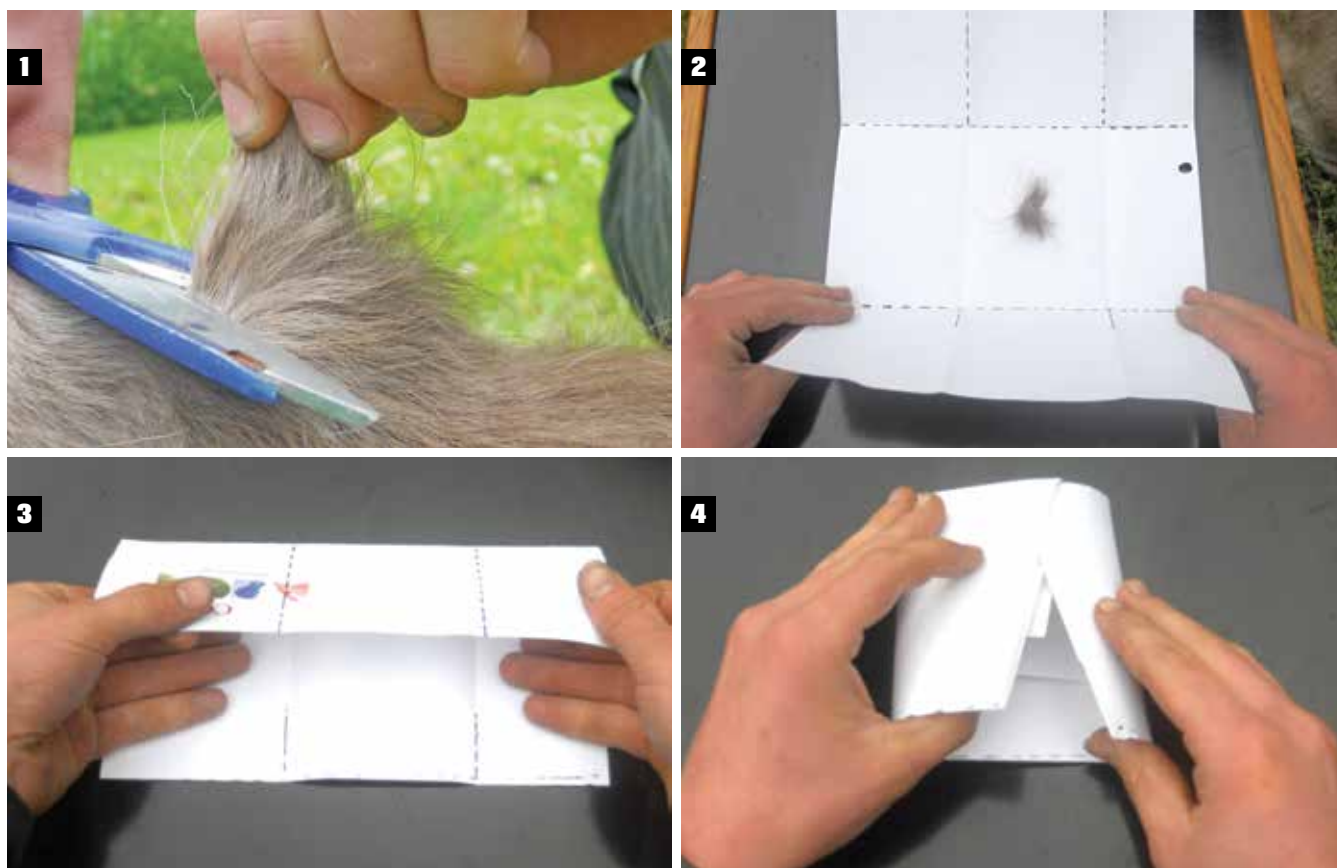
arbeidet og forbedrer analysekvaliteten.

Som illustrasjon på en enkel håranalyse kan vi tenke oss følgende scenario: En person er mistenkt for tjuvjakt på hjort. Fra lastepanet på

Bevisverdien av hår

Denne artikkelen er et svært godt eksempel på hvor sterk bevisverdien av hår, særlig i kombinasjon med genetiske undersøkelser, kan være: <http://www.heart.co.uk/south-coast/news/local/cat-dna-database-set-solve-murders/>

Det er enkelt å ta hårprøver på korrekt måte. Hårprøven klippes av så nær huden som mulig (1). Et vanlig A4-ark er forhåndsberttet to ganger horisontalt og vertikalt (2/3). Den øverste tredjedelen må være mindre enn de to nedre for at konvolutten skal kunne lukkes (4).

om hårrotens karakteristiske form for å komme frem til resultatet, altså en sammenligning med litteraturen. Derimot måtte man undersøke alle hår mer nøyaktig for å ta stilling til om mistenkte hadde gitt en falsk forklaring. Man kan undersøke en rekke detaljer på håroverflaten og i hårmargen, noe som krever preparering og noe lengre tid. Det kan være mulig å finne ut hvor på kroppen håret kom fra, årstiden den fjernet seg fra kroppen dersom dyret skifter mellom vinter- og sommerpels, om det var behandlet, dvs. klipt, barbert, utsatt for varme, forråtnelse, farging eller andre kjemikalier som har akkumulert seg på eller i håret, og selvfølgelig hvilken dyreart eller -gruppe det stammer fra. En del av disse eksemplene betinger riktignok mer avansert undersøkelse, og, som tidligere nevnt (Miljønytt 1/13), må prøver oversendes til andre laboratorier dersom Veterinærinstituttet mangler den spesielle metodikken.

Utsagnet som står til slutt, vil være ett av tre: 1) at det kan utelukkes at bevisåret kommer fra samme kilde (eksklusjon), 2) at bevisåret viser de samme parameterne som kontrollen, og at

det derfor ikke kan utelukkes at det stammer fra samme kilde (assosiasjon), eller 3) at bevisåret verken kan ekskluderes eller assosieres fordi det viser både sammenfall og ulikhet i parametre (inkonklusiv).

Imidlertid er det i vårt eksempel ikke sikkert at det hadde vært behov for noe videre arbeid

Formålet er som oftest å samle så mange hår som mulig fra åstedet

når man først hadde påvist hjortehår. På samme måte kan man forvente raskt svar på om håret for eksempel er dyrehår eller menneskehår, om det er katte- eller hundehår og så videre. I tillegg finnes det en rekke artstypiske karaktertegn for en del dyrearter (for eksempel kanin, hjort, sel) som man kan påvise dersom man er heldig og har det rette håret.

Slik samler man inn og oversender hårprøver fra et dyr.

Det er svært enkelt å ta hårprøver på en korrekt måte (også dersom man i en gitt situasjon ikke skulle være innstilt på å samle inn bevis). Hårene kan eksempelvis plukkes, sikres med tape, støvsuges opp, san- kes med kam, skrapes av eller filtreres ut. Her må man velge den metoden som er den mest gangbare i den aktuelle situasjonen. Formålet er som oftest å samle så mange hår som mulig fra åstedet.

Kontrollprøvene bør omfatte 20-30 hår hver, tatt fra forskjellige kroppsdeler, og bør representere forskjell i farge, lengde og så videre. Prøvene klippes av så nær huden som mulig, og bør omfatte de forskjellige hårtypene (underhår, dekkhår m.m.). Hår kan også børstes av med kam. Der det er mulig og forsvarlig, kan man nappe noen hår med rot ut av huden. Hårene legges i en konvolutt som enkelt brettes av et rent A4-ark.

Merk pakkene som bevis- eller kontrollprøve etter standard rutine. Bruk en pakke per lokalisasjon.

Tekst: professor **Ragnhild Sollund**, Institutt for kriminologi og rettssosiologi (UiO) / Foto: **Ragnhild Sollund & Dabid R. Goyes**
 // ragnhild.sollund@jus.uio.no

Ulovlig handel med truede dyrearter

– foreløpig funn fra forskning i Norge

Kriminologer er opptatt av å understreke forskjellen mellom den registrerte og den uregistrerte kriminaliteten. Den første kan gi oss innsikt i hvor mange som er anmeldt, siktet og domfelt, og i hva sakene gjelder. Den uregistrerte vet vi selvfølgelig ingenting om. I stor grad er Kriminalstatistikken et måltall på hva som prioriteres av politi- og påtalemyndighet.

På grunn av måten statistikken føres på innenfor dette området krever det stor detektivvirksomhet å danne seg et bilde av den registrerte kriminaliteten innen (ulovlig) handel med truede arter. Det finnes rett og slett ingen samlet oversikt over CITES-saker fordi sakene kodes forskjellig. For å danne seg en oversikt over omfanget av denne kriminaliteten, er det derfor nødvendig å endre måten sakene kodes på i kriminalstatistikken.

Det betyr ikke at handel med truede arter ikke er et problem i Norge. Tvert i mot antyder data fra mitt pågående forskningsprosjekt at Norge og nordmenn tar del i den globale, ulovlige handelen. I beslagsrapportene fra Tolldirektoratet fremgår det at nordmenn som er i utlandet som turister, innfører deler av CITES-listede dyr som for eksempel nilkrokodillehoder, elfenbensgjenstander og CITES-listede reptiler på sprit. CITES-listede papegøyer er flere ganger beslaglagt på norske grensestasjoner. Handelen med papegøyer er utbredt, og flere arter er truet (Pires og Clark 2011). Hvorvidt handelen med truede arter øker i Norge, slik den gjør i resten av verden, er det ingen som vet. Forskning på feltet og en sterkere prioritering av dette kriminalitetsområdet fra politiets og Tollvesenets side er avgjørende for å få bukt med problemet, som truer det biologiske mangfoldet. I mange tilfeller er det også snakk om organisert kriminalitet som i tillegg innebærer alvorlig mishandling

og død for millioner av dyr hvert år. Dødstallene for papegøyer som tas fra sine habitater for å inngå i kjæledyrmarkedet, er eksempelvis på opptil 90prosent fra de tas til de overlevende når sitt bestemmelsessted.

Denne artikkelen er basert på dataene jeg har samlet inn så langt¹, som består av intervjuer med ØKOKRIM, og andre i politiet, Tollvesenet, Mattilsynet, Direktoratet for naturforvaltning og personer som holder reptiler. Jeg har også studert beslagsstatistikk og beslagsrapporter som omhandler CITES-listede dyr fra Tollvesenet, samt enkelte dommer for brudd på CITES-forskriften og andre bestemmelser som rammer innførsel av eksotiske og/eller utrydningstruede arter, ikke minst tolloven. I tillegg baserer jeg

Ulovlig handel med truede dyre- og plantearter antas å være den nest største ulovlige handelen i verden

meg på intervjuer med eksperter på handel med ville dyr fra Colombia og Brasil, som begge er avsenderland, hvor det i tillegg er mye innenlandsomsetning og hvor handel med «wildlife» har lange tradisjoner.

Regelverk med forbud mot innførsel av dyr og planter

Norsk lovgivning inneholder flere regelverk med forbud mot innførsel av levende /levedyktige dyr og planter, blant annet viltloven § 47, naturmangfoldloven kapittel IV (ikke i kraft) og lakse- og innlandsfiskeoven og dyrevelferdsloven med forskrifter. Se egen artikkel om dette på side 58.

Gjeldende straffebestemmelser som rammer innenlandsomsetning av ulovlig innførte dyr og planter

Ulovlig innført vilt tilhører viltfondet, jmf viltloven § 48. Tilegnelse av slikt vilt kan derfor være underslag, jmf strl. § 255. Oppbevaring og omsetning av fredet vilt uten tillatelse rammes av viltloven § 48 a. Videre vil ulovlig innførte arter være å anse som utbytte av straffbar handling, som er omfattet av heleribestemmelsen i strl. § 317.

Gjennomføring av CITES-konvensjonen

CITES-forskriften (forskrift 15. november 2002 nr. 1276) er i dag hjemlet i viltloven § 26 (dyr) og i innførsle- og utførsleloven § 1 (planter). Den nye CITES-forskriften vil bli hjemlet i naturmangfoldloven § 26. Strafferammen vil da øke til tre år, fra henholdsvis to år (viltloven) og 3 eller 6 måneder (innførsle- og utførslelova) i dag.

1. Alle papegøyearter er CITES-listet, derfor avles mange av de opp. I Norge er det forbudt å innføre vilt-fangede papegøyer som er på CITES liste I (slik som denne Kubaamazonen – *Amazona leucocephala*), men individer av slike arter kan likevel innføres etter reglene i CITES-liste II.
2. CITES regulerer handelen ved hjelp av et system med lisenser og ulik grad av restriksjoner for arter som er ført opp på de tre vedleggene, liste I, II og III. Innførsel og utførsel er bare tillatt når de påkrevde tillatelser foreligger.

Fotografier: **Ragnhild Sollund**

CITES-konvensjonen og den ekspanderende handelen.

Ulovlig handel med truede dyre- og plantearter antas å være den nest største ulovlige handelen i verden og grupperes sammen med narkotikahandel, ulovlig våpenhandel og menneskehandel. Handelen øker, og bestandstallene er nå kritiske for flere av de artene som inngår i handelen, for eksempel tiger, som det nå kun er 3200 igjen av i vill tilstand ifølge WWF, og neshornet. Handelen med elfenben og neshornhorn har økt dramatisk de siste årene. Neshornet lider som følge av en økende etterspørsel av neshornhorn til bruk i tradisjonell medisin fra en stadig større vietnamesisk og kinesisk middelklasse. Elfenbenet brukes i segl, knivskaft og andre pyntegjenstander. Dyrene selges ellers til samlere (levende og døde), til falkoneri i Midtøsten, til kjæledyrmarkedet, og til klær og mat (såkalt bushmeat) for å nevne noe. Ifølge INTERPOLs Davyth Stewart, er det likevel ikke Asia, men Europa som er det største markedet for wildlife.

Handelen med truede arter reguleres i CITES-konvensjonen, *Convention on International Trade in Endangered Species of Flora and Fauna*, som 175 land er tilsluttet. I Norge følges CITES opp bl.a. i *Forskrift til gjennomføring av konvensjon av 3. mars 1973 om internasjonal handel med truede arter av vill flora og fauna (CITES)*, også kalt CITES-forskriften. Denne er nå under revisjon. Ifølge Direktoratet for naturforvaltning vil den nye forskriften utvides betydelig sammenlignet med den gamle. Samtidig understrekes det fra Direktoratets side at vel så viktig som å regulere innførsel, vil det være å regulere innenlandsomsetningen i langt større grad.

CITES-konvensjonen inneholder ikke et absolutt *lovforbud* mot handel med CITES-arter, men regulerer handelen slik at det kreves ulike former for tillatelser fra myndighetene.

Det underliggende rasjonale i CITES er at dyr (og andre arter) er ressurser som mennesker kan benytte seg av, men at handelen med artene må reguleres for å beskytte artene mot at utnyttningen av en art når en kritisk grense. CITES regulerer handelen ved hjelp av et system med lisenser og ulik grad av restriksjoner for arter som er ført opp på de tre vedleggene, liste I, II og III. Innførsel og utførsel er bare tillatt når de påkrevde tillatelser foreligger. Formålet er å forhindre at internasjonal handel bidrar til at arter utrykkes. Selv om CITES i flere tilfelle kan ha lyktes i å beskytte arter, er konvensjonen også kritisert for å legitimere handel med ikke-menneskelige arter, og dermed true biologisk mangfold, snarere enn å bevare det. (Hutton og Dickson 2000).

Når handelen er regulert og ikke forbudt, sender den sterke normdannende signaler om

at dyr er legitime objekter for handel som primært har økonomisk verdi (Sollund 2011). I tillegg vil individer fra truede arter få sin økonomiske verdi høynet ettersom de flyttes fra appendiks II til appendiks I og dermed bli enda mer ettertraktet for samlere, hvilket setter dem i ytterligere fare (Reeve 2002). Kritikken knyttes også til at ulovlig handel kan foregå under dekke av å være legal, for eksempel kan ulovlige arter maskeres for å ligne lovlige, import og eksporttillatelser forfalskes og gjenstander fra truede arter, ikke minst elfenben, kan påstås å stamme fra lovlige lagrer, mens de egentlig kommer fra elefanter som nylig er drept ulovlig (Lemieux and Clarke 2009: 454, Warchol 2007).

Mine data fra Colombia og Brasil viser for eksempel at handel med «wildlife» har lange, kulturelle tradisjoner, og at det er vanlig å gi hverandre papegøyer og andre dyr tatt fra naturen i gaver ved høytider. Det er ikke alle som vet at innførsel og utførsel av arter over landegrensene kan være ulovlig. Den internasjonale litteraturen viser likevel til at et stort problem med CITES er at den gir en regulering, fremfor en kriminalisering av all handel med de aktuelle artene, og at dette gir mange muligheter for å gå bevisst utenom regelverket. Man kan forfalske dokumentene som skal følge dyrene, eller korrumpere tollere (se for eksempel Reeve 2002, Lemieux og Clark 2009, Warchol 2007).

Et annet problem er at etter konvensjonens artikkel VII nr. 4 skal kommersielt oppdrettede eksemplarer av artene på liste I likevel være underlagt regimet for liste II-arter. *TRAFFIC* har avdekket at titusenvis av papegøyer fra endemiske og utrydningstruede arter fra Salomonøyene de siste årene er solgt under påskudd av å være oppdrettet. Litteraturen på feltet (op. cit.) viser at håndhevingen kan være vanskelig for dem som skal kontrollere ulovlig handel med dyr,

som tollere og politi. Det er ikke alle håndheverne som vet hvilke dokumenter og tillatelser som skal medfølge, eller som enkelt kan skille ekte fra forfalskede CITES-dokumenter, eller som vet nok til å skille CITES-arter fra andre liknende arter. Når norske tollmyndigheter i følge mine intervjudata ikke får tilgang til dataprogrammet *Green Parrot*, som viser en oversikt over CITES-arter og CITES-dokumenter, er det etter mitt syn også et tegn på feltets lave prioritering. Tollere jeg har intervjuet, trekker frem at de har måltall for beslag som skal oppfylles, men disse gjelder narkotika, ikke CITES. Følgelig er det der de har sitt fokus. Måltallene skal oppfylles, men de gjelder narkotikabeslag, ikke CITES-beslag.

Et uoversiktlig felt. Det har som nevnt vist seg svært problematisk å få en oversikt over omfanget av registrerte straffesaker som omhandler ulovlig innførsel av truede arter til Norge. Noe er det likevel mulig å si på grunnlag av mine data: Det ser ut til at smugling av CITES-listede, og oftest tropiske, levende dyr inn til Norge først og fremst er motivert av det private markedet, det som utgjøres av privatpersoner som ønsker å holde dyr hjemme som såkalte kjæledyr eller hobbydyr. Saker som går igjen, er personer som blir tatt for forsøk på å

innføre en skilpadde kjøpt i Hellas eller Tyrkia. Mine data viser likevel at dyr også innføres med sikte på salg, da særlig av papegøyer og andre tropiske fugler, og reptiler. Alle papegøyearter er CITES-listet. Mange papegøyer avles derfor

Samlet sett synes kontrollen med smugling av utrydningstruede dyrearter å være svært lavt prioritert i Norge

opp. I Norge er det forbudt å innføre viltfangede papegøyer som er på CITES liste I, men individer av slike arter kan likevel innføres etter reglene i CITES-liste II, dersom de er kommersielt oppdrettet i fangenskap (jmfør Konvensjonen artikkel VII pkt. 4). Markedene for viltfangede og håndoppdrettede fugler går over i hverandre, og viltfangede papegøyer er som regel billigere enn håndoppdrettede og kan derfor foretrekkes. Som vist i tilfellet fra Salomonøyene, foregår det hvitvasking; viltfangede individer selges som oppdrettede. Dette er også tilfelle i Brasil

ifølge intervjudata jeg har derfra. Så lenge det ikke er krav til id-merking av individer fra truede arter, vil dette problemet vedvare – også i Norge.

Personer har også med seg døde dyr eller deler av dyr i form av krokodillehoder, bjørneskinn, ulveskinn, slangeskinn- og produkter av dyr som belter, pungen, klokkeremmer og elfenbensgjenstander, eller de får dem tilsendt i posten. I en kontroll ble det også avdekket et primathode, og mistenkte sa hun ønsket å se hva hun kunne få for det, for så siden å importere flere. Dette til tross for at svært mange primatarer er CITES-I-listet. Når tollerne undersøker postsendinger, avdekker de for eksempel også produkter der dyr er bestanddeler, som plaster inneholdende leopardben og tigerben. Beslagene knytter altså definitivt Norge til den internasjonale handelen med kritisk truede arter. Siden nordmenn relativt sett er velstående og reiser mye, og kontrollen er tilfeldig, utgjør beslagene trolig kun toppen av isfjellet.

Reptileierne som har smuglet reptiler, forteller at de bruker følgebil når de krysser grenseoverganger. De kjøper reptiler i zooforretninger i Sverige eller Danmark eller på store reptilmesser, en messe i Hamm i Tyskland nevnes ofte i denne forbindelse. Hamm-messen er beryktet for omsetning av viltfangede dyr. At zookjeder

3. Titusenvs av dyr dør i fangenskap fordi de oppbevares i skitt, feil temperatur og uten tilstrekkelig mat og vann.

Foto: forskningsassistent **Dabid Rodríguez Goyes**

inngår i den illegale handelen med utrydnings-truede dyrearter er tidligere dokumentert i USA, hvor *US Global Exotic* kjøpte og solgte dyr til kjedene Petco, Petsmart og Petland, til det private markedet i USA. Titusener av dyr døde før de kom så langt som til sine nye eiere, da de ble oppbevart i skitt, i feil temperatur og uten tilstrekkelig mat og vann.

Er straff egnet til å avskrekke? I den internasjonale litteraturen er et gjennomgangstema at straffene for ulovlig handel med truede arter er lave, oppdagelsesrisikoen er liten og gevinstene store (for eksempel Zimmerman 2003). Dette er årsaken til at organiserte nett-

verk vender sin interesse fra narkotika til wildlife, eller de kombinerer de to siden de ofte har transportrutene etablert.

Selv om det er umulig å trekke generelle slutninger på grunnlag av mine kvalitative data, er det grunn til å stille spørsmål ved om straffnivået er egnet til å avskrekke. Hva gjelder dem som gjør dette i ervervsøyemed, er det grunn til å tro at det kan dreie seg om en kalkulert risiko for å bli tatt, og at gevinsten knyttet til salg av dyrene/gjenstandene utkonkurrerer straffetruselen. Dette ser en også den internasjonale litteraturen på feltet om situasjonen globalt. Når enkelte tas flere ganger for samme forhold, er dette en indikator på det.

Feltet bør prioriteres høyere. Samlet sett synes kontrollen med smugling av utrydnings-truede dyrearter å være svært lavt prioritert i Norge, og innsatsen lite konsentrert. Mine data tyder videre på at samarbeidet mellom instansene i dette arbeidet kan forbedres. Det synes å være tilfeldig hva som avdekkes, og et fokus bør for eksempel rettes mot spedisjonsfirmaer som en i dag har liten oversikt over. Gitt den ekspanderende handelen i truede arter, de store gevinstene i dette markedet, samt nordmenns økonomiske situasjon, må dette feltet prioriteres i langt større grad dersom Norge skal følge opp sine internasjonale forpliktelser.

FOTNOTER

- 1 Jeg baserer meg også på internasjonal litteratur på feltet, samt informasjon fra TRAFFIC og andre NGOs. Spesielt interesserte kan kontakte meg for referanser og litteraturtips.

4. Det ser ut til at smugling av CITES-listede, og oftest tropiske, levende dyr inn til Norge først og fremst er motivert av det private markedet – privatpersoner som ønsker å holde dyr hjemme som såkalte kjæledyr eller hobbydyr.

Foto: forskningsassistent
Dabid Rodriguez Goyes

REFERANSER

- Hutton, John og Dickson Barnabas** (2000 eds) *Endangered species threatened convention* London: Earthscan publications.
- Lemieux, Andrew M. og Clarke, Ron** (2009) The international ban on ivory sales and its effects on elephant poaching in Africa *British Journal of Criminology* 49, 451–471.
- Pires, Stephen og Clarke, Ron** (2011) Are parrots CRAVED? An analysis of parrot poaching

in Mexico. *Journal of research in crime and delinquency*, 49 (1), 122–146.

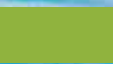
Reeve, Rosalind (2002) *Policing international trade in endangered species*. The CITES treaty and compliance London: Earthscan.

Sollund, Ragnhild (2011) «Expressions of speciesism: the effects of keeping companion animals on animal abuse, animal trafficking and species decline» *Crime, Law and Social*

Change, 55 (5) 437–451.

Zimmerman, Mara E. (2003) The Black Market for Wildlife: Combating Transnational Organized Crime in the Illegal Wildlife Trade *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 36:1657.

Warchol, Greg (2007) «The transnational illegal wildlife trade», *Criminal justice studies: A critical journal of crime, law and society* 17 (1) 57–73.

Tekst: politioverbetjent **Arne Koste**, Havnepolitiet Oslo
// arnekosten@politiet.no

«Småbåtguiden»

– en ny praktisk applikasjon for båtfolk i indre Oslofjord

Havnepolitiet er stolte av å være blant de aller første i politi-Norge som er med på å gi ut en applikasjon. «Småbåtguiden» skal være et nyttig hjelpemiddel for båtfolket i indre Oslofjord. Vi tror grunnlaget for å få til et slikt produkt ligger i vårt tradisjonelt gode samarbeid med andre etater og våre nabolitidistrikter.

For noen år tilbake ga politidistriktene i Asker og Bærum, Follo, Søndre Buskerud og Oslo ut hver sine veiledninger til båtfolket på papir. Etter hvert fant vi ut at vi kunne samarbeide om en mer helhetlig informasjon for hele området i indre Oslofjord.

Båtfolket forholder seg jo ikke til de administrative grensene, og det er stort sett det samme publikumet man treffer på fjorden uansett hvilket politidistrikt man befinner seg i. Et dugnadsarbeid og spleiselag ble satt i gang for å lage et felles produkt. Med på arbeidet var også Oslo Havn KF, Fylkesmannen i Oslo og Akershus, Fylkesmannen i Buskerud og Statens naturoppsyn. En konsulent ble leid inn for å lage kartgrunnlaget. Resultatet ble vår felles brosjyre «Småbåtguide indre Oslofjord», som ble lansert første gang i 2008.

I fjor foreslo Havnepolitiet overfor Oslo Havn KF å lansere en mobilapplikasjon. De tente på ideen. Profesjonelle aktører ble involvert, vi avholdt møter og sammen drøftet vi hvordan applikasjonen skulle være. Grunnarbeidet lå allerede i papirutgaven av «Småbåtguide indre Oslofjord», men vi måtte ta enkelte valg med hensyn til pris og kvalitet på produktet.

Å produsere en applikasjon koster penger. Vi søkte Oslo politidistrikt om profileringsmidler, og søknaden ble innvilget. Oslo Havn KF er den største bidragsyteren med ¾ av kostnadene, men vi dekker den resterende fjerdedelen, og det gjør oss til ordentlige deltakere og medeiere.

«Småbåtguiden» er ment å gi folk en enda bedre båttur. Den gir en enkel veiledning og

nyttig informasjon for trygg ferdsel på fjorden. Kartet viser hele indre Oslofjord, og strekker seg fra Bunnefjorden og ned til Son.

Et dynamisk informasjonskart viser hvor du er i kartet, og via kartet kan du loses til nærmeste sted hvor du kan fylle drivstoff og gå på toalett. Kartet viser også annen nyttig

«Småbåtguiden» er ment å gi folk en enda bedre båttur

informasjon som badeplasser, fartsgrenser, regelverk, verneområder og severdigheter, og man kan bla seg videre til mer informasjon i form av tekstbokser eller lenker.

I motsetning til papirutgaven av «Småbåtguiden», som kun revideres én gang årlig, kan «Småbåtguiden» til enhver tid endres eller utbedres, og dersom nyttig informasjon bør formidles raskt, så kan vi sende ut varsel. Eksempler på dette kan være info om stormflo, seilaser m.v.

Via Småbåtguiden applikasjon kan brukerne gi tilbakemelding om emner som savnes, eller gi oss ideer til hvordan «Småbåtguiden» kan videreutvikles.

«Småbåtguiden» gis ut parallelt med «Småbåtguiden» i papirform – et utmerket middel for å komme i nærkontakt med publikum for veiledning, eller når adferd ikke har vært helt i tråd med regelverket.

Småbåtguiden

LAST NED APPEN FRA APPSTORE ELLER
GOOGLE PLAY

- Gratis applikasjon for brukere av indre Oslofjord – både de som ferdes i båt, og de som ferdes på land ved fjorden.
- «Småbåtguiden» ble første gang lansert i 2008 som et papirkart. Den revideres hvert år, og distribueres til småbåtforeninger og småbåtførere. Gjennom app-en har guiden nå blitt enda mer tilgjengelig for folk som har smarttelefoner.
- «Småbåtguiden» kan lastes ned fra App Store eller Google Play.
- Småbåtguiden er et samarbeidsprosjekt mellom Oslo Havn KF, politiet, Statens Naturoppsyn og Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

Tekst: Strategy Manager **Eve de Coning**, Project Scale, INTERPOL Environmental Crime Programme
// e.deconing@interpol.int

«Project Scale»

«Project Scale» er et prosjekt som ble lansert 26. februar 2013 av INTERPOLs miljøkrimprogram. Det er et pilot-prosjekt dedikert den globale bekjempelsen av organisert fiskerikriminalitet. Prosjektet skal utrede behovet for – og den strategiske nytten av – INTERPOLs tjenester og verktøy for å bedre internasjonalt politisamarbeid innen fiskerikriminalitet.

Prosjektet ledes fra INTERPOLs hovedkvarter i Lyon, Frankrike, og er et bindeledd mellom politi- og fiskerimyndigheter i alle INTERPOLs 190 medlemsland. Prosjektet mottar økonomisk støtte fra det norske utenrikdepartementet og Pew Environmental Trusts.

Et sentralt spørsmål er hva begrepet «fiskerikriminalitet» omfatter. «Project Scale» har valgt en bred tilnærming og definerer i prinsippet alle straffbare handlinger som utgjør en trussel for en bærekraftig fiskeriforvaltning, som «fiskerikriminalitet» eller «fiskerirelatert kriminalitet». Utgangspunktet er at organisert fiskerikriminalitet består av såkalt multikriminalitet. Det kan dreie seg om alt fra rene straffbare brudd på fiske-lisenser eller kvoter, til dokumentfalsk, heleri, skatte- og tollunndragelser, menneskehandel, korrupsjon og hvitvasking. Sammen utgjør disse straffbare handlingene et kriminalitetskompleks som utfordrer fiskeriforvaltningens evne til å forvalte fiskebestander på en bærekraftig måte, og kontroll- og etterforskningssetaters evne til å bekjempe dem.

Politiet må samarbeide. Særlige utfordringer ligger i at fiskerikriminalitet av natur krysser grenser. Fiskefartøy eies, driftes, registreres og opereres, og produktet transporteres, eksporteres, pakkes, videreføres og selges i ulike jurisdiksjoner. Politiet må derfor samarbeide over landegrensene når det er mistanke om straffbare forhold eller man ønsker å straffefølge gitte personer eller selskaper.

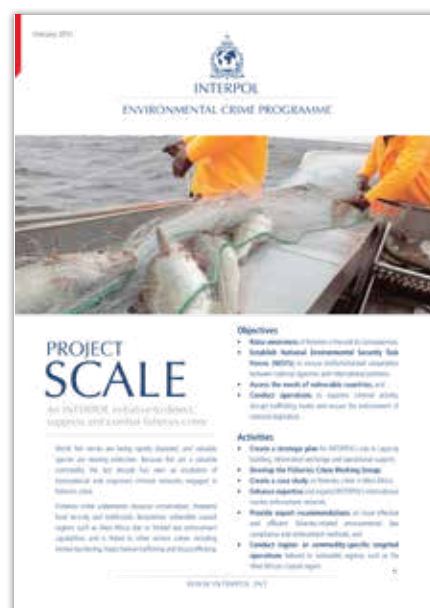
INTERPOL tilbyr en rekke tjenester og verktøy for slikt samarbeid, blant annet et sikkert kommunikasjonsnettverk (I-24/7) for informa-

sjons- og etterretningsutveksling, koordinering av internasjonale operasjoner, kapasitetsbygging og kunnskapsformidling. Et av Scales hovedoppgaver er å tilrettelegge disse tjenestene og verktøyene for politi og nærliggende etater som kontrollerer og etterforsker ulovlig fiske.

Det anslås at så mye som 38 prosent av all fisk som tas ut av det østlige sentrale Atlanterhavet, tas ut ulovlig

Vest-Afrika. I pilotfasen har «Project Scale» et særlig fokus på Vest-Afrika, som er et av verdens mest utsatte områder for fiskerikriminalitet. Det anslås at så mye som 38 prosent av all fisk som tas ut av det østlige sentrale Atlanterhavet, tas ut ulovlig. Det ulovlige fisket i Vest-Afrika er geografisk knyttet opp til både Den europeiske union og de øvrige regionene i Afrika, og krever samarbeid både innen og mellom de geografiske regionene. Det er et stort behov for informasjonsutveksling og koordinering av operasjoner, og «Project Scale» har derfor igangsatt en rekke regionale konsultasjoner for å utrede prosjektets rolle i regionen. Den første av disse konsultasjonene ble organisert i Yaounde i Kamerun, i mai 2013, og den neste konsultasjonen er planlagt i Cape Town, Sør-Afrika, i juli. En siste konsultasjon vil sannsynligvis bli avholdt i Abidjan, Elfenbenskysten, i tredje kvartal i år.

Norsk støtte. INTERPOLs miljøkrimprogram og «Project Scale» har sterk støtte i fiskekrimarbeidsgruppen, som ledes av Gunnar Stølsvik fra Fiskeriforvaltningens analyse-nettverk ved Fiskeri- og kystdepartementet. 47 medlemsstater deltok på arbeidsgruppens første møte i februar i år (2013), og den har så langt bidratt med viktig strategisk og operasjonell støtte til «Project Scale». I desember i fjor igangsatte INTERPOLs miljøkrimprogram sin første fiskerikriminalitetsrelaterte internasjonale operasjon – operasjon STINGRAY – i nært samarbeid med fiskekrimarbeidsgruppen. Det neste møtet i arbeidsgruppen vil bli avholdt i Nairobi, Kenya, i november 2013.

Tekst: spesialetterforsker **Solveig Ravnum** (PhD Biologi), ØKOKRIM

// solveig.ravnum@politiet.no / Foto: politiet / Illustrasjon: Kevin Glover, Havforskningsinstituttet

Rømt oppdrettslaks påvirker ville bestander av laks. Når rømt oppdrettslaks gyter med villaks vil den ville laksebestanden kunne endres genetisk. Fisk som rømmer, utgjør dessuten et økonomisk tap for havbruksbedriften.

Sporing av rømt oppdrettslaks

Langs norskekysten lever det cirka 300 millioner oppdrettslaks i merder i sjøen, og hvert år rømmer en god del laks. Dette blir innrapportert. Basert på antallet rømte oppdrettslaks som ble fanget inn igjen i perioden 1998–2004, ble det i 2006 antydnet at det reelle antallet rømte oppdrettslaks per år var cirka 2,4 millioner¹, noe som er langt høyere enn det som blir innrapportert.

Det finnes nå metoder som er utviklet for identifisering av rømt oppdrettslaks, der formålet enten er gjenfangst eller sporing. Ved gjenfangst av rømt oppdrettslaks i vassdrag er det nok å få bekreftet om fisken er vill eller rømt. Men ønsker man også å finne kilden til rømt oppdrettslaks, det vil si sporing av fisken, er det langt høyere krav til identifiseringsmetodene.

Formålet med å spore rømt oppdrettslaks tilbake til kilden er å finne årsaken til rømningen, iverksette tiltak mot årsaken og ta lærdom av rømningen. Dessuten kan forvaltningen avgjøre om rømningen må etterforskes videre, og om oppdretteren eventuelt må stilles ansvarlig for rømningens miljørelaterte og økonomiske følger.

Valg av metoder for sporing av rømt oppdrettslaks.

I november 2012 ble Havforskningsinstituttet bedt av Fiskeridirektoratet om å utrede de forskjellige metodene som finnes i dag for sporing av rømt oppdrettslaks, og kom-

me med råd og forslag til hvordan slik sporing bør gjøres². Resultatene fra utredningen blir belyst i denne artikkelen.

Metodene for sporing av rømt oppdrettslaks er utviklet av Merkeutvalget, som ble oppnevnt av Fiskeridirektøren i 2003, på oppdrag av Fiskeri- og kystdepartementet. Metodene ble videreutviklet i etterkant gjennom prosjektet TRACES, som er finansiert av Norges forskningsråd og kvalitets-sikret gjennom internasjonal publisering.

Spesielle kriterier måtte oppfylles for at metoden skulle være egnet til sporingsanalyse:

1. Merket måtte ikke ha innvirkning på fiskehelse eller dyrevelferd.
2. Merket måtte ikke ha innvirkning på markedet eller folkehelsen.
3. Fysiske merker måtte være så små at fisken kunne merkes før smoltifisering (<10 centimeter fisk).
4. Merket måtte være ferdig utviklet innen to år.
5. Resultatet fra analysene måtte være lett tilgjengelige.
6. Merket måtte være egnet til merking av store mengder fisk.
7. Den totale kostnaden per fisk måtte være lav.

Metoder som ble valgt ut og utviklet videre i TRACES-prosjektet.

A. Metoden «Coded Wire Tags» (CWT) – *snutemerking* – be-

står av et merke med en magnetisert stålbit på 1,1 x 0,25 mm med laserinnskrevne tall på, som blir plassert med en helautomatisk maskin i nesebrusken på hver eneste fisk før den smoltifiserer og skjellene løsner, helst i sammenheng med vaksinerings. For å lese merket må fisken avlives og snuten kuttes i mindre biter helt til man finner igjen merket.

B. Metoden for *fettfinneklipping* innebærer at man klipper hele eller deler av fettfinnen av fisken. Veterinærer har undersøkt metoden og konkludert med at sårflatene gror raskt og at dette er minimalt inngrep for fisken. Fettfinneklipping av alle oppdrettslaks som er snutemerket, er bestemt gjennom internasjonale avtaler. Fettfinneklipping er også foreslått brukt på all oppdrettslaks for lettere å kunne skille villaks fra rømt oppdrettslaks.

C. Metoder for *kjemisk merking* har vært testet gjennom tilføring av spesielle isotoper i oppdrettsfisken samtidig med vaksinerings, eller gjennom tilføring av sjeldne grunnstoffer i fiskefôret som deretter avsettes i fiskeskjellene og muliggjør videre identifisering.

D. Metoden basert på *DNA-databaser* er et system som baserer seg på en årlig genotyping av all stamfisk i havbruksnæringen (cirka 40 000–50 000 individer). DNA-profilen til en rømt fisk kan dermed sammenliknes med DNA-profilene til stamfisk som ligger lagret i databasen. Ved å genotype cirka 200 DNA-mærkører

kan man derfor identifisere hvert eneste avkom tilbake til foreldrefisken.

E. Metoden der fettfinneklipping av smolt-grupper blir brukt i kombinasjon med DNA-identifisering, innebærer fettfinneklipping av et lite utvalg av fisk (50 stk.) fra hvert eneste smoltparti i alle matfiskanlegg. Fettfinnene lagres på sprit og oppbevares enten hos oppdretter eller hos forvaltningen, og ved rømming i et område vil det alltid foreligge referanseprøver klare for DNA-identifisering og sammenlikning med rømt fisk.

F. Metoden som kalles *DNA-beredskapsmetoden*, er den som er vurdert å være best hittil. Denne metoden er allerede testet i 15 konkrete saker. En omfattende internasjonal, vitenskapelig dokumentasjon viser at metoden fungerer godt. Metoden er ikke basert på foreldre-avkom-sammenlikning, kun på sammenlikning av DNA-profiler hos den enkelte rømte laksen med DNA-profilen hos fisken i anleggene som ligger i en viss avstand fra der den rømte fisken ble funnet. Metoden egner seg ikke til sporing ved drypplekkasjer (mindre rømminger), kun ved større konsentrerte, urapporterte rømminger. Prosedyrene for DNA-sporing må følges nøye, og avhenger blant annet spesielt av rask respons fra forvaltningen via et responsteam som kan dra ut på kort varsel og ta prøver, men også av at publikum melder fra til Fiskeridirektoratet via tipstelefonen.

Resultatet av utredningen av metodene. De ulike metodene ble vurdert basert på de syv kriteriene opprinnelig listet opp av Merkeutvalget pluss tre tilleggskriterier som går på logistikk, kvalitetssikring, drift og krav til operativt feltapparat. Havforskningsinstituttet konkluderer med at «*det i overskuelig framtid ikke vil foreligge kostnadseffektive alternativer til DNA-beredskapsmetode, som samtidig oppfyller kravene som forvaltningen og havbruksnæringen har satt til en slik metode*». Mange av de andre metodene som ble vurdert, trenger i tillegg en god del mer forarbeid før de eventuelt kan tas i bruk.

I dag er det sporing ved hjelp av DNA-beredskapsmetoden som blir brukt når forvaltningen undersøker rømmingssaker. Metoden beskrives nærmere nedenfor.

Metoden for sporing av rømt oppdrettslaks ved hjelp av «DNA-beredskapsmetoden».

Metoden for DNA-sporing av rømt oppdrettslaks ble utviklet av Kevin Glover, Ove Skilbrei og Øystein Skaala ved Havforskningsinstituttet i Bergen i 2008³⁻⁵. Metoden går ut på å sammenlikne DNA-profiler fra innsamlet rømt oppdrettslaks med DNA-profiler fra mulige anlegg som fisken kan ha rømt fra. Det brukes bestemte DNA-markører (SNP-er), det vil si spesielle sekvenser i laksens DNA, som er testet ut og bekreftet å kunne fungere til dette formålet. Havforskningsinstituttet i Bergen har brukt denne DNA-sporingsmetoden i cirka tre rømmingssaker hvert år de siste årene, totalt 15 saker til nå.

Metoden har visse forutsetninger, begrensninger og prosedyrer som må følges dersom den skal fungere, og disse er beskrevet i prosedyrene for prøvetaking utviklet av Fiskeridirektoratet: «Akvaspor 1», «Akvaspor 2» og «Akvaspor 3»⁶⁻⁸. Blant annet må gjenfangst skje så raskt som mulig, og korrekt valg av referanseprøver må gjøres fra alle mulige potensielle anlegg som ligger innen en viss avstand, og som har laks av samme alder og størrelse. Det må tas fettfinneprøver av minimum 40–100 rømte laks, og tilsvarende like mange for referanseprøvene. Dessuten må hver fettfinneprøve av rømt fisk klippes med en ren saks for å unngå krysskontaminering. Deretter må prøvene oppbevares i sprit i hvert sitt nye eppendorfrør. Alle prøver av fisken tas og oppbevares av Fiskeridirektoratet.

I tillegg til fettfinneklipping av hver gjenfanget rømt laks er det vanlig at det tas skjellprøver av hver enkelt fisk. Det er derimot ikke rutine at disse skjellprøvene blir analysert videre for å bekrefte/avkrefte opphavet til fisken. I de 15 sakene der Havforskningsinstituttet har benyttet metoden for DNA-sporing, har kun sammenlikning av DNA-profilene fra de potensielle mulige kildene (anleggene) der fisken kan ha rømt fra, vært brukt som bevis, ikke skjellprøveanalyser. Skjellprøveanalyser har derimot hittil vært benyttet for å sammenlikne/påvise oppdrettslaks og villaks, pga. at man der ennå ikke har hatt tilstrekkelig gode DNA-markører for dette formålet. Nylig er det kommet en brukbar metode der også, den såkalte «7K SNP-chip-metoden»⁹.

FOTNOTER

1. Sægvog H., and Urdal, K. (2006). Escaped farmed salmon in the sea and rivers; numbers and origin. Rådgivende Biologer AS, Bergen, Norway. Report 947.
2. Skaala Ø., and Glover, K. A. (2013). Sporing av rømt oppdrettslaks. Utgreiing og samanlikning av ulike metodar. Havforskningsinstituttet 8. mars 2013.
3. Glover K. A., Skilbrei O. T., Skaala Ø. (2008) Genetic assignment identifies farm of origin for Atlantic salmon *Salmo salar* escapees in a Norwegian fjord. ICES Journal of Marine Science, 65: 912–920. <http://icesjms.oxfordjournals.org/content/65/6/912.full.pdf+html>.
4. Glover K. A. (2010) Forensic identification of fish farm escapes: the Norwegian experience. Aquaculture Environment Interactions 1: 1–10, 2010: www.int-res.com/articles/aei2010/1/q001p001.pdf
5. Skaala Ø., Sørvik A.G., Glover K.A., Frå rettsmedisin til sporing av urapportert rømt fisk, Havforskningsrapporten, Akvakultur.
6. Akvaspor 1 – Prosedyre for registrering av rømt fisk, Fiskeridirektoratet 1. januar 2009.
7. Akvaspor 2 – Prosedyre for innsamling av referanseprøver, Fiskeridirektoratet 1. januar 2009.
8. Akvaspor 3 – Prosedyre for innsending av DNA-prøver, Fiskeridirektoratet 1. januar 2009.
9. Karlsson S., Moen T., Lien S., Glover K. A., Hindar K. (2011) Generic genetic difference between farmed and wild Atlantic salmon identified from a 7K SNP-chip. Molecular Ecology resources 11 (Suppl 1): 247–53.

Tekst: førstestatsadvokat **Hans Tore Hoviskeland**, ØKOKRIM / Foto: politioverbetjent **Espen Østerud**, ØKOKRIM
// hans.tore.hoviskeland@politiet.no

«Drepte» dragehoder med tomahawk

Tre selskaper er nylig ilagt bøter på til sammen to millioner kroner for å ha sprøytet gift langs jernbanelinjen hvor den utrydningstruede planten Dragehode vokser. Det medførte at minst halve dragehodebestanden i dette område ble utryddet.

Selskapene som ble ilagt foreleggene av ØKOKRIM var Jernbaneverket med en bot på én million kroner, mens Nettskog AS og Baneteknikk AS (nå Mesta AS) ble ilagt bøter på hele 500 000 kroner hver. Det var 16. og 17. juni 2012

på cirka 45x4 meter langs jernbanelinjen ble borte for alltid. Forholdet ble oppdaget av en biolog som varslet Fylkesmannen i Hedmark. Saken ble deretter anmeldt av Fylkesmannen i Hedmark og Samarbeidsrådet for biologisk mangfold (SABIMA).

overtredelse av generalklausulen, selskapenes økonomi og allmennpreventive hensyn. Videre ble det tatt hensyn til den tilståelsesrabatt som skal følge av et forelegg, jmfør Riksadvokatens rundskriv 3/2007.

Det er viktig at selskaper og personer som utfører denne type arbeid med å spre gift foretar grundige undersøkelser og har rutinene på plass slik at en ikke kommer i den situasjon at truede plantearter utryddes. For mange av disse plantene kommer ikke tilbake. Det er derfor viktig allmennpreventivt og reagerer strengt når dette glipper. Å begrense utryddelse av arter og ikke minst utryddingstruede arter er viktig, fordi dette i dag er en av de største miljøtruslene i verden.

Selskapene har nå fått utsatt fristen til å ta stilling til om de skal vedta foreleggene eller ikke til slutten av august 2013. Miljøkrim kommer tilbake til saken.

Mange av disse plantene kommer ikke tilbake

ved Øygarden i Ringsaker at ansatte i Jernbaneverket fikk selskapene Nettskog AS og Baneteknikk AS (nå Mesta AS) til å utføre sprøyting langs jernbanelinjen med det giftige stoffet Tomahawk hvor planten Dragehode (*Dracocephalum ruyschiana*) vokser. Det medførte at minst 200 skudd av planten Dragehode på et område

Påtalemessig vurdering: Dragehode, som lever noen få steder på Østlandet, ble i forskrift av 20. mai 2011 gjort til en prioritert art og er i Norsk rødliste for Naturtyper 2011 kategorisert som sårbar. At den er sårbar vil si at det er høy risiko for utdøing. Foreleggene ble ilagt for overtredelse av straffeloven § 152b tredje ledd nr. 1 (generalklausulen) fordi en mener selskapene ved å utføre denne handling har minsket en naturlig bestand av fredede organismer som nasjonalt eller internasjonalt er truet med utryddelse. Ved vurderingen av bøkene størrelse ble det spesielt lagt vekt på at det foreligger en

Tekst: spesialetterforsker **Solveig Ravnum** (PhD Biologi), ØKOKRIM / Foto: politioverbetjent **Espen Østerud**, ØKOKRIM
// solveig.ravnum@politiet.no

Blomsterart i særklasse

I medhold av naturmangfoldloven § 23 utpekte Kongen i statsråd 20. mai 2011 dragehode (*Dracocephalum ruyschiana*) til prioritert art, noe som innebærer at arten beskyttes av en egen forskrift. Formålet er å sikre at dragehode og dens genetiske mangfold ivaretas i Norge på lang sikt.

Arten finnes i 20 europeiske land, men viser tilbakegang i hele Europa og er rødlistet i 15 europeiske land. Dragehode står oppført på Bernkonvensjonens liste I og i Norge er den vurdert som sårbar (VU) på Norsk rødliste for arter 2010. Dragehode er en nasjonal ansvarsart i Norge, ettersom Norge er blant de landene i Europa med flest gjenværende forekomster av dragehodeplanten.

Biologisk mangfold. I dag anses utryddelsen av arter å være en av de største og viktigste miljøtruslene i verden. Det er påvist at arter dør ut mye raskere nå enn tidligere på grunn av menneskers aktivitet. Utryddelsen av

arter og et redusert biologisk mangfold er et globalt problem. Biologisk mangfold er viktig for å opprettholde balansen i økosystemene på jorden. Det finnes mange lover og konvensjoner for å bevare det biologiske mangfoldet, blant annet den europeiske *Bernkonvensjonen*¹ og

Når dragehode først har forsvunnet fra et voksested, så kommer den ikke tilbake

den norske forskriften om *prioriterte arter*⁸. Begge omfatter dragehodeplanten, som anses å være utrydningstruet i hele Europa.

Prioriterte arter. De åtte prioriterte artene i Norge⁸ er alle vurdert som kritisk truet (CR), sterkt truet (EN) eller sårbare (VU) i *Norsk rødliste for arter 2010*⁹. En prioritert art må enten være truet i Norge, truet internasjonalt eller ha en vesentlig andel av sin utbredelse eller genetiske særtrekk i Norge. Vedtaket om prioriterte arter skal bidra til at disse artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt, og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder. Prioriterte arter er også *indikatorarter* som indikerer spesielt artsrike naturtyper med mange sjeldne arter. Dragehode er en av disse utvalgte prioriterte artene.

De åtte prioriterte artene i Norge er:

- 3 stk karplanter: **dragehode, honningblom** og rød **skogfrue**
- 2 stk fuglearter: **dverggås** og **svarthalespove**
- 2 stk billearter: **elvesandjeger** og **eremitt**
- 1 sommerfuglart: **klippeblåvinge**

Dragehodeplantens biologi. Dragehode tilhører leppeblomstfamilien^{4,7 og 11}. Under blomstring i midten av juni er den lett gjenkjennelig og godt synlig med store leppeformede blå blomster i en akslikenne blomsterstand, med tre-fire kranser av blomster med seks blomster, cirka 2 centimeter lange, i hver krans. Plantestengelen er cirka 25 centimeter høy med smale blader som sitter korsvis motsatt oppover stengelen. Planten er langlivet med en sterkt forgrenet jordstengel som det hvert år dannes mange nye overjordiske skudd fra, og jordstengelen fungerer også som et overvintringsorgan⁵. Planten regnes som innvandret til Norge etter siste istid², men nyetablering av individer (frøplanter) i dag forekommer ikke,

Gift

Her er et eksempel på at gresset tålte giften og vokser som bare det (gress skal tåle denne giften), mens dragehode som tidligere vokste tett i tett her har måttet vike tilbake: færre individer og færre blomstrende skudd per individ.

Færre skudd

På dette Dragehodeindividet ser man tydelig færre blomstrende skudd enn normalt på grunn av sprøytingen. Vanligvis er det en «tett tue» av blomstrende skudd.

På noen av voksestedene i Norge finnes den lille dragehodeglansbillen som kun lever på dragehodeplanten, og denne billen finnes ingen andre steder i hele verden

så når dragehode først har forsvunnet fra et voksested, så kommer den ikke tilbake!

Dragehodeplantens voksesteder. Dragehode vokser oftest på søreksponte og bratte steder. Stor lysinnstråling, tørt og veldrenert jordsmonn med lite humusinnhold og kalkrik jord med høy pH er viktige faktorer for at planten skal trives^(9 og 12). Dragehode vokser i det sørøstlige Norge og mest i det nordlige området av Oslofeltet, rundt indre Oslofjord og rundt Mjøsa. Deretter videre opp både i Gudbrandsdalen, Otadalen, Valdres, Hallingdal og Vestre Gausdal⁹ med en registrert høydegrense på 880 meter⁷.

Dragehodeplanten som indikatorart. Dragehode vokser på spesielt artsrike leveområder med høyt biologisk mangfold, både

av insekter og av karplanter^(9 og 12). Det finnes blant annet mange rødlistede arter på voksestedene til dragehode. I det sørøstlige Norge er noen typiske følgearter til dragehode: blodstorknebb, aksveronika, knollmjørdurt, hjorterot og gulmaure (Oslofjordartene). Litt lenger nordøst finner man: bergmynte, gjeldkarve, engsmelle, rødknapp, smalfrøstjerne og bakkemynte. Dersom dragehode forsvinner, vil andre arter på samme voksested også lettere forsvinne, forda har antagelig de generelle levevilkårene på voksestedet blitt forverret, noe som vil påvirke alle artene. På noen av voksestedene til dragehode i Norge finnes dessuten den lille dragehodeglansbillen som kun lever på dragehodeplanten, og denne billen finnes ingen andre steder i hele verden! Disse stedene omfatter noen av øyene i Indre Oslofjord, men også

noen steder i Hole kommune og i Ringerike kommune i Buskerud fylke.

Trusler og skjøtsel av norske dragehodelokaliteter.^{3 og 10} Dragehode er truet av gjengroing som følge av omlegging av landbruket (opphørt slått og beite), dette er antagelig hovedårsaken til at dragehode har blitt så sjelden. Derfor er et av de viktigste skjøtselstiltakene å *fjerne trær og kratt* som skygger for planten. *Beiting* er også positivt, men bør skje etter at arten har spredd frøene sine. Dragehode trues også av *gjødsling* fra for eksempel intensiv jordbruksdrift, eller fra ryddeavfall fra trær og kratt som ikke har blitt fjernet. Derfor er det viktig å *fjerne ryddeavfallet* slik at jorden ikke blir tilført mer næring. Nyankomne *fremmede arter* i norsk natur kan konkurrere ut dragehode, derfor er det viktig å *fjerne også disse* fra steder der dragehode vokser. Sprøyting med herbicider har også negativ effekt på dragehode. Utbygging av veier og boliger har også ødelagt viktige voksesteder, og gir fragmentering av populasjonene, mindre muligheter for genflyt, og svekking av populasjonens overlevelsessevne.

FOTNOTER

1. Bernkonvensjonens liste I (CoE 1979). App II. <http://conventions.coe.int/Treaty/FR/Treaties/Html/104-2.htm>.
2. Blytt A. (1976). *Forsøg til en Theori om Innvandringen af Norges Flora under vexlende regnfulde og tørre tider*. Nyt Mag. F. Naturv. 21:1-84.
3. Direktoratet for Naturforvaltning (2010). *Handlingsplan for dragehode Dracocephalum ruyschiana og dragehodeglansbille Meligethes norvegicus*. DN-rapport 2010-5.
4. Harley R. M. et al., (2004). In: Kadereit J.W. (Ed.), *The families and genera of vascular plants VII. Flowering plants Dicotyledons: Lamiales (except Acanthaceae including Avicenniaceae)*. Springer-Verlag, Berlin, side 167-275.
5. Klimesova J. & Klimes L. (2007). CLO-PLA-a database of clonal growth in plants. <http://clopla.butbn.cas.cz>.
6. Kålås J.A. et al., (2010). *Norsk rødliste for arter*. Artsdatabanken, Trondheim.
7. Lid J. & Lid D.T. (2005). *Nors flora*. 7 utgåve/Reidar Elven. Det Norske Samlaget, Oslo.
8. Miljøverndepartementet (2011) Forskrifter om prioriterte arter. http://www.regjeringen.no/pages/16459945/Forskriftene_Prioriterte_arter_110520.pdf.
9. Nilsen A. Ø. (1985). *Varmekjær flora i sør-veste bakker og berg i vestre Gausdal og Espedal, Oppland fylke*. Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.
10. NINA (2011). Rapport 766, Faglig grunnlag for handlingsplanen for dragehode *Dracocephalum ruyschiana* og dragehodeglansbille *Meligethes norvegicus*.
11. Watson L. & Dallwitz M. J. (1992 onwards). *The families of flowering plants: descriptions, illustrations, identification, and information retrieval*. Version: 9th September 2009. <http://delta-intkey.com/angio/www/labiateae.htm>.
12. Østhagen H. (1972). *Flora og vegetasjon på Ringerike, Buskerud*. En floristisk-økologisk undersøkelse med hovedvekt på den xeroterme vegetasjonen, samt en oversikt over verneverdige områder. Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo.

Tekst: førstestatsadvokat **Bjørn K. Soknes**, Trøndelag statsadvokatembeter / Foto: politiet
// bjorn.kristian.soknes@statsadvokatene.no

Veibygging i Endalen landskapsvernområde

Hvor mye veibygging kan tillates i et landskapsvernområde før det vesentlig forandrer landskapets art og karakter og før det kan betraktes som vesentlig i forhold til plan- og bygningslovens bestemmelser. En avgjørelse om dette er nå rettskraftig ved Høyesteretts ankeutvalgs beslutning av 22. mars 2013 hvor domfeltes anke ble nektet fremmet.

I februar 2010 utferdiget Sør-Trøndelag politidistrikt et forelegg mot styrelederen i Endalen setervei for ulovlig bygging av vei i Endalen landskapsvernområde Midtre-Gauldal kommune. Forelegget omhandlet både overtredelse av naturvernloven og plan- og bygningsloven. Saken har vært behandlet i tingrett, to ganger i lagmannsrett og en gang i Høyesterett og nå – tre år senere – er saken rettskraftig avgjort. Dette ved Høyesteretts ankeutvalgs beslutning av 22. mars 2013 hvor domfeltes anke ble nektet fremmet.

Saken er prinsipiell, og den har avdekket flere faglige utfordringer som nok kan være tilstede i mange av de sakene hvor forvaltningsrett og strafferett «treffes».

Da saken første gang ble behandlet i lagmannsrett kom rettens bestemmende mindretall (tre meddommere) til at det arbeidet som var utført lå innenfor det veilaget lovlig kunne gjøre som tillatt vedlikehold av eksisterende vei, samt at tiltaket ikke var vesentlig og derfor heller ikke krevde kommunens tillatelse. Etter påtalemyndighetens lovanvendelsesanke kom Høyesterett til at selv med en romslig forståelse av hva som kunne regnes som vedlikehold gikk arbeidene klart utover det som kunne falle inn under en slik benevnelse. Opphevelse av

Det er viktig å forstå behovet for vernet – og samtidig greie å formidle dette til retten

dommen ble derfor konsekvensen.

I neste runde i lagmannsretten var det fokus på hvorvidt det som hadde skjedd kunne sies vesentlig å ha forandret landskapets art og karakter, og samtidig om tiltaket var et vesentlig terrenginngrep i forhold til plan- og bygningsloven.

Utfordringen var da på to plan. Det første var å dokumentere hvilken endring som hadde skjedd gjennom den anleggsvirksomhet som hadde funnet sted. Tilstanden på domstidspunktet var lett å konstatere, vanskeligere var det å vite hvordan det var på tidspunktet for opprettelse av vernet – i dette tilfellet vinteren 2001. Vernemyndighetene hadde i liten grad dokumentert tilstanden på annen måte enn med ord – og da gjerne i en litt «skjønnlitterær» språkdrakt. Med ett unntak hadde vi ikke tilgjengelig flyfoto fra området slik det forelå før vernet og før anleggsvirksomheten.

Derneft var det en faglig utfordring å få avklart hvilke endringer som skulle vektlegges. Hva var det som var viktig å ivareta ved vernet? Retten fikk god hjelp fra to rettsoppnevnte sakkyndige som, særlig under befaringen, viste og beskrev hva som var det spesielle ved området og i hvilken grad tiltaket kunne tenkes å ha skadet det særpregede ved området.

Denne type saker er utfordrende på andre måter enn de mer tradisjonelle straffesakene vi til daglig aktorerer. Det er etter min mening i forkant helt nødvendig å innhente god informasjon fra vernemyndighetene. Det er viktig å forstå behovet for vernet – og samtidig greie å formidle dette til retten. Jeg tror at den første frifinnelsen i lagmannsretten var en konsekvens av at dette ikke var framkommet klart nok. «Er dette så galt da?»-holdningen kan lett føre til et uriktig resultat. Da saken ble aktorert for andre gang – og hvor resultatet ble en domfellelse (også da med en meddommer som ville frifinne) – var nok en samlet lagmannsrett betydelig mer opplyst i forhold til viktighet av å «ta vare på» det som var særegent ved det aktuelle landskapet.

Frostating lagmannsretts fellende dom er avsagt 22. oktober 2012, og ble rettskraftig ved Høyesteretts ankeutvalgs slutning datert 22. mars 2013.

Tekst: tilsynsdirektør **Bjørn Bjørnstad**, Miljødirektoratet / Illustrasjonsfoto: **Miljødirektoratet**
// bjorn.bjornstad@miljodir.no

Avdekker slurv og lovbrudd ved miljøtilsyn

Forurensningsmyndighetene kontrollerte i fjor 1272 virksomheter. Ved åtte av ti virksomheter ble det avdekket brudd på miljøregelverket. Mange av bruddene skyldtes slurv som lett kunne vært unngått. Tretten virksomheter ble anmeldt. Det er et viktig allmennpreventivt signal til samfunnet og virksomhetene at alvorlige brudd på miljøregelverket blir møtt med strenge reaksjoner.

Miljømyndighetene kontrollerer hvert år landbasert industri, offshoreindustri, storulykkevirksomheter, kvotepliktige virksomheter, importører av produkter og importører og produsenter av kjemikalier. Vi har blant annet landsdekkende og regionale tilsynsaksjoner for å kontrollere at ulike virksomheter og bransjer overholder miljøregelverket.

Anmelder alvorlige brudd. I fjor avdekket vi alvorlige brudd på regelverket ved 57 av de 1272 kontrollerte virksomhetene. De mest alvorlige tilfellene ble anmeldt til politiet.

Klima- og forurensningsdirektoratet (Klif) anmeldte fem saker, mens fylkesmannen anmeldte åtte saker. Klif og Direktoratet for naturforvaltning ble slått sammen til Miljødirektoratet fra 1. juli 2013. Miljødirektoratet overtar Klifs tilsynsansvar.

I 2012 varslet miljømyndighetene tvangsmulkt til 214 virksomheter. Av disse ble nitten vedtatt og sju inndrevet. Dette viser at tvangsmulkt er et effektivt virkemiddel for å få virksomhetene til å følge miljøregelverket.

Landbasert industri: For mye slurv.

De fleste tilsynene skjer i landbasert industri og ved avfallsvirksomheter. Her er både Miljødirektoratet og fylkesmannen myndighet. I hovedsak har produksjonsindustrien god kompetanse og kunnskap om miljøregelverket. Likevel avdekkes det for mange brudd.

Vi erfarer ofte at mindre industrivirksomheter har lite kunnskap om miljøregelverket.

En stor del av bruddene skyldes slurv som lett kunne vært unngått dersom virksomhetene hadde større bevissthet og bedre kunnskap om miljøregelverket og risikoen for helse og ytre miljø.

Offshore: Viktige beredskapsmangler fulgt opp.

I 2011 avdekket vi alvorlige mangler i oljeselskapenes overholdelse av regelverket som skal sikre god beredskap mot akutt forurensning. I 2012 hadde vi derfor ekstra oppmerksomhet rundt beredskap. Offshorebransjen har forbedret og standardisert metodikken for beredskapsanalyser og har utviklet metoder for tidlig deteksjon av olje på sjø.

Det mest alvorlige forholdet vi avdekket i fjor, var hendelsen der vaskevann med store mengder kjemikalier fra Oseberg-plattformen ble dumpet i en produksjonsledning og endte som utslipp til sjøen i Øygarden utenfor Bergen. Vi har anmeldt dette forholdet.

Importører kjenner ikke regelverket.

Vi kontrollerer også importører og forhandlere av faste, bearbejdede produkter, og virksomheter som produserer eller importerer kjemikalier til Norge, for å sikre at produkter ikke inneholder forbudte stoffer. Vi fant flere ulovlige produkter på det norske markedet.

Kvaliteten på sikkerhetsdatablader og merking av kjemikaliene som omsettes i Norge, er fortsatt ikke tilfredsstillende. Kompetansen om regelverket vedrørende kjemisk innhold i produkter er for lav hos importørene, og de arbeider

for lite med å sikre at produkter og kjemikalier overholder kravene.

Strenge reaksjoner virker allmennpreventivt.

Våre landsdekkende og regionale tilsynsaksjoner gir god oversikt over virksomhetenes miljøutfordringer. Vi mener at de også bidrar til likebehandling innad i enkeltbransjer og mellom ulike bransjer. Erfaringene viser også at aksjoner er effektivt bruk av tilsynsressursene. Gjentatte aksjoner gjør det mulig å kontrollere om virksomheter og bransjer blir bedre til å følge regelverket over tid.

Vi opplever generelt å ha stor gjennomslagskraft overfor politiet når vi anmelder saker, men vi opplever også mange henleggelses på produkt- og kjemikalieområdet. Derfor har vi særlig oppmerksomhet på å få fram alvorligheten i slike saker.

Forrige nummer av Miljøkrim (1#2013) inneholder en artikkel om dette.

1. I 2012 ble det ved åtte av ti kontrollerte virksomheter avdekket brudd på regelverket som skal sikre at miljø og helse beskyttes.
2. Mange vanlige produkter som selges til forbrukere, inneholder kjemikalier. Klif (nå del av Miljødirektoratet) kontrollerer blant annet at disse er riktig merket og har sikker lukning.

Vi opplever generelt å ha stor gjennomslagskraft overfor politiet når vi anmelder saker, men vi opplever også mange henleggelses på produkt- og kjemikalieområdet

Tekst: førstestatsadvokat **Harald L. Grønlien**, Rogaland statsadvokatembeter / Foto: **Oyvind Hagen**, Statoil ASA
// harald.gronlien@statsadvokatene.no

Gasslekkasje ga foretaksstraff på 30 millioner

Den 19. mai 2010 oppsto en trykkendring i en brønn på oljeplattformen Gullfaks C. Dette resulterte i at det i to omganger kom gass opp på plattformen og 89 arbeidere ble evakuert.

Boringen ble påbegynt i desember 2009 i et sidesteg til en tidligere gjenplugged brønn, og nådde sitt endelige dyp (totalt 4800 meter) 18. mai 2010. Den 19. mai 2010 oppstod det en trykkendring i brønnen som følge av hull i føringsrøret som førte til tap av borevæske (slam) til formasjonen rundt. Hydrokarboner strømmet inn i brønnen, og det kom i to omganger gass opp på plattformen. 89 arbeidere ble evakuert. Mange ble igjen for å få kontroll over brønnen. Avpakning av løsmasser, eller borekaks, rundt føringsrøret tettet brønnen og begrenset en videre innstrømming av hydrokarboner til brønnen. Brønnbarrierer ble reetablert med sementplugg. Først 14. juli 2010 ble produksjonen gjenopptatt på plattformen. Den lange produksjonsstansen medførte store inntektstap for rettighetshaverne, deriblant Statoil.

Granskning og tilsyn. Statoils interne granskningsrapport av 4. november 2010 konkluderte med at mange forskrifter og regler var brutt. Petroleumstilsynet (Ptil) utførte i oktober 2010 tilsyn med Statoils planlegging av brønnen. I en revisjonsrapport fra Ptil som ble fremlagt i siste del av november 2010, ble det konkludert med at det var påvist alvorlige mangler ved Statoils planlegging av brønn C-06A. Dette omfatter en rekke avvik fra bestemmelser i petroleumsløven og forskrifter hjemlet i den.

Politietterforskning. Like i etterkant av Ptils fremleggelse av revisjonsrapporten ble det avholdt møte mellom Ptil, Rogaland politidistrikt og Rogaland statsadvokatembeter. Det ble samme dag besluttet politietterforskning av hendelsen. En omfattende politietterforskning underbygget ulike regelovertredelser.

Forelegg. Rogaland statsadvokatembeter utferdiget 20. mars 2013 et forelegg mot Statoil Petroleum AS for ulike overtredelser av petroleumsløven § 10-17 første straffealternativ og forskrift om styring i petroleumsvirksomheten (styringsforskriften) i perioden 2008 til 19. mai 2010.

Forelegget gjelder:

- mangler ved beslutningsgrunnlag under planlegging og boring. Problemstillinger vedrørende helse, miljø og sikkerhet ble ikke tilstrekkelig belyst angående brønnens kompleksitet og vanskegrad. Analysene/vurderingene ga ikke det nødvendige beslutningsgrunnlaget for å ivareta helse, miljø og sikkerhet
- manglende bruk av tilstrekkelig kompetanse under planleggingen og ved gjennomføring av risikoanalyser av boreoperasjonen
- utilstrekkelig planlegging av boring (Det ble brukt en boremetode som ikke var en standard operasjon.)

Boten ble satt til 30 millioner kroner. Ved fastsettelse av botens størrelse ble det tatt hensyn til den tid som hadde gått siden hendelsen. Det var ikke grunnlag for straff mot enkeltpersoner.

Statoil Petroleum AS vedtok forelegget 29. mai 2013.

Gullfaksfeltet

Gullfaksfeltet er for mange ensbetydende med starten på Norges oljeeventyr, og ble utbygd på 80-tallet.

Gullfaks C er en av tre oljeplattformer på Gullfaksfeltet i den nordlige delen av Nordsjøen. Plattformen er en kombinert bore-, produksjons- og boligplattform, og er bygget av betong og satt ned på 217 meter vandedp. Gullfaks var det første feltet som ble utbygd med kun norske rettighetshavere. Det var første gang et norsk selskap (Statoil) sto for utbygging og drift.

Operatør for feltet er Statoil Petroleum AS. Det utvinnes både olje og gass. Produksjonsstart på feltet var i 1986. Gullfaks C startet produksjon i 1989. Oljen som produseres lastes via bøyer til tankskip på feltet. Gassen blir transportert i rørledning til gassanlegget på Kårstø i Rogaland. Utvinningsgraden på Gullfaks er 59 prosent, men målet er i følge Statoil å øke denne til 62 prosent. Blant tiltakene for økt utvinning inngår boring av horisontale og langtrekkende brønner.

Tekst: politispesialist **Eirik Myge Daae**, Hordaland politidistrikt / Foto: **Politiet**
// eirik.myge.daae@politiet.no

Gondolfører med livet som innsats

Lørdag 24. april 2010 ble en ansatt alvorlig skadet i en arbeidsulykke ved Ulriksbanen i Bergen. Bare flaks og tilfældigheter gjorde at han overlevde denne høyst uvanlige og ganske spesielle ulykken som medførte både foretaksstraff og personlige bøter til sentrale enkeltpersoner i bedriften.

Ulriken er et vakkert fjell nesten «midt» i Bergen sentrum. For dem som ikke har tid, lyst eller kondisjon til å bestige dette flotte 643 meter høye fjellet, er det mulig å komme til toppen med Ulriksbanen. Etter noen brokete driftsår og medfølgende konkurser ble Ulriksbanen stengt for oppussing, og gjenåpnet i topp moderne stand i 2009 under navnet Ulriken Taubaneselskap AS.

Den forholdsvis åpne øvre stasjonen var blitt glasset inn med panoramavinduer og skyvedører på perrongen. Gondolene hadde fått navn etter en iherdig navnekonkurranse. Perle og Bruse. Akkurat som før oppussingen. På toppen av fjellet kom det også en flott restaurant med byens garantert mest spektakulære utsikt og det betegnende navnet – Sky:skraperen.

Ulriksbanen ble utstyrt med topp moderne styringssystem og utstrakt elektronisk overvåking slik at «kjøreren» skulle kunne betjene banen fra en styrepult ved banens nedre stasjon. Derfra hadde han fullstendig oversikt over banens driftssystem, dørposisjoner, vindforhold, gondolens hastighet, videooverføring fra flere

kameraer ved øvre stasjon som overvåket på- og avstigningen med mer.

Så en dag – lørdag 24. april 2010 cirka klokken 18.00 – fikk politiet melding om at en ulykke hadde skjedd ved Ulriksbanen. En patrulje ble sendt ut og kom tilbake med en god rapport med oversikt over sentrale aktører tilknyttet

Et lynnedslag på fjellet dagen før ulykken hadde satt banens topp moderne styringssystem ut av funksjon

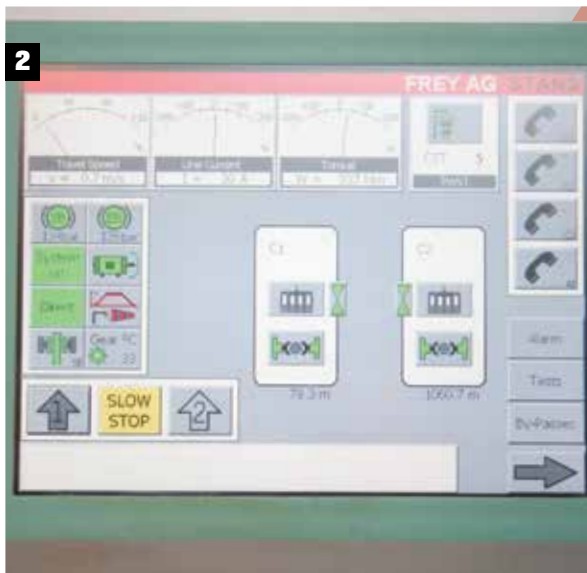
ulykken og en foreløpig formening om et antatt hendelsesforløp.

Flere voksne og barn hadde befunnet seg om bord i den ene gondolen da den dramatiske ulykken inntraff ved avgang fra banens øvre stasjon.

Et lynnedslag på fjellet dagen før ulykken hadde satt banens topp moderne styringssystem ut av funksjon. Banen var derfor blitt kjørt på «god, gammeldags måte» da ulykken inntraff. Ingen elektronisk overvåking og ingen kameraoverføring fra øvre stasjon. Bare direkte kommunikasjon via håndholdt radiosamband mellom stasjonsvakten ved øvre stasjon og kjøreren som befant seg ved nedre stasjon. Dette hørtes jo greit ut – men etterforskningen skulle vise noe annet.

Mens passasjerene steg om bord ved øvre stasjon ble banen uventet satt i drift. Stasjonsvakten grep tak i gondoldørens utvendige håndtak og ble dratt inn mellom gondolen og perrongens glass- og aluminiumsfasader. Der ble han presset med ryggen mot gondolvognen med slik kraft at to plexiglassruter ble trykket inn og han havnet på hodet inn gjennom gondolens vindu. Inne i vognen stod tre voksne og seks skrekkslagne barn som vitner til ulykken. Banen fortsatte sin ferd med den skadde stasjonsvakten liggende på gulvet i gondolen. Vitnene fikk

1

2

1/2. Slik ser oversikts-skjermene i kjørerommet ut når de virker ved normal drift.

Litt av utfordringen med å være arbeidsulykkesetterforsker er å dykke inn i det ukjente

varslet både ambulanse og betjeningen ved nedre stasjon, og da gondolen kom fram stod ambulansen på stedet og ventet.

Media i Bergen har gjennom årene viet Ulriksbanen mye spalteplass. Så også etter denne hendelsen. Førstesideoppslag og helsides reportasjer preget avisene i flere dager etter ulykken. Mye av det som fremkom i presseoppslagene, gav oss nyttig historikk om banen.

Gondolbaneulykke – hvilket regelverk gjelder her? Ved arbeidsstart mandag 26. april fikk jeg, Eirik Myge Daae, og en kollega til-delt saken for etterforskning. Vi så på hverandre og fant fort ut at tross flere år med etterforskning av arbeidsulykker var det ingen av oss som kunne påstå at vi visste så mye om drift og regler for gondolbaner. Vi visste faktisk ingen ting om gondolbaner – bortsett fra at de er fantastisk praktiske til å komme seg til fjells med.

Men litt av utfordringen med å være arbeidsulykkesetterforsker er å dykke inn i det ukjente. Her var det bare å finne riktig regelverk og lese seg opp før vi dro i gang.

Men først hastet det med å få gjennomført vitneavhør av de tre voksne som hadde vært i gondolen på ulykkestidspunktet. Dette ble gjort mandag morgen den 26. april, og gav svært gode opplysninger om hva som faktisk hadde skjedd.

Samme formiddag kontaktet vi Det Norske Veritas AS (DNV), som på det tidspunktet var kontrollmyndighet for blant annet gondolbaner. Vi bad om deres bistand både til å finne frem i aktuelt regelverk og til å gjennomføre tilsyn ved Ulriksbanens anlegg. DNV, blant andre ved avdelingsleder Roar Moe, gav oss uvurderlig hjelp til å finne frem i et for oss helt ukjent lov- og regelverk. Lov om anlegg av taugbaner og løypestrænger m.m. av 14. juni 1912, med blant annet forskrift av 01. januar 1996 nr. 1474 «regler for totausbane», var ikke akkurat kjent lesestoff.

Etter en lyninnføring i dette regelverket dro vi til Ulriksbanen og gjennomførte en befaringsammen med daglig leder og driftsleder. De ble orientert om etterforskningen politiet nå stod overfor, og ble foreholdt alle sine formelle rettigheter på stedet. De viste seg forbilledlig samarbeidsvillige og gav oss en orientering om rutiner og drift av banen. Grunnet de rådende forhold ble disse første undersøkelsene avgrenset til nedre stasjon.

I samråd med banens daglige leder fikk vi utlevert hele driftshåndboken, en fullpakket A4-perm, for kopiering. Slik sikret vi oss kopier av driftstillatelser, sertifikater, interne drift rutiner, kontrollskjema, påleggs- og inspeksjonshistorikk fra DNV m.m. Hva vi eventuelt kom til å få bruk for av dette, hadde vi enda ikke oversikt over.

I løpet av de neste tre dagene ble den skad-

Bildene viser gondolen i normalposisjon ved øvre stasjon.

3. Skyvedøren i helt åpen stilling. Da bildet ble tatt var den nye gondolen reparert og nye vinduer satt inn i dør og vegg.

4. Gondolen i normalposisjon ved øvre stasjon. Skyvedøren er i helt åpen stilling.

4. A: Her er det utvendige håndtaket som stasjonsvakten grep tak i for å forsøke å skyve døren igjen, da gondolen begynte å kjøre. **B:** Deformeringen i aluminiumskarmen er synlig, her ble stasjonsvakten dratt inn mellom karmen og gondolen.

de arbeideren avhørt på Haukeland sykehus, to andre kolleger ble avhørt som vitner og den assisterende driftslederen ble avhørt med status som mistenkt for brudd på bestemmelser i taubaneloven med tilhørende forskrifter.

Dernest gjorde vi en åstedsundersøkelse ved Ulriksbanens øvre stasjon for å dokumentere lokalitetene og skadene etter ulykken. Driftslederen stilte igjen velvillig opp for å få dette gjennomført, og undersøkelsen ble avsluttet med kaffe og nysteikte skillingsboller i kaféen på byens tak, hvor vi avtalte tidspunkt for formelt avhør av driftslederen.

Hva visste vi nå? Vi kjente reglene om totausbane og hvordan kjøring av denne skulle foregå. Vi visste at banens styringssystemer var blitt rammet av lynnedslag dagen før ulykken, og at personellet ikke hadde klart å utbedre dette på tidspunktet da ulykken inntraff. Vi visste at det skulle avholdes tre forhåndsbestilte selskaper i restauranten på Ulriken topp denne dagen, og at disse ikke hadde noen annen måte å komme seg til restauranten på enn ved bruk av banen.

Vi visste at driftslederen, som ikke befant seg på anlegget, hadde tatt en bevisst avgjørelse om å tillate å kjøre selskapsgjester til fjells, til tross for at han kjente til reglenes klare bestemmelser om at driften skal innstilles ved tekniske uregelmessigheter, mekaniske eller elektriske, som kan medføre nedsatt sikkerhet. Vi visste om regelverket som sier at dersom anlegget ikke lar seg kjøre på grunn av brudd i sikkerhetsstrømkretsen, kan sikkerhetssystemet overbroes og kjøretøyet (gondolen) kjøres til nærmeste endestasjon under gitte forutset-

ninger. Regelverket sier også at det bare er tillatt å kjøre med overbroet sikkerhetssystem for å tømme kjøretøyene for passasjerer, og at det ved slik kjøring må utvises spesiell aktsomhet.

Vi visste at det ikke fantes gode og tydelige rutiner for kommunikasjon med håndholdt radiosamband mellom stasjonsvaktene/vognførerne og kjørerer som satt i kontrollrommet ved nedre stasjon. Og vi visste at den assisterende driftslederen, som på ulykkesdagen fungerte som «kjører», på grunn av en kommunikasjons-

Ved denne ulykken valgte man å gå ut over tillatelsene på en måte som svekket sikkerheten for reisende og ansatte

misforståelse hadde satt banen i bevegelse uten at det var gitt klarsignal fra øvre stasjon.

Med status som mistenkte ble daglig leder og driftsleder etter dette avhørt om sine roller i saken, før saken i sin helhet ble sendt DNV for faglig og juridisk vurdering og uttalelse. Uttalelsen forelå 3. september 2010, og saken ble sendt Arbeidstilsynet for vurdering og uttalelse. Arbeidstilsynet vurderte taubaneloven med tilhørende forskrifter til å være dekkende for saken, og anbefalte at arbeidsmiljølovens straffebestemmelser ikke ble brukt i saken.

Straff. Ulriken Taubaneselskap AS ble av påtalemyndigheten ilagt en foretaksstraff på hele

180 000 kroner for brudd på taubaneloven § 20 første ledd, jmfør forskrift om bygging og drift av taubaner og kabelbaner § 33 1. ledd, jmfør regler for totausbane pkt. 4.3.3.3.

Driftslederen og den assisterende driftslederen ble ilagt likelydende forelegg på 20 000 kroner hver for overtredelse av taubaneloven § 20 første ledd, jmfør forskrift om bygging og drift av totausbaner § 33 1. ledd, jmfør regler om totausbaner pkt. 4.2.3.1, jmfør pkt. 4.2.3.3, jmfør pkt. 4.3.3.3.

Samtlige forelegg er vedtatt.

Det skal legges til at vi hadde inntrykk av at Ulriken Taubaneselskap AS var generelt opptatt av sikkerhetsrutiner, også før ulykken. Ved denne ulykken valgte man imidlertid å gå ut over tillatelsene på en måte som svekket sikkerheten for reisende og ansatte. Manglende rutiner og opplæring for kommunikasjon medvirket til at ulykken skjedde.

Erfaringer. Vi sitter igjen med et inntrykk av at tidlig og aktiv kontakt med bedriftens ledelse med tydelig orientering om etterforsknings-situasjonen bedriften nå har havnet i, bereder grunnen for et godt og åpent forhold mellom bedriftens øvre ledelse og politiet. Dette bidrar etter vårt syn til en god fremdrift i etterforskningen, og til et godt grunnlag for en riktig påtaleavgjørelse til slutt.

Med en tidlig involvering av riktig tilsynsmyndighet og politiets påtaleansvarlige får man også raskt avklart hvilket regelverk og enkelbestemmelser i disse som er relevante for den aktuelle saken. Å få dette avklart tidlig styrer etterforskningen i riktig retning allerede i den innledende fasen.

Tekst: **Josephine M. Rasmussen**, stipendiat, Institutt for arkeologi, konservering og historie, UiO

// j.m.rasmussen@iakh.uio.no / Foto: **Jakob Kile-Vesvik**, arkeolog, Kulturhistorisk museum

Metalldetektor til nytte og besvær

Stadig flere kjøper og bruker metalldetektor til hobbyformål i Norge, og metallsøkerforeningene melder om en økende interesse. Dette merkes også i kulturminneforvaltningen, i form av økt innrapportering av funn, men vi ser dessverre også oftere spor av ulovlig graving innenfor områder med automatisk fredete, faste kulturminner.

Våren 2013 arrangerte derfor Kulturarv Vestfold et seminar om privatpersoners bruk av metalldetektor og hva slags utfordringer og nytte kulturminnevernet har av denne aktiviteten og de gjenstandene som fremkommer i kjølvannet av den. Representanter fra hele spekteret av kulturminneforvaltningen var tilstede på møtet. De kulturhistoriske museene, arkeologer fra ulike fylkeskommuner, Riksantikvaren samt undertegnede (i kraft av forsker) var invitert til å holde presentasjoner i forkant av seminardebatten. Seminaret viste både svært sammensatte erfaringer med metalldetektorbruk i de ulike landsdelene, og stor variasjon mellom de ulike delene av forvaltningen når det gjelder hvordan man oppfatter utfordringene detektorbruk fører

med seg. De som arbeider direkte med eller tett på det arkeologiske feltarbeidet, opplever flere problemer enn dem som er fjernere fra utgravningssituasjonene.

Nyttig redskap. Seminaret var dermed preget av høy temperatur og diskusjonsvilje. Det alle imidlertid var enige om, var at metalldetektoren i seg selv er et nyttig verktøy i mange tilfeller. Den brukes ofte som redskap ved registrering og utgravning, både i arkeologisk forvaltning og forskning. Bildene i denne artikkelen viser et eksempel på dette, der arkeologer arbeider med å dokumentere rester av et gravfelt på Seberg i Hedmark. Overflate og jordmasser fra graven gjennomføres og utslag markeres og under-

søkes. På denne måten får man en indikasjon på plasseringen av det som kan være viktige fragmenter fra graven på et tidlig tidspunkt i utgravningsprosessen, og man fanger i tillegg opp små gjenstander eller fragmenter man ellers ville gått glipp av.

Etter loven er faste kulturminner som svarer

Den arkeologiske konteksten er avgjørende for hvor mye vi kan si om den forhistoriske situasjonen

til definisjonen i kulturminneloven § 4, automatisk fredet. Løse kulturminner er definert i kulm § 12, og i §13 slås det fast at det heller ikke er lov til å skade slike. En arkeologisk utgravning innebærer at kulturminnet fjernes, og før en arkeologisk undersøkelse kan gjennomføres må det være gitt dispensasjon for tiltaket som kommer i konflikt med kulturminnet (veibygging eller lignende). Utgravning er først og fremst en dokumentasjonsprosess der det gjelder å trekke mest mulig informasjon ut av undersøkelsesområdet. På samme måte som informasjon fra åstedet for en forbrytelse kan ha vesentlig betydning i en politietterforskning, er den arkeologiske konteksten avgjørende for hvor mye vi kan si om den forhistoriske situasjonen. Gjenstandene alene er forteller oss ikke så mye. Likevel: Løse kulturminner er statens eiendom, og det er innleveringsplikt ved funn av slike gjenstander. Løse kulturminner opptrer både som en del av en forhistorisk kontekst (da fast kulturminne), men kan også dukke opp i omrøtete eller deponerte jordmasser. Overpløying av fortidige strukturer, bosetninger og graver i jordbruket er en vanlig årsak til at gjenstander kommer i bevegelse og spres. Åkre og dyrket mark er populære søkeområder for detektorbrukere. Ved å begrense seg til selve pløyelaget vil de i prinsippet bare ta ut gjenstander som pløgen allerede har flyttet på, og som allerede er ute av primærkontekst. Mange detektorbrukere er opptatt av at dette er gjenstander som er utsatt for ytterligere ødeleggelse i kontakt med jordbruksmaskiner, og som også står i fare for rask nedbrytning på grunn av dårlige bevaringsforhold i pløyelaget. De ønsker derfor å finne gjenstandene slik at de kan bli bevart. Mange benytter museenes eller det aktuelle fylkets funnskjema med mulighet for å fylle inn opplysninger om funnomstendigheter og kartfesting.

Sosiale søk. I enkelte fylkeskommuner, som Vestfold, har det vært arrangert «sosiale søk». Dette innebærer at metallsøkerentusiaster inviteres til å gjøre søk på et bestemt tidspunkt og innenfor et definert område, og hvor representanter for kulturminneforvaltningen (for eksempel fylkeskommune og museum) er tilstede og gir veiledning, tar imot og registrerer funn og så videre. Det ble blant annet gjort på

Gokstad utenfor Sandefjord sommeren 2012 i forbindelse med forskningsprosjektet «Gokstad revitalisert» i regi av Kulturhistorisk museum og samarbeidspartnere. Slike arrangementer kan fylle flere formål. For det første gir det mulighet til å undersøke store områder på en rimelig og rask måte. Derne ligger det et stort formidlingspotensial i slike møter. Både ved at man skaper interesse for det å ta vare på forhistorien, og ved at man får formidlet til metallsøkermiljøene hvilke regler som gjelder, og hvordan man bør gå frem for å hindre at kulturminner blir skadet ved detektorbruk.

Samvittighetsfull bruk av metallsøker i de ovennevnte sammenhengene, er ikke faglig

Detektorbrukerne ikke alltid er like flinke til å respektere automatisk fredete kulturminner

kontroversielt. Uenigheten dreier seg derimot om hvordan kulturminnevernet bør forholde seg til ureglementert bruk av metalldetektor, der detektorbrukere ikke leverer inn gjenstander, tilfellene der gjenstandene som leveres, mangler dokumentasjon eller opplysninger om funnsted, saker der det har gått lang tid fra funnet ble gjort til det ble levert inn, og så videre.

Problematiske detektorbruk. Mange hobbydetektorister er genuint opptatt av kulturminnevern, og har stor kunnskap om gjenstander og forhistorie. Likevel foregår det en del salg av det som kan antas å være arkeologiske detektorfunn på nettsteder som finn.no og skanfil.no. Arkeologer som jobber i felten, opplever også at detektorbrukerne ikke alltid er like flinke til å respektere automatisk fredete kulturminner, og at det foregår en del ulovlig graving. Dette kan dreie seg om søk og graving i områder med kjente kulturminner, eller tilfeller der detektorbrukeren burde ha forstått at han var i ferd med å forstyrre et uregistrert kulturminne. Og selv om dyrket mark anses som fritt frem av mange detektorister, så kan forstyrrelse av kulturminner være en aktuell problemstilling også her. Funn i pløyelaget er en indikasjon på at det

i området kan finnes arkeologisk informasjon i den uforstyrrede grunnen under matjordlaget, for eksempel ved at deler av kulturminnet ligger så dypt at plogskjæret ikke har nådd ned. Fra et arkeologisk synspunkt er det en fordel om disse delene av kulturminnet får bli liggende i fred inntil det eventuelt blir nødvendig eller aktuelt å undersøke det på en forsvarlig måte. Samtlige metallsøkerforeninger i Norge er påpasselige med å oppfordre medlemmene til å følge vernebestemmelsene, og mange detektorister er forsiktige også når de søker og graver i pløyelag. For den som søker og graver etter metallfunn i åker, kan det imidlertid være vanskelig å bedømme hvor dypt pløyelaget egentlig går, og hvor den uforstyrrede undergrunnen starter. Det er flere grunner til dette. Den åpenbare er at jo dypere man graver i et smalt hull, jo vanskeligere er det å få øye på endringer i jordmassen. Ettersom undergrunnsmassen har en annen, oftest lysere farge enn den fete, mørke jorden som utgjør dyrkningslaget på toppen, er en del hobbydetektorister av den oppfatning at mørk jord er ensbetydende med dyrkningslag, og at de trygt kan fortsette å grave så lenge jordmassene er mørke. Dette er feil. Mange ar-

MER INFO

Funnskjema ved innlevering av gjenstander til Kulturhistorisk museum, UiO:
<http://www.khm.uio.no/om/forvaltning-av-kulturminner/melde-funn/funnskjemaskrivbart.pdf>.

Rettsvillfarelse i miljø saker kan man lese mer om i Miljøkrim 2#2012.

Artikkel om samarbeid mellom metall-detektorister og arkeologer i Storbritannia:
N. Ferguson 2013; *Biting the bullet: the role of hobbyist metal detecting within battlefield archaeology*, Internet Archaeology 33. <http://dx.doi.org/10.1114/ia.33.3>.

keologiske strukturer vil snarere være preget av mørk, humusholdig masse fra nedbryting av organisk materiale, og overgangen mellom dyrkningsjorden og de uforstyrrede delene av kulturminnet vil derfor være vanskelig å skille på fargen. Dermed kan detektorbrukeren, uten at han nødvendigvis er klar over det, komme til å gjøre skade på gjenstander og kontekster. Enkelte synes nok også at det er vanskelig å stoppe når de først er i gang. Tar man en titt på nettdiskusjoner blant metallsøkerentusiaster vil man se at det er stor motstand mot påbudet om å stoppe gravingen dersom man støter på et kulturminne i dyrket mark. Mange frykter at det de har funnet, vil bli ødelagt dersom de lar det bli liggende. Det er imidlertid begrenset kunnskap blant detektorbrukere om konsekvensene av uforsiktig og uvetting graving i arkeologisk kontekst, og kulturminneforvaltningen har et stort formidlingsarbeid foran seg på dette området. Mens kulturminneloven er formulert med det formål å dekke mangfoldet av arkeologiske og forhistoriske levninger, alle forhistoriske perioder, alt vesentlig materiale og ulike typer kontekst, så er hobbydetektoristenes fokus smalt i den forstand at de leter etter metallfunn, og for dem kan det da være vanskelig å forstå at deres leting etter metallfunnene kan gå på bekostning av andre faglige hensyn og annen arkeologisk informasjon, slik kulturminneloven pålegger dem. Metallsøkerfunn, som ofte mangler kontekst, gir mye mindre kunnskap om funnet enn gjenstander som ligger i omgivelsene sine og kan dokumenteres i en slik kontekst. Museenes begrensede ressurser tatt i betraktning kan man undre på om det å bruke tid og ressurser på å motta løsfunn er en god faglig prioritering. For selv om mange av funnene som leveres inn, er verdifulle gjenstander, så er funnhåndtering også ressurskrevende. Registrering, oppbevaring, saksbehandling, og i noen tilfeller konservering, skal gjøres på en faglig forsvarlig måte. Derfor kan det før eller siden bli nødvendig med en grundig faglig diskusjon om hvorvidt det er hensiktsmessig at staten selv skal beholde det meste av disse funnene slik praksis er i dag, eller om man i større grad, etter at det er undersøkt, skal

overlate gjenstandene til grunneier eller finner, slik kml § 13 siste ledd åpner for.

Finnerlønn = uklar motivasjon. Riksantikvaren har signalisert at de ønsker en gjennomgang av praksisen med utbetaling av finnerlønn for detektorfunn. Finnerlønnen er hjemlet i kulml § 13, og skal fungere som en påskjønnelse for den som uforvarende gjør funn av løse kulturminner. Krav om finnerlønn kan fremmes av finner, og på bakgrunn av en skjønnsmessig anbefaling fra museet som mottar funnet, utbetaler Riksantikvaren finnerlønnen, som skal deles likt mellom finner og grunneier. På møtet i Vestfold ble det uttrykt bekymring for om finnerlønnen har preg av en «letelønn» og dermed kan fungere som en indirekte oppfordring til å grave opp gjenstander som etter loven skal være fredet. Dette er i så fall i strid med lovgivers intensjon. En gjennomgang vil også kunne avsløre om ordningen praktiseres ulikt i de ulike landsdelene

Mange arkeologer synes det er vanskelig å forholde seg til detektorbrukere som opererer i en gråson

og fylkene. Store ulikheter på dette området kan i prinsippet bety at der man i noen landsdeler vil kunne oppleve å bli anmeldt for brudd på loven, kan man andre steder gjentatte ganger ta opp og levere inn gjenstander fra et kjent funnområde, og i tillegg få utbetalt finnerlønn for tingene. Dette vil i så fall kunne føre til at uærlige finnere leverer inn gjenstander i mer «vennligstilte» landsdeler enn der funnet ble gjort. Da blir funnet nødvendigvis registrert med feil kartopplysninger og funnomstendigheter. At finnerlønnen er relativt lav (skjønnsmessig, eventuelt metallverdi pluss 10 prosent av denne), demper insentivene for denne typen juks. Uten finnerlønn ville kanskje færre funn bli innrapportert, men samtidig ville mange av

problemene skissert over falle bort. For finnere som ønsker å tjene penger på verdifulle funn, vil det uansett som oftest være langt enklere å selge gjenstandene privat. I det organiserte metallsøkermiljøet er engasjementet for kulturminner og gjenstandsvern stort, og man må anta at dette også er en viktig motivasjon for dem som leverer inn funn.

Økt kontakt mellom forvaltningen og hobbydetektoristene.

Mange arkeologer synes det er vanskelig å forholde seg til detektorbrukere som opererer i en gråson. En del frykter at detektorbrukere skal vegre seg for å rapportere om funn dersom de får kjeft fordi de har operert i et område de ikke har lov til. Neste gang vil de kanskje ikke levere inn det de finner. Dette er på mange måter en defensiv posisjon, og det er kanskje på tide å revurdere hvor hensiktsmessig en slik holdning er. Kulturminnevernet og hobbydetektoristene har ikke alltid hatt et godt forhold, men det kan virke som om dette er i endring. Gjennom Facebook er det for eksempel etablert flere diskusjonsfora med en aktiv dialog mellom fagmiljøene, forvaltningen, hobbydetektorister og metallsøkerforeninger. Mens arkeologene og kulturminnevernet på denne måten får brynet sitt faglige «hegemoni» i møtet med et kritisk og interessert publikum, så kan det virke som om hobbydetektoristene i større grad enn da diskusjonene deres stort sett foregikk i lukkede nettfora, er opptatt av å promotere hobbyen sin på en måte som er i samsvar med loven. Det er kanskje slik at ønsket om arkeologers faglige anerkjennelse er adferdsregulerende, og bidrar til flere innleverte funn. Informasjon om de gjeldende regler for metallsøking i tråd med kulturminneloven har også en sentral plass på samtlige foreningers hjemmesider. Den engelske forskeren Natasha Ferguson sammenligner metallsøking med andre ressurskrevende interesser slik som ornitologi, hundestilling, kampsport, og så videre, og kaller dette *serious leisure*. Hennes studie fra Storbritannia viser at metallsøking er en fritidsaktivitet som er preget av interesse for historie, stor kunnskap om gjenstander, og samhold mellom utøverne (Ferguson 2013).

Mange av beskrivelsene i hennes studie kan sannsynligvis overføres til norske metallsøkere. Også i Norge er detektormiljøene kunnskapsrike, og det investeres mye tid og ressurser i hobbyen.

Nettopp fordi metallsøking er i ferd med å bli en populær og godt organisert hobby i Norge, er det viktig at kulturminneforvaltningen jobber

I dag forekommer det omtrent ikke politianmeldelser for brudd på kulturminneloven som følge av detektorbruk

for å etablere lik praksis i møtet med hobbydetektorister.

I dag forekommer det omtrent ikke politianmeldelser for brudd på kulturminneloven som følge av detektorbruk. Dette gjenspeiler sannsynligvis ikke det reelle bildet. Det er viktig at representanter for forvaltningen er helt tydelig på at det ikke er akseptabelt å grave ut gjenstander i strid med loven. Det holder ikke å hevde at man ikke helt skjønnte at det var snakk om et kulturminne før det var for sent. Både i rettspraksis og i straffeloven stilles det strenge krav til såkalt «unnskyldelig rettsuvitenhet» nettopp fordi det ikke skal lønne seg å la være å tilegne seg informasjon om hvilke regler som gjelder. De som driver med en spesiell virksomhet eller hobby, er særlig forpliktet til å sette seg inn i de reglene som gjelder for den spesielle aktiviteten.

Det organiserte detektormiljøet ønsker, ifølge sine talspersoner, å være en støttespiller for kulturminnevernet. Dette bør kulturminneforvaltningen ta på alvor. Det betyr imidlertid også at tilfeller der det er mistanke om brudd på kulturminneloven, også må tas alvorlig, og at brudd på loven må føre til anmeldelse. Dette er også viktig for at praksisen skal oppleves som rettferdig for de mange som faktisk overholder reglene.

Bildene til denne artikkelen er tatt i forbindelse med en utgravning av noen gravhauger på Seberg. De viser arkeologer som bruker metalldetektor på jobb og illustrerer at det ikke er noe galt med metalldetektorer i seg selv, det er hvordan de brukes som er viktig.

Tekst/foto: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM

// kenneth.didriksen@politiet.no

Set fast Object ID linjalen på kunstverket (t.d. maleriet), ta et bilete og svar på spørsmåla i skjemaet for registrering. Spørsmåla finn du blant anna på baksida av linjalen.

Object ID er lansert

Førestill deg at du kjem heim frå ferie no i sommar. Du parkerer bilen i garasjen, tømmer den velfylte postkassa og skal til å låse opp inngangsdøra. Det er då du oppdagar brekkmerka i dørkarmen og ser at det har vore innbrot i huset.

Etter at sjokket, sinnet og fortvilninga har lagt seg er du hos politiet og i gong med å melde og skildre det som er stole. Du hugsar likevel ikkje nokon særlege detaljar om dei fem flotte måleria som tidlegare hang i stova og den vesle bronsefiguren som stod på bordet i gangen. Motiv, farge, kunstnar, storleik er vanskeleg å hugse i detalj. Kunst og antikvitetar er ikkje, trass i store verdiar, utstyrt med modellnamn og strekkodar som til dømes datautstyr, fotoapparat og våpen. Slikt utstyr kan for så vidt også erstattast med nytt og betre, det er ikkje tilfelle med unik kunst.

Ei inventarliste kan i slike situasjonar vere til god hjelp, både for politiet sin sjanse til å etterlyse og finne att gods og overfor forsikrings-selskap som også skal behandle saka. Ved søk i straffesaksregisteret (STRASAK) på dagens registreringar av stolen kunst finst det mange måleri av typen «stort blått med gullramme». Ei slik oppføring er ikkje brukbar for etterlysing og enda mindre for identifisering ved attfinning.

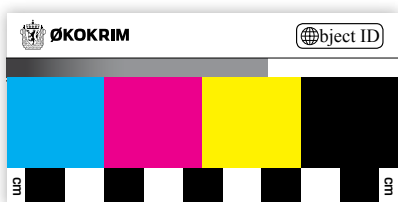
Registreringssystemet Object ID blei lansert i 1997 og ordninga blir støtta og marknadsført

kunst- og kulturgjenstandar ved at dokumentasjonsarbeidet blir forenkla og standardisert globalt.

ØKOKRIM har, med finansiering frå Politidirektoratet, produsert og trykt opp ein referanselinjal i tråd med Object ID-systemet. Linjalen, som har centimetermål og CMYK-fargar, er godkjent av den internasjonale museumsorganisasjonen og rettshavar ICOM. ØKOKRIM har sendt ut linjalar og registreringsskjema til alle politidistrikt for utdeling til publikum. Også fleire aktørar innan kunstbransjen har fått linjalar tilsendt.

Object ID

Du kan lese mer om Object ID på våre hjemmesider under Miljøkriminalitet
> Kunst og kulturminner:
www.okokrim.no/object-id

ØKOKRIM har sendt ut linjalar og registrerings-skjema til alle politidistrikt for utdeling til publikum

blant anna av FBI, Scotland Yard og Interpol samt også UNESCO, musé, kulturminneorganisasjonar, kunsthandlarar og forsikringsbransjen. Målet var å lage ei registreringsordning som var svært enkel, men likevel god nok til å tilfredsstille minimumskrav til sikker identifisering.

Etableringa av Object-ID som standard hjelper no til nedkjempinga av illegal tileigning av

Hjelper politiet til å hjelpe publikum.

Reint praktisk så inneber Object ID at ein tek eit foto av den aktuelle gjenstanden og deretter skildrar den i ni korte punkt i eit registrerings-skjema. Deretter blir skjemaet, anten papirversjon eller digitalt, oppbevart på ein annan stad enn der gjenstanden er. Politiet har ei rolle i ordninga berre når det blir motteke ei melding og denne registreringa kan leggjast ved meldinga. ØKOKRIM og Kripas kan, når det blir vurdert taktisk formålstjenleg, også etterlyse det stolne godset via Interpol på grunnlag av nett Object ID-registreringa. Meir om Object ID finst både på KO:DE og på ØKOKRIM si heimeside. Her kan også linjalen og registreringsskjema skrivast ut.

Tekst: politiadvokat **Henning Klauseie**, Hedmark politidistrikt / Konservator **Øystein Lia**, Hedmark fylkeskommune
// henning.klauseie@politiet.no

En dyr fangstgrop

– historien om nåtidens fatale møte med fortiden

Under arbeid med å utbedre en skogsbilvei høsten 2008 og sommeren 2009 ble det foretatt en utvidelse av en vei som medførte stor skade på en fangstgrop. Det ble en dyrekjøpt erfaring.

Fangstgroper – en historisk verdi.

Området Finnskogen, som ligger i sør-østlige deler av Hedmark og vestlige deler av svenske Värmland, har sitt navn etter innvandringen fra finner som bosatte seg der på 15- og 1600-tallet. Finnene var langt fra de første som tok i bruk dette skogområdet, et område som i dag er meget tynt befolket. Her kan man gå lange strekk uten å se mennesker eller spor etter mennesker.

Våre fjerne forfedre utnyttet naturen og naturressursene på en måte som for mange i dag er fjern og eksotisk. I området finnes et betydelig antall spor etter menneskelig aktivitet. Blant disse er en rekke anretninger som de brukte til å skaffe seg mat. Det finnes flere fangstanlegg for å fange elg som er laget fra omtrent Kristi fødsel og mot vår tid, i jern- og middelalder, frem mot Svartedauden i 1349.

Et av disse anleggene ligger rett i nærheten av innsjøen Skasen i Kongsvinger kommune. Her er det siden 1982 vært kjent at det finnes gamle fangstgroper som sikret mat og skinn til våre forfedre. Riksantikvarens registreringer ble gjort i denne perioden og er senere kjent gjennom offentlige tilgjengelige databaser.

Slike fangstgroper er vernet etter lov om kulturminner. En rekke spor etter menneskelig aktivitet fra inntil år 1537 er vernet som automatisk fredede kulturminner, herunder slike fangstgroper. (År 1537 er skillet fordi det var da reformasjonen kom til Norge). I tillegg til selve kulturminnet er det en sikringssone i ytterkant på fem meter som også omfattes av vernet. Alle inngrep i dette området krever særskilt tillatelse.

Ignorerte varsel fra Skogbrukssjefen.

Under arbeid med å utbedre en skogsbilveg høsten 2008 og sommeren 2009 gikk det svært galt med en slik fangstgrop. Grunneieren og entreprenøren var ikke tilstrekkelig aktsomme,

og foretok utvidelse av skogsbilvegen som medførte en stor skade på en fangstgrop.

Det skal sies at det var uheldige forhold som gjorde at det gikk som det gikk. Grunneieren lot gjennomføre en arkeologisk registrering for å se om det var noe som måtte ivaretas ved byggingen. En arkeolog fra Hedmark fylkeskommune gjennomførte denne, men hadde nok ingen heldig dag på jobben. Rapporten fra arkeologen var mangelfull og uklar, men en meget våken skogbrukssjef i Kongsvinger kommune oppdaget feilen og varslet grunneier om at kulturminnet sto i stor fare for å bli skadet av vegbyggingen. Skogbrukssjefen varslet om

Grunneieren og entreprenøren må åpenbart ikke ha brydd seg nevneverdig om varselet fra kommunen

dette i en e-post som kom til å bli et meget viktig bevis senere i saken.

Grunneieren og entreprenøren må åpenbart ikke ha brydd seg nevneverdig om varselet fra kommunen, men gjennomførte byggingen slik de hadde planlagt.

Anmeldelse og erstatningskrav. I tillegg til anmeldelsen fra Hedmark fylkeskommune og Kulturhistorisk museum kom det erstatningskrav som var rettet mot grunneier til en samlet sum av 155 000 kroner.

Etterforskingen av saken ble i det vesentligste gjort ved Kongsvinger politistasjon. Grunneieren forklarte seg ryddig om de faktiske forholdene, men nektet straffeskyld. Han mente at han hadde vært i god tro ettersom han forholdt

seg til den rapporten som fylkeskommunens arkeolog hadde utarbeidet.

Grunneieren ble ilagt et forelegg på 40 000 kroner med tillegg av erstatning. Han brukte ikke lang tid på å tenke, allerede etter tre dager svarte en advokat at han ikke ville vedta forelegget. Alt lå dermed til rette for en rettslig behandling av saken i full bredde.

Åstedsbefaring – av stor betydning for saken.

7. juni 2011 ble saken behandlet i Glåmdal tingrett. Tiltalte møtte sammen med sin forsvarer og nektet straffeskyld. En arkeolog fra Hedmark fylkeskommune gjorde tjeneste som sakkyndig for retten all den tid rettens medlemmer ikke hadde særlig erfaring med slike saker. Det ble avholdt befarings og det var av stor betydning for opplysning av saken.

Påstanden om straff var en bot på 48 000 kroner, saksomkostninger og i tillegg erstatning på til sammen 155 000 kroner. Årsaken til at boten ble høyere enn tidligere var at «tilståelsesrabatt» som var bakt inn i forelegget naturlig nok falt bort.

10. juni 2011 hadde dommerne tenkt ferdig og avsa dom (TGLØM-2011-60698). Dommen var

Artikkelen

Denne artikkel er skrevet på bakgrunn av kjennskap til ledelse av etterforskning og irettfeiring av straffesaken i Hedmark politidistrikt. Artikkelforfatteren har et særlig ansvar for saker som dreier seg om miljø og fauna i Hedmark politidistrikt.

i samsvar med påtalemyndighetens påstand, bortsett fra et punkt om erstatning.

Erstatningskravet – et ankepunkt.

Grunneieren ble dømt til å betale bot på 48 000 kroner, erstatning med 19 700 kroner til fylkeskommunen og saksomkostninger med 10 000 kroner. Kulturhistorisk museum fikk ingen erstatning, og begrunnelsen var at erstatningskravet ikke dreide som om påløpet utgifter, men utgifter i budsjett til utgraving av kulturminnet:

«Sett hen til den dokumentasjonen som er fremlagt i forbindelse med straffesaken finner retten at det foreligger tvil rundt spørsmålet om undersøkelsene og tilhørende utgifter er å anse som påregnelige følger av fangstgropens ødeleggelser, og idømmer på denne bakgrunn ikke erstatningskravet fra Universitetet i Oslo i anledning straffesaken.»

Det er ikke noe vilkår for å kreve erstatning for en kostnad at den faktisk er påløpt

Ettersom de var lite tilfreds med det, anket de dommen til lagmannsretten over den manglende erstatningen.

Eidsivating lagmannsrett behandlet den sivile saken mellom Kulturhistorisk museum og grunneieren forsommeren 2012. Grunneieren ble frifunnet under dissens 2-1 da flertallet ikke fant ham erstatningspliktig (LE-2011-126896).

Begrunnelsen i lagmannsretten var ikke helt sammenfallende med tingrettens begrunnelse. Lagmannsrettens flertall mente at det var en for avledet og fjern sammenheng mellom den erstatningsbetingende handling og skaden. Omfanget av erstatningskravet var også for lite forutsigbart.

Mindretallet var ikke i tvil om at erstatning skulle idømmes. Artikkelforfatteren oppfatter mindretallets begrunnelse som klart mer prinsipiell enn flertallets.

Høyesterettsdommen. Dommen ble på anket til Høyesterett av Kulturhistorisk museum da man mente den var feil og det ble hevdet at saken prinsipielt viktig for kommende saker. Høyesteretts ankeutvalg henviste anken til behandling.

Saken ble behandlet Høyesterett i januar 2013 – (Rt-2013-116). I en meget grundig og prinsipiell dom avsagt 31. januar 2013 kom en enstemmig Høyesterett til at grunneier pliktet å betale erstatning med 136 000 kroner til fordel for Kulturhistorisk museum.

For Høyesterett var det en rekke nye anførsler som ikke var påberopt verken i tingrett eller lagmannsretten (for lagmannsretten i hvertfall ikke nevnt av retten i dommen).

Grunneieren påsto for Høyesterett at kravet om erstatning hadde en ekspropriasjonslignende karakter og at saken gjaldt et «hypotetisk» spørsmål. Argumentet nådde ikke frem og Høyesterett tok stilling til realitetene i saken.

Påstander om at det ikke var lidd noe økonomisk tap for Universitetet i Oslo led samme skjebne. Høyesterett sier om dette:

«Det er ikke noe vilkår for å kreve erstatning for en kostnad at den faktisk er påløpt. I tilfeller hvor det blir gitt erstatning for krenkelse av en ideell interesse, må det derimot være et vilkår at det er sannsynlig at utgiften vil bli pådratt.»

Dommen behandler en rekke erstatningsrettslige problemstillinger. Om begrunnelsen til lagmannsrettens flertall uttaler Høyesterett at: *«...dette standpunktet er imidlertid åpenbart uholdbart.»*

Høyesterett fant heller ikke at ansvaret skulle lempes i saken. Dette var et viktig tema ettersom fylkeskommunens arkeolog i utgangspunktet hadde kommet med misvisende opplysninger om fangstgropens plassering. Høyesterett mente at grunneiers uaktsomhet ikke var i nedre sjikt, og at det dermed ikke var grunnlag for å nedsette erstatningsansvaret.

Dessverre tok dermed både tingretten og lagmannsrettens flertall feil når det gjaldt lovanvendelsen, og skapte derfor ekstraarbeid for rettssystemet.

I stedet for å vedta forelegget som han fikk tilbud om, ble grunneiers nektelser svært dyre for ham. Han ble dømt til bot på 48 000 kroner, erstatning på til sammen 155 000 kroner og 10 000 i saksomkostninger, og måtte også betale for sin egen advokat i både straffesaken og erstatningssakene. Artikkelforfatteren kjenner ikke til hva kostnaden for advokat ble, men ut i fra antall timer og brev skrevet, må det ha vært minst et sekscifret beløp på den giro han etter hvert mottok fra det anerkjente Oslofirmaet. Alt i alt ble rettsrundene vesentlig dyrere for ham enn å vedta det forelegget han fikk tilbud om i starten.

Sakkyndig

En arkeolog fra Hedmark fylkeskommune gjorde tjeneste som sakkyndig for retten all den tid rettens medlemmer ikke hadde særlig erfaring med slike saker. Det ble avholdt befarings og det var av stor betydning for opplysning av saken.

Reglene er ikke trådt i kraft – se faktaboks

Fremmede arter i norsk natur

Naturmangfoldloven kapittel IV – er blitt reversert

Innførsel av arter til nye leveområder der de ikke er naturlig hjemmehørende, kan i noen tilfeller endre det aktuelle økosystemet vesentlig, for eksempel ved å utkonkurrere arter med nøkkelfunksjon i økosystemet i næringskjeden eller ved å spre sykdommer og parasitter.

På verdensbasis regnes spredning av fremmede arter som en av de alvorligste truslene mot det biologiske mangfoldet, og FN-konvensjonen om biologisk mangfold av 22. mai 1992 artikkel 8 bokstav h forplikter partene (herunder Norge) til å forhindre innførsel av fremmede arter som truer økosystem, livsmiljø eller andre arter.

Mårhund, som er naturlig hjemmehørende i deler av Asia, er et typisk eksempel. Arten ble satt ut i Sovjet på 1900-tallet for å jaktes på, på grunn av skinnen. Derfra har mårhund spredd seg til store deler av Europa, og enkelte individer har vært påvist i Norge. Arten truer særlig bakkehekkende fugl og amfibier. Den er også spredder av smittsomme sykdommer som er farlige for både dyr og mennesker (treleddet bendelmark og trikiner).

Også små og tilsynelatende ubetydelige

arter kan skape konsekvenser man ikke har vært oppmerksom på (eller ikke har tatt hensyn til) tidligere. Utbredelsen av ørekyte er et eksempel på at bruk av en art som levende agn, har ført til en utilsiktet spredning av arten med uheldige følger for det biologiske mangfoldet (særlig bestanden av aure). Et annet eksempel er innførsel av signalkreps, som førte med seg en parasittisk sopp som truer edelkrepsen («krepsepest»).

En art eller bestand er derfor å anse som «fremmed» alle steder der den ikke er naturlig forekommende

Naturmangfoldloven kapittel IV inneholder nye regler om fremmede organismer. Her gis en liten oversikt over reglene om dette. Reglene er foreløpig ikke i kraft, med unntak for utenlandske treslag, se faktaboks.

«Fremmed organisme» er i nmfl. § 3 bokstav e) definert som «en organisme som ikke hører til noen art eller bestand som forekommer naturlig på stedet».

Spredning av fremmede arter dreier seg ikke bare om innførsel av nye arter fra utlandet. Naturen kjenner ingen landegrenser. Uavhengig av om en art spres fra et annet land til et annet, eller kun internt fra et sted til et annet i samme land, vil trusselen mot det biologiske mangfoldet på det nye stedet være den samme. En art eller bestand er derfor å anse som «fremmed» alle steder der den ikke er naturlig forekommende,

Regelverket

Ikrafttreddelsen 1. juli 2012 av reglene i naturmangfoldloven kapittel IV (§§ 28, 30, 31 og 32) ble «reversert» 25. januar 2013 (med unntak for utenlandske treslag)

Ved forskrift av 22. juni 2012 nr. 588 trådte bestemmelsene i naturmangfoldloven kapittel IV om utsetting av fremmede arter (§§ 28 og 30–32) i kraft med virkning fra 1. juli 2012. Beslutningen om ikraftsetting ble imidlertid «reversert» ved forskrift av 25. januar 2013 nr. 72, med unntak for utenlandske treslag.

Søk i Lovdata på naturmangfoldloven har likevel frem til nå (per 1. august 2013) gitt inntrykk av at bestemmelsene fortsatt er i kraft. ØKOKRIMs miljøkrimavdeling har vært i kontakt med Miljøverndepartementet og har gjort oppmerksom på at informasjonen i Lovdata om naturmangfoldloven bør oppdateres.

Denne «reverseringen» av ikrafttreddelsen vil ha betydning også for straffbare forhold som fant sted i perioden reglene var i kraft (jmfør straffeloven § 3 annet ledd).

I mange tilfeller vil de straffbare forholdene likevel rammes av bestemmelsene i annen spesiallovgivning. Se blant annet bestemmelsene i viltloven, lakse- og innlandsfiske-loven og dyrevelferdsloven, som er nevnt i denne artikkelen. Det kan også være annen relevant spesiallovgivning med forskrifter for enkelte arter.

uten hensyn til landegrenser. Dersom man for eksempel benytter levende agn av arter som allerede finnes i Norge, er agnarten å anse som en «fremmed art» på steder hvor den ikke er naturlig forekommende, og bruken av agnet må da skje i samsvar med reglene i naturmangfoldloven kapittel IV (samt eventuell annen spesiallovgivning for agnarten).

Kort om nmfl. §§ 28 og 30–31 – utsetting av levende organismer i miljøet.

Nmfl. §§ 28 og 30–31 regulerer utsetting av fremmed organismer. «Utsetting» er definert i § 3 bokstav n som «utsetting eller bevisst utslipp eller deponering som avfall av organismer i miljøet, eller i et innelukket system der rømning ikke er utelukket.» I forarbeidene (Ot.prp. nr. 52, 2008–2009, side 373) er det presisert at «utsetting» også omfatter at organismen kan slippe ut ved at andre dyr henter den som bytte. (Det samme må også gjelde der arten kan slippe ut i forbindelse med at den benyttes som levende agn.)

Den sentrale bestemmelsen om utsetting er § 30, som i utgangspunktet forbyr utsetting som mangler tillatelse eller hjemmel av følgende:

1. organismer av arter, underarter eller bestander som ikke finnes naturlig i Norge
2. vilt av arter, underarter eller bestander som ikke fra før finnes naturlig i distriktet
3. organismer, unntatt stedegen stamme, i sjø eller vassdrag
4. organismer som ikke forekommer naturlig på stedet, der det er gitt forskrift som krever tillatelse for slik utsetting

§ 31 inneholder visse unntak fra forbudet i § 30, på det vilkår at aktsomhetsplikten i § 28 er overholdt.

Kort om nmfl. § 29 – innførsel av organismer fra utlandet. Etter § 29 er det forbudt å innføre levende eller levedyktige or-

ganismer til Norge fra utlandet med mindre en har særskilt tillatelse etter naturmangfoldloven.

Enkelte andre hjemler med forbud mot innførsel og utsetting.

- lakse- og innlandsfiske-loven §§ 8 og 9 med forbud mot henholdsvis import og utsetting av levende anadrome laksefisk, innlandsfisk mv.
- dyrevelferdsloven § 22, jmfør forskrift 20. november 1976 nr. 3 om forbud mot at fremmedartede (eksotiske) dyr innføres, omsettes eller holdes som husdyr, selskapsdyr eller i fangenskap på annen måte, jmfør matloven § 37
- viltloven § 47 med forbud mot innførsel av viltarter til Norge og utsetting av viltarter som ikke fra før forekommer i distriktet

Dyrevelferdsloven § 28 inneholder et forbud mot utsetting av dyr med mindre dyret har gode muligheter til å tilpasse seg og overleve i det nye miljøet. Bestemmelsen vil imidlertid ikke ramme utsetting av arter som har muligheter for å tilpasse seg det nye miljøet, og nettopp av den grunn truer naturmangfoldet.

Lupiner fins i store mengder langs norske veier. Dette er en art som ikke hører hjemme i norsk natur.

Tekst: førstestatsadvokat **Hans Tore Hoviskeland**, ØKOKRIM / Foto: **politiet** (fra Vest Tank- og Full City-saken)
// hans.tore.hoviskeland@politiet.no

Straffutmåling ved overtredelse av forurensningsloven

Få forurensningssaker har vært oppe for domstolene, og det gjør det vanskelig både for domstolene og aktorene å opparbeide seg nevneverdig erfaring i å fastsette straffen i disse sakene. I denne artikkelen gjennomgås noen argumenter som kan benyttes ved straffutmålingen, og forhold det er viktig å klarlegge under etterforskningen.

Forurensningskriminalitet er brudd på lover og forskrifter som beskytter naturen og miljøet mot forurensning. Denne artikkelen tar ikke for seg forurensning på kontinentalsokkelen, produkt-kontrollavgivningen og forurensning fra samferdselssektoren, men mange av argumentene som her gjennomgås, vil også være relevante ved straffutmålingen på disse saksområdene.

Straff er et av samfunnets virkemidler for å hindre uønsket adferd. I miljøvernaker bør ikke straff være det mest sentrale virkemiddelet. I de mindre alvorlige sakene vil ofte miljøforvaltningen gi advarsel og pålegg. Myndighetene kan også i mange saker stanse ulovlig virksomhet eller ilegge gebyr. Ved overtredelse av forurensningslovgivningen har derimot forvaltningen ennå ikke mulighet til å ilegge overtredelsesgebyr, slik forvaltningen har på mange andre miljøområder.

ØKOKRIM har utarbeidet et doms- og bøte-register og forsøker å bistå påtalemyndigheten når de tar kontakt i denne typen saker. Flere viktige forurensningssaker er også opp gjennom årene blitt gjengitt i fagbladet Miljøkrim. Disse er søkbare på nettsiden okokrim.no. ØKOKRIM har aktorert en rekke forurensningssaker og har derfor utarbeidet mange juridiske utdrag.

En aktor kan gjerne ta kontakt med ØKOKRIM for utlån av et relevant juridisk utdrag.

Dagens praksis. Mye tyder på at både påtalemyndigheten og tingretten, og til en viss grad også lagmannsrettene, er for forsiktige med straffutmålingen i forurensningssaker. Selv om påtalemyndigheten har skjerpet straffen for forurensning fra foretak, synes det som om foretakene foretrekker å vedta bøter av betydelig størrelse fremfor å risikere full offentlighet rundt miljøkriminalitetssaken. Kan det eventuelt skyldes at bøkene likevel er for lave? Jeg tror

eldre saker under sine straffutmålingsprosedyrer. Det gir liten veiledning. Høyesterett har fra 2000 i en rekke miljøraker vist til at lovgivningen på miljøområdet er blitt vesentlig skjerpet, og det er fulgt opp av rettspraksis. Straffutmålingspraksis fra før 2000 er derfor mest egnet til å vise en altfor mild reaksjon. I Rt 2011 side 10, som gjaldt overtredelse av plan- og bygningsloven, skrev Høyesterett: «Denne utviklingen viser at lovgiveren – ikke minst på bakgrunn av en erkennelse av det økende behovet for å verne miljøet – har vedtatt stadig strengere straffebestemmelser». Videre skrev Høyesterett: «Behovet for strenge reaksjoner mot miljøkriminalitet illustreres også av utviklingen i lovgivningen de senere år». Denne utviklingen fulgte så Høyesterett opp i Rt 2012 side 65 (Vest Tank-saken). Jeg tolker disse avgjørelsene dit hen at domstolene nå har gitt klar beskjed om et skjerpet straffenivå på miljøområdet generelt.

Tidligere var det vanlig kun å ilegge foretaket straff ved overtredelse av forurensningsloven. I løpet av 2000-tallet har flere personer blitt dømt til fengselsstraff for overtredelse av forurensningsloven. Det gjelder både ansatte, bedriftsledere, styreledere og rådgivere. Når det gjelder hvem en skal straffe, mener jeg at det

Det er til nå ingen som har blitt straffet for overtredelse av generalklausulen i forurensningssaker

bedriftene ofte vedtar bøkene for å slippe full offentlighet, men i en del tilfeller bør straffene bli strengere, spesielt mot foretak som har god økonomi.

Det er ikke uvanlig at forsvarere trekker frem

skal mye til før en straffer personer langt nede i bedriftshierarkiet.

Straffebestemmelsene. De alvorligste forurensingstilfellene faller inn under straffeloven § 152 b (generalklausulen), som setter fengselsstraff på inntil ti år blant annet for den som forsettlig eller grovt uaktsomt forurenser vann eller grunn slik at miljøet i et område blir betydelig skadet eller truet av slik skade. Strafferammen forhøyes til femten års fengsel hvis overtredelsen har forårsaket at noen har mistet livet eller blitt påført *betydelig helseskade*. Det er til nå ingen som har blitt straffet for overtredelse av generalklausulen i forurensningssaker.

Forurensingsloven setter i § 78 straff for ulovlig forurensning eller overtredelse av pålegg når dette har skjedd forsettlig eller uaktsomt. Første ledd har en strafferamme på bøter eller fengsel inntil tre måneder, annet ledd utvider strafferammen til bøter eller fengsel i 2 år dersom det er voldt fare for stor skade eller ulempe, eller det foreligger andre skjerpene omstendigheter, og inntil fem år dersom det er voldt fare for menneskers liv eller helse. Nærmere om hvor skillet går mellom forurensningsloven § 78 første og annet ledd, fremgår blant annet i Rt. 2012 side 65 (Vest Tank-saken) pkt. 36 flg. Dette er den første saken der noen ble dømt for overtredelse av fl. § 78 andre ledd andre straffalternativ, fordi overtredelsen hadde voldt fare for menneskers liv eller helbred.

Ulovlig håndtering av avfall er regulert i fl. § 79. Strafferammen er her kun bøter eller fengsel på inntil tre måneder. Det er foreslått å heve denne strafferammen.

Også andre rettsfølger, for eksempel inndragning i henhold til straffeloven § 34 flg. både

mot foretaket og personer, forekommer. I tillegg kan domstolene illegge rettighetstap i henhold til straffeloven § 29.

Rettskilder. Det er ganske få regler som gir konkret anvisning på straffutmåling i norsk rett. Normalt vil handlingens grovhet og gjerningspersonens subjektive skyld veie tungt. Det er stor forskjell på om en overtredelse er begått uaktsomt eller med overlegg. Har man handlet forsettlig og skaden som følge av forurensin-

Ved utmåling av bøter mot personer vil vedkommendes inntekt og formuesforhold ha vesentlig betydning

gen ikke er ubetydelig, bør det reageres med fengselsstraff.

Ved utmåling av bøter mot personer vil vedkommendes inntekt og formuesforhold ha vesentlig betydning, jamfør også strl. § 27. Ved utmåling av straff mot foretak er opplistingen av momenter i strl. § 48 b bokstav a til g vesentlig, men ikke uttømmende

Er det snakk om et konkurrenstilfelle, for eksempel med overtredelse av forurensnings-, arbeidsmiljø- og brann- og eksplosjonsvernloven og hvor den høyeste enkeltstrafferamme er fem års fengsel, legges det ved straffutmålingen en viss vekt på at den øverste strafferammen for forholdene samlet blir fengsel i inntil ti år, jamfør straffeloven § 62, jamfør Rt 2012 side 65 (Vest Tank-saken).

Forarbeider. Forarbeidene til forurensningsloven inneholder momenter som kan benyttes ved straffutmålingen. I proposisjonen til loven (Ot.prp. nr. 11 (1979–80) side 71) pekes det for eksempel på at det er sentrale og stadig viktigere verdier som skal vernes av forurensningslovgivningen, og at man er innenfor et område hvor det er rimelig grunn til å anta at straffetrusler kan ha en reell preventiv betydning, fordi utslipene ofte skjer fra økonomisk virksomhet som drives ut fra rasjonelle motiver. I NOU 1989:11 kap. 2 pkt. 1 er det eksempelvis lagt vekt på at foretaket gjennom retningslinjer, instruks, opplæring, kontroll eller andre tiltak kunne ha forebygget den straffbare handlingen. I Ot.prp. nr. 27 (1990–1991) pkt. 8.3 fremgår det at boten må settes høyt hvis straffen skal ha preventiv virkning som foretaksstraff. Dette vektla også Høyesterett i Rt. 2007 side 1684 (Sandvikselvdommen).

Hvis en overtredelse av forurensningsloven har medført at faren har realisert seg i skade på menneskers liv eller helbred, vil det også få betydning ved straffutmålingen, jamfør Ot.prp. nr. 11 (1979–1980) side 173 og Rt. 2012 s. 65 pkt. 52.

Forarbeidene understreker at hovedregelen ved brudd på forurensningsloven må være at selskapsstraff idømmes når det først foreligger en overtredelse av loven. Dette er det også vist til i bl.a. Rt. 2007 side 1684 (Sandvikselvdommen).

Rettspraksis. Rt. 2004 side 1645 (Gjenvinningsdommen).

Den såkalte Gjenvinningsdommen var for så vidt et lite gjennombrudd for strengere straffer. For første gang ble to bedriftsledere idømt fengselsstraff for overtredelse av forurensningsloven. De to bedriftslederne ble ilagt fengselsstraff på 45 dager for brudd på forurensningsloven. I tillegg ble de dømt til inndragning av vinning med hele 150 000 kroner hver. Selskapet var i tillegg ilagt et forelegg på to millioner kroner og inndragning av vinning med to millioner kroner. Selskapet drev med gjenvinning og nyttegjøring av avfall fra aluminiumsindustrien. Saken i Høyesterett mot de to bedriftslederne dreide seg om tre overtredelser av forurensningsloven. Den alvorligste var ulovlig utslipp til sjø av blant annet store mengder kobber og andre metaller. Omfanget av utslippet i sjøen var usikkert, men det dreide seg om

Vest Tank

Det er få forurensningssaker som har vært oppe for domstolene, men en av de som har det er «Vest Tank-saken» som er den mest alvorlige miljøsak som noen gang er behandlet av norske domstoler.

betydelige mengder kobber og andre metaller. I straffutmålingspremissene viser Høyesterett til at det ut fra allmennpreventive hensyn må idømmes en følbare reaksjon. Dette ble blant annet begrunnet med at: «Avfallshåndtering er en økende virksomhet, til dels med mulighet for stor fortjeneste. Samtidig kan det være kostnadskrevende å håndtere avfallet på en forsvarlig måte. Et ønske om å tjene mest mulig, og om å bevare arbeidsplasser, kan friste mindre ansvarlige aktører til å nedprioritere miljøtiltak. Samtidig kan oppdagelsesrisikoen være liten.»

Rt. 2007 side 1684 (Sandvikselvdommen). I denne saken hadde en ansatt i et firma som drev installasjon og service av kjøleanlegg, forårsaket omfattende fiskedød i en elv ved at han tømte ut et fat med ammoniakkholdig vann. Den ansatte ble i tingretten idømt betinget fengsel i 45 dager samt en bot på 15 000 kroner. For selskapets del fant Høyesterett at det forelå manglende retningslinjer, opplæring og internkontroll, og dømte firmaet til foretaksstraff for overtredelse av forurensningsloven i form av en bot på 1,2 millioner kroner. Når det gjaldt begrunnelsen for botens størrelse, viste Høyesterett til Rt. 2004 side 1645 (Gjenvinningsdommen) om at allmennpreventive hensyn tilsier at det må reageres med en følbare reaksjon fordi avfallshåndtering er en økende virksomhet med mulighet for stor fortjeneste som kan friste mindre ansvarlige aktører til å nedprioritere miljøtiltak. Videre skrev Høyesterett: «Botens størrelse bør også avspeile at samfunnet har lidt et tap av naturskader». Samlet sett synes jeg denne boten var noe lav.

Rt. 2012 side 65 (Vest Tank-saken). Vest Tank-saken er den mest alvorlige miljøsak som noen gang er behandlet av norske domstoler. Vinteren 2006–2007 drev Vest Tank AS i Gulen kommune i Sogn og Fjordane behandling av cirka 180 000 m³ bensin uten nødvendige tilatelser fra Klima- og forurensningsdirektoratet og Direktoratet for brann- og eksplosjonsvern. Volumet tilsvarer om lag en tiendedel av det årlige bensinforbruket i Norge. Da bedriften forsøkte å løse et avfallsproblem som oppstod som en følge av bensinbehandlingen, eksplo-derte tanken som avfallet var på. De som var i nærheten av tankene, var i livsfare, og eksplosjonen og røyken medførte også betydelige plager for en rekke personer i området. ØKOKRIM

statsadvokatembete tiltalte i juni 2009 virksomhetens styreleder og daglige leder for brudd på forurensningsloven, arbeidsmiljøloven og brann- og eksplosjonsvernloven. I tillegg ble en rådgiver tiltalt for brudd på forurensningsloven. I lagmannsretten ble saken mot styrelederen utsatt, mens daglig leder ble dømt til ett år og seks måneders ubetinget fengsel. Rådgiveren ble frifunnet. Etter anke fra påtalemyndigheten fastsatte Høyesterett straffen for daglig leder til to års ubetinget fengsel. I tillegg ble han også idømt rettighetstap. Høyesterett opphevet frifinnelsen av rådgiveren.

Et sentralt spørsmål for Høyesterett var forståelsen av forurensningsloven § 78 annet ledd annet straffalternativ, som øker strafferammen til fem års fengsel når overtredelsen har «voldt fare for menneskers liv og helse». Høyesterett kom til at det var riktig av lagmannsretten å subsumere både bensinbehandlingen og

Det er viktig å stille personer til ansvar og reagere med fasthet overfor de som har styrende posisjoner i virksomheter som driver ulovlig

tankrenseprosjektet under forurensningsloven § 78 annet ledd annet straffalternativ.

Skadene og det store farepotensialet var naturlig nok sentrale utmålingsmomenter. Avsnitt 128 i høyesterettsdommen gir en god karakteristikk i så måte: «Det viser også sakens alvor at overtredelsene fant sted på et tankanlegg med i alt 17 tanker fordelt på tre tankgårder, og hvor det i en av tankene ble lagret bensin. Et slikt miljø tilsier den aller største forsiktighet, og det er ikke rom for å eksperimentere.»

Det er viktig å stille personer til ansvar og reagere med fasthet overfor de som har styrende posisjoner i virksomheter som driver ulovlig, særlig når hensynet til sikkerheten ikke blir tilstrekkelig ivarettatt på grunn av inntjeningshensyn. I slike saker vil Høyesteretts uttalelse om den daglige lederen være relevant. Saken mot rådgiveren og styreleder ble behandlet av Gulatings lagmannsrett vinteren 2013. Her ble styrelederen og rådgiveren dømt til fengsel

i henholdsvis to år og fem måneder og tre måneder. De har anket til Høyesterett.

Rt. 2013 side 684 (Brønnboringsdommen). Et brønnboringsfirma som boret energibrønner, hadde ved fire anledninger sluppet ut avløpsvann blandet med tørrstoff fra brønnboring i et vassdrag. Det ble ikke ansett å være fare for stor skade, men det forelå skjerpene omstendigheter, og derfor var fl. § 78 annet ledd første straffalternativ overtrådt. I denne vurderingen ble det lagt vekt på at de fire overtredelsene som selskapet ble dømt for, sammen med forholdet som var foreldet, avdekket mangelfulle og sviktende rutiner og viste at selskapet ikke hadde tatt risikoen for forurensning på tilstrekkelig alvor. Selv om selskapets nedprioritering av sikringstiltak ikke var bevisst økonomisk motivert og at selskapet nå syntes å ha høynet oppmerksomheten mot forurensningsfaren, ble det ilagt en bot på 400 000 kroner.

Full City (Agder lagmannsretts dom av 22. juni 2011). Bulkskipet MV Full City grunnstøtte natt til 31. juni 2009 utenfor Langesund i Telemark. Skipet hadde ankret opp, men grunnstøtte etter at vinden tiltok og ankerfestet slapp. Grunnstøtingen medførte utslipp av cirka 300 tonn olje fra skipet som tilsatte cirka 75 kilometer av kystlinjen. Skipets kaptein, en 57 år gammel kinesisk statsborger, ble i Agder lagmannsrett idømt seks måneders fengsel for overtredelse av forurensningsloven og skipssikkerhetsloven. Lagmannsretten gjorde hele straffen betinget bl.a. under henvisning til at domfelte, som på domstidspunktet var blitt pensjonist, gjennom passbeslag hadde blitt holdt tilbake i Norge i lengre tid. Men lagmannsretten tilføyde følgende viktige setning: «Uten de spesielle, individuelle forhold som nevnt ovenfor, ville hele straffen vært ubetinget.»

Andre relevante rettskilder. Formålsbetraktninger og reelle hensyn. Reelle hensyn og formålsbetraktninger kan være viktig å trekke frem, og hvis de er godt forberedt, kan de ha overbevisende kraft. Det gjelder ikke minst overfor bransjer hvor det er stor fare for at forurensningskriminalitet blir begått. Her kan for eksempel statistisk materiale illustrere problemets omfang, noe som vil vise hvor viktig allmennprevensjon er på dette område.

Uttalelser fra Riksadvokaten. I 1989 utga Riksadvokaten rundskriv nr 4/1989 – Forurensningskriminalitet. Selv om det er 24 år siden, er det en sentral rettskilde. Hva en kan legge vekt på ved straffutmålingen, fremgår av kap. IV pkt. 3. Her fremgår det bl.a. at straffenivået må være så høyt at det har betydelig preventiv virkning.

Forurensningskriminalitet har i alle år vært nevnt i Riksadvokatens årlige prioriteringsrundskriv til politiet og statsadvokatembetene. Her fremgår det at alvorlig forurensningskriminalitet skal prioriteres.

Foreleggspraksis. Det er gitt en rekke forelegg i forurensningssaker, og det er ikke uvanlig at foreleggene kan være på flere millioner kroner. De høyeste foreleggene som er ilagt på fastlandet, har vært på fire millioner kroner. Disse foreleggene er vedtatt. Dette var et forelegg i 2001 for et utslipp av minst 40 kg kvikksølv til Sørfjorden ved Odda. Det andre forelegget ble i 2012 ilagt Oslo kommune i forbindelse med et klorutslipp til Akerselva. Det tredje ble gitt til en bedrift for utslipp av 121 000 liter olje i Karlsundet. Ved henvendelse til ØKOKRIM kan aktorer få oversendt vedtatte forelegg som kan være rettledende i aktuelle saker. Hvilken relevans og vekt påtaleavgjørelser har som rettskilde, er for øvrig drøftet i Tor Geir Myhrer: Påtalemyndighetens praksis som rettskilde, Tidsskrift for rettsvitenskap 2003/2 side 219–245.

Hvilken betydning tidligere bøter skal ha, kan videre illustreres ved Rt 2011 side 10 og da pkt 23: «For Høyesterett er det videre dokumentert en del underrettspraksis og vedtatte forelegg fra de siste årene. Disse sakene kan synes å indikere at bøtenivået har vært noe lavere enn den boten lagmannsretten har utmålt i vår sak.

Men etter min mening har ingen av de aktuelle sakene samme alvorlighetsgrad som den foreliggende, og gir derfor liten veiledning. Dessuten bør Høyesterett nå stille seg helt fritt i forhold til underrettspraksis og sette boten til det beløp som Høyesterett finner passende.»

Andre straffutmålingsmomenter.

Allmennprevensjon. Når straff i Norge nærmest bare er begrunnet ut fra individualprevensjon og allmennprevensjon, sier det seg selv at dette av alle momenter bør spille den vesentligste rollen. Det er fremholdt i en rekke høyesterettsavgjørelser at allmennprevensjon er helt sentralt som straffutmålingsmoment ved miljøkriminalitet. For industriforetak har dette hensynet særlig vekt ved at foretaksstraff skjerper sikkerheten og ansvaret for å hindre forurensning. Videre er det et signal til alle bedrifter, uansett område, at de følger alle lover og regler som gjelder for å hindre forurensning. De må på alle områder ivareta den strengeste sikkerhet og vise stor aktsomhet. At allmennprevensjon har så stor betydning på miljøområdet, skyldes nok også at det ofte i utgangspunktet er lovlidige borgere som velger å begå denne type straffbare handlinger. Blant de som overtrer forurensningsloven, finnes det også de som tar et rasjonelt valg før de begår en straffbar handling.

Tidsforløpet. Det kan fort bli en formildende omstendighet om saken er blitt gammel. Ved foretaksstraff kan det også bli et moment som kan tale for at foretaket skal frikjennes når det har gått uforholdsmessig lang tid. Det ble vektlagt i en høyesterettsdom fra 28. juni 2013, som riktignok gjaldt korrupsjon. I denne saken hadde det straffbare forholdet blitt begått i en periode

på mellom 9,5 og 7 år tilbake i tid. Her ble tiltale først ble tatt ut i 2,5 år etter anmeldelsen, og hovedforhandling ble først holdt 1,5 år etter dette. For aktorer er det viktig å ha oversikten over tidsbruken i slike saker.

I Vest Tank-saken trekker ikke Høyesterett frem noen formildende omstendigheter. I en sak av et slikt omfang og karakter var ikke de om lag fem årene som hadde gått siden de straffbare forholdene ble begått, et tidsforløp som ble vektlagt i utmålingen. Også saken som førte til Gjenvinningsdommen var blitt noe foreldet, men her tillå Høyesterett tidsaspektet begrenset betydning fordi kartlegging av forurensningen nødvendigvis måtte ta noe tid.

Konkurransesvridning. Forurensningskriminalitet kan i mange tilfeller også være konkurransevidende. Bedrifter som sparer på utgifter til renseanlegg eller levering av farlig avfall til avfallsmottak, vil få en fordel på bekostning av lovlidige virksomheter.

Andre momenter. Manglende miljøbevissthet ble for eksempel ansett som et skjerpende moment i Rt. 2013 side 684 (Brønnboringsdommen), selv om utslippene ikke medførte fare for stor skade.

Ved straffutmålingen legges det selvsagt også stor vekt på den betydning miljøverdier har og på om en overtredelse kan medføre uopprettelige skader. I forurensningssaker kan det ofte være vanskelig å påvise konkrete skadefølger av det enkelte utslipp, og ved straffutmålingen legges det for liten vekt på at virkningen(e) først vil vise seg etter flere år. Det er derfor viktig også å forsøke å klarlegge virkningen(e) under etterforskningen. Det er også viktig at forurensningsmyndighetene i sine anmeldelser sier noe om følgen av forurensningen.

Det bør også legges vekt på at forurensningskriminalitet som hovedregel ikke rammer noen konkrete fornærmede, men hele samfunnet, kommende generasjoner og det biologiske mangfoldet. Dette er en overtredelse av sterkt samfunnsskadelig karakter.

ØKOKRIMs trusselvurdering for 2013–2014 kan også benyttes ved straffutmåling. Her fremgår det at den største trusselen innen forurensningskriminalitet, er håndtering av farlig avfall. Vektet mot annen økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet havner forurensningskriminalitet høyt opp på listen.

Full City

Etter at bulkskipet MV Full City grunnstøtte natt til 31. juni 2009, utenfor Langesund, ble skipets kaptein idømt seks måneders fengsel for overtredelse av forurensningsloven og skipssikkerhetsloven i Agder lagmannsrett (grunnet utslipp av cirka 300 tonn olje).

Tekst: politiinspektør **Jarl Martin Pedersen**, Politidirektoratet

// jarl.martin.pedersen@politiet.no / Foto: Rådgiver **Silje Lien Nilsen**, Fiskeriforvaltningens analysenettverk (FFA) & **unodc.org**

Møte i Kriminalitetskommisjonen

FN – UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime)

UNODC har som mandat å bistå medlemslandene i bekjempelsen av ulovlige narkotiske stoffer og kriminalitet, blant annet menneskehandel, menneskesmugling og terrorisme. FNs kriminalitetskommisjon er ett av to styrende organer for UNODC i Wien. Narkotikakommisjonen er det andre. Det 22. møtet i Kriminalitetskommisjonen ble holdt i Wien 22.–26. april 2013.

Gunnar Stølsvik (prosjektleder i FFA og seniorrådgiver i Fiskeri- og kystdepartementet og har vært sentral i arbeidet med forebygging og bekjempelse av fiskerikriminalitet.

Resolusjon mot fiskerikriminalitet.

Det ble totalt fremmet 22 resolusjoner på ulike områder. Norge fremmet og fremforhandlet to resolusjoner, én om kriminalitet til havs («*Promoting international cooperation and strengthening capacity to combat the problem of transnational organized crime committed at sea*») og én om datakriminalitet.

Resolusjonen «*Promoting international cooperation and strengthening capacity to combat the problem of transnational organized crime committed at sea*» ble lagt frem av Norge for å videreføre den norske innsatsen mot fiskerikriminalitet. Det finnes flere fellesnevner mellom fiskerikriminalitet og annen kriminalitet som foregår på havet, som for eksempel ulovlig transport av tømmer, annen miljøkriminalitet og piratvirksomhet. Av den grunn hadde resolusjonsforslaget et bredt nedslagsfelt.

Norge har klart å bli en viktig internasjonal aktør i forebygging og bekjempelse av fiskerikriminalitet. Det tar imidlertid tid å skape enighet blant verdens nasjoner om politiske prioriteringer. Gunnar Stølsvik, prosjektleder i Fiskeriforvaltningens Analysenettverk (FFA) og seniorrådgiver i Fiskeri- og kystdepartementet var sentral i å få på plass denne resolusjonen.

– Norge tok opp fiskerikriminalitet første gang i FN-systemet under FNs kriminalitetskonferanse i 2010. Norge hevdet da at det er mye organisert kriminalitet relatert til ulovlig fiske. Dette skapte mye motstand, men også støtte fra en rekke land. Imidlertid så vi at det var tidlig

og såpass nytt i FN-sammenheng at det var vanskelig å få en felles forståelse blant landene.

– Vi jobbet deretter systematisk med å få en felles forståelse i FN om at fiskerikriminalitet må bli anerkjent på lik linje med annen alvorlig organisert og grensekryssende kriminalitet. Dette er viktig fordi UNODC driver med kapasitetsbygging på en rekke kriminalitetsområder og i utviklingsland særlig innen miljø.

– Norge finansierte deretter en UNODC-studie om organisert kriminalitet i fiskerieringen, hvor det, i tillegg til ulovlig fiske, ble avdekket en rekke alvorlige tilfeller av organisert kriminalitet i fiskeribransjen, herunder menneskehandel og slavearbeid. Studien avdekket også at fiskeribransjen er en underregulert næring som på mange måter har skidd unna den internasjonale overvåkingen. På kriminalitetskommisjonens møte i 2011 ble det enighet om en resolusjon om grensekryssende kriminalitet (Combating the problem of organized crime committed at sea), som ga mandat til å jobbe videre med disse problemstillingene. Det ble deretter i regi av UNODC gjennomført et ekspertmøte i oktober 2012. Rapporten fra dette ekspertmøtet var grunnlaget for det norske forslaget om en ny resolusjon på det 22. møtet i Kriminalitetskommisjonen.

Behandlingen av resolusjonen gikk ikke uten lange diskusjoner. Det ble gjennomført flere runder med såkalte uformelle diskusjoner, og flere land hadde endringsforslag. Særlig aktive var Argentina, Brasil, Ecuador, Iran, Kina, Mexico, UK, USA og Frankrike. Diskusjonene

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) har som mandat å bistå medlemslandene i bekjempelsen av ulovlige narkotiske stoffer og kriminalitet, herunder menneskehandel, menneskesmugling og terrorisme. Norges bidrag til UNODC finansieres over Utenriksdepartementets budsjett.

FNs kriminalitetskommisjon CCPCJ

(Commission on Crime Prevention and Criminal Justice) er ett av to styrende organer for UNODC i Wien. Narkotikakommisjonen er det andre. Norge er valgt inn som ett av 40 medlemsland i Kriminalitetskommisjonen for perioden 2013–2015.

Kriminalitetskommisjonens årlige møter er et forum for informasjonsutveksling og den globale diskusjonsarenaen når det gjelder forebygging og bekjempelse av kriminalitet.

Under møtene forhandles en rekke resolusjonsforslag som er med på å utarbeide retningslinjene for kommisjonens, sekretariatets og medlemslandenes arbeid og policyutvikling. Resolusjonsforslagene vedtas enten i Kriminalitetskommisjonen, i ECOSOC (Economic and Social Council) eller i FNs generalforsamling via ECOSOC. Resolusjoner vedtatt i Kriminalitetskommisjonen fremmes for ECOSOC til orientering.

var i hovedsak knyttet til omtale av piratvirksomhet, miljøkriminalitet, innholdet i begrepet «security», og forslaget om å be UNODC holde et nytt ekspertgruppemøte om grensekryssende organisert kriminalitet på havet.

Til slutt ble man enige, og resolusjonsforslaget ble vedtatt i plenumsesjonen den siste dagen, en dag på overtid. – Fra norsk side er

Deltakere fra norsk side: Else Mette Næss (delegasjonsleder), seniorrådgiver, JBD / Kristian Ødegaard (alt. delegasjonsleder), ministerråd, FN-delegasjonen i Wien / Morten Nordskog, avdelingsdirektør, MD / Gunnar Stølsvik, prosjektleder, Fiskeriforvaltningens analysenettverk, FKD / Lars Meling, seniorrådgiver, JBD / Andreas Motzfeldt Kravik, rådgiver, UD, Nilsen Silje Lien, rådgiver, Fiskeriforvaltningens analysenettverk, FFA, Tor Martin Møller, førstesekretær, FN-delegasjonen i Wien / Hilde Ognedal, seniorrådgiver, Fiskeridirektoratet / Jarl Martin Pedersen, politiinspektør, POD / Bente L. Storruste, politiinspektør, POD / Børre Idsøe, Helsetjenesten, Oslo fengsel (paneldeltaker under et sidearrangement) / Daniel Schmidt, praktikant, FN-delegasjonen i Wien.

vi særlig fornøyd med den operative bestemmelsen som oppfordrer UNODC til å fortsette arbeidet mot grenseoverskridende organisert kriminalitet på havet og til å fortsette arbeidet i ekspertgruppen som sist ble holdt høsten 2012, sier Stølsvik. – I tillegg ble det enighet om en egen paragraf som viser til miljøkriminalitet på havet (transnational organized crime committed at sea that has a significant impact on the environment). Denne paragrafen må anses å understreke UNODCs relevans for denne typen kriminalitet, inkludert grensekryssende organisert fiskerikriminalitet. Chile og Costa Rica meldte seg som medsponsor etter vedtakelsen i plenum.

Hvorfor er slike resolusjoner viktige for Norge?

– Norge er storeksporthør av fisk til mange land som scorer lavt på korrupsjonsindeksen, og som Norge ikke har etablert samarbeidsavtaler med. I slike tilfeller vil internasjonale konvensjoner lette kontrollsamarbeidsklimaet og bekjempelsen av fiskerirelatert kriminalitet.

– Norge er en havnasjon, og vi har forvaltningsinteresser der norske selskaper har aktivitet. Det gjelder for eksempel både utenfor Antarktis og utenfor kysten av Vest-Afrika.

– Utenlandske fiskeflåter er også globale. Vi ser at mange av de kriminelle vi bekjemper i 2006–2008 i Barentshavet, nå har flyttet seg sørover i Atlanterhavet. Vi kan utgjøre en forskjell ved å bidra med kunnskap om de kriminelle og overvåkingssystemer for å følge risikofartøy. Vi ønsker å jobbe forebyggende. Dette fordrer internasjonale, forpliktende avtaler som gir politisk trykk bak prioriteringene.

Hva er neste steg for FN i arbeidet mot fiskerikriminalitet?

– UNODC er i ferd med å etablere et havkriminalprogram (Maritime Crime Programme). Målet er å bidra til at man blir mer effektiv i å bekjempe kriminalitet på havet. Norge er med i ekspertpanelet og bidrar blant annet med kunnskap om havovervåking og identifi- sering av risikofartøy.

Den tematiske debatten i plenum. Årets tematiske debatt i Kriminalitetskommisjonen var

om utfordringene knyttet til miljøkriminalitet og hvordan man effektivt kan respondere på disse. Flere av landene påpekte utfordringer knyttet til lav strafferamme for miljøkriminalitet og/eller at overtredelser blir behandlet administrativt, noe som medfører at området blir nedprioritert. Det er behov for å øke strafferammen i flere land. Videre ble det påpekt at miljøkriminalitet kjen- tegnes ved lav oppdagelsesrisiko og høy profitt.

Smugling av og ulovlig handel med flora, fauna og avfall ble av mange land fremhevet som de største utfordringene. I den forbindelse ble det nevnt at en helhetlig tilnærming hvor man både har fokus på «tilbud» og «etterspør- sel» samt primærforbrytelsen og utbytte fra den straffbare handlingen. Styrking av informa-

Smugling av og ulovlig handel med flora, fauna og avfall ble av mange land fremhevet som de største utfordringene

sjonsutvekslingen både mellom ulike offentlige etater, NGO-er og andre enheter ble fremhevet. Det ble også nevnt at etablering av såkalt NEST (National Environmental Security Task Force) har styrket både utveksling av informasjon og koordinert innsats mot spesifikke problemer. Det ble også nevnt andre temaer som oljeutslipp, ulovlig gruvedrift, DNA-sporing av elfenben, forbindelsen mellom fattigdom og kriminalitet, fiskerikriminalitet, bruk av gode rammeverk for å bekjempe miljøkriminalitet, sertifisering av opprinnelsessted for mat, og så videre.

Faglige sidearrangementer. Det ble ar- rangert en rekke sidearrangementer under årets sesjon der Norge var medarrangør for fire av de:

- «Transnational organized fisheries crime»
- «Illicit financial flows in the Horn of Africa»
- «Femicide – stopping the killing of women and girls»

- «International standards and national practices in policing»

Resolusjon om datakriminalitet. Reso- lusjonen «Promoting technical assistance and capacity building to strengthen national measu- res and international cooperation against cyber- crime» ble fremmet av Norge i tett konsultasjon med Europarådets komité om cyberkriminalitet. Resolusjonen fulgte opp det mellomstatlige ekspertgruppemøtet om datakriminalitet i Wien 25.–28. februar hvor det var bred enighet om viktigheten av kapasitetsbygging og teknisk bistand for å bekjempe datakriminalitet.

Resolusjonen har som viktigste elementer (i) å styrke UNODCs globale program mot data- kriminalitet, (ii) å sørge for at resultatene fra ar- beidsgruppens utførte studie bevares gjennom opprettelsen av en UNODC-database for lover og gode praksiser knyttet til datakriminalitet, (iii) å sørge for at UNODCs arbeid mot datakri- minalitet innrettes mot kapasitetsbygging og teknisk assistanse, arbeidsformer det er til- nærmet konsensus om blant medlemsstatene, og unngå at oppmerksomheten rettes mot det langt mer kontroversielle spørsmålet om en ny global konvensjon mot datakriminalitet.

I de uformelle forhandlingene om resolusjo- nen var det primært BRICS-landene som uttrykte en viss skepsis mens de fleste øvrige stater var positive, især gjaldt dette vestgruppen og Japan. Den endelige resolusjonen ble vedtatt på overtid siste dag uten at det var foretatt endringer av betydning i det norske utkastet. Vedtaket av resolusjonen må anses som viktig ikke bare fordi den inneholder viktige elementer for en effektiv bekjempelse av datakriminalitet, men også fordi den bidrar til å gjøre Norge til en sentral aktør i dette arbeidet.

NYE LOVER & FORSKRIFTER

AV BETYDNING 2013

Gebyr eller straff etter akvakulturloven?

Lov av 21. juni 2013 nr. 74 om endringer i akvakulturloven

Selv om NOU 2003:15 Fra bot til bedring fortsatt er til behandling i Justisdepartementet, implementeres Sanksjonsutvalgets tankegods jevnlig i nye lover, ikke minst på miljøområdet. I lov av 21. juni 2013 nr. 74 var det straffebestemmelsen i akvakulturloven sin tur. Den lyder nå:

«Den som forsettlig eller grovt uaktsomt vesentlig overtrer bestemmelsene gitt i eller i medhold av §§ 4, 5, 10, 12, 13, 14, 17, 19, 22, 23, 24 og 25, straffes med bøter eller fengsel inntil 1 år eller begge deler, dersom forholdet ikke rammes av strengere straffebestemmelse.

Grov overtredelse av første ledd straffes med bot eller fengsel inntil to år eller begge deler, om ikke strengere straffebestemmelse får anvendelse. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på om den økonomiske eller potensielle økonomiske verdien av overtredelsen er stor, om overtredelsen har skjedd systematisk og over tid, om overtredelsen har skjedd som ledd i organisert virksomhet,

om overtredelsen har medført eller voldt fare for en betydelig miljøskade og om miljøskade som følge av overtredelsen er uopprettelig.

Medvirkning og forsøk straffes på samme måte.

Departementet kan i forskrift gitt i medhold av denne loven fastsette at overtredelse av forskriften ikke er straffbar.»

Endringen må sees i sammenheng med endringer i § 30 om overtredelsesgebyr, og hovedformålet er å sikre at straffeforfølgning forbeholdes de alvorligste sakene. Derfor er det innført et vesentlighetskrav i § 31 første ledd, og skyldkravet er høynet til forsett eller grov uaktsomhet. Forarbeidene, prop. 103 L (2012–2013), gir veiledning for vurderingen av valget mellom forvaltningssporet og straffesporet.

Momentet om «medført eller voldt fare for en betydelig miljøskade» i grovhetsvurderingen etter annet ledd kom inn etter forslag fra Riksadvokaten i høringsrunden. Riksadvokaten pekte på at naturen normalt vil kunne gjenopprette skader som følge av brudd på akvakulturloven, og at et farekriterium derfor i større grad vil ha en konkret og praktisk betydning ved straffeforfølgning.

Ved samme lov ble det innført en ny § 29a om mulighet for tilsynsmyndigheten til å inndra utbytte som er oppnådd ved overtredelse av akvakulturlovgivningen.

Endringene i straffebestemmelsen trådte i kraft 1. juli 2013, mens endringene i § 30 og ny § 29a trer i kraft 1. januar 2014.

Vannscooter tillatt langt fra land

Forskrift av 21. juni 2013 om bruk av vannscootere og lignende

Forbudet mot vannscootere ble opphevet med virkning fra 1. juli 2013. Det er nå tillatt å kjøre vannscooter 400 meter fra land i sjø og 500 meter fra land i ferskvann. Grensen gjelder også ut fra holmer og skjær større enn 200 m².

Etter forskriftens § 5 åpnes det for helt nødvendig transportkjøring gjennom forbudssonene på strenge vilkår.

I verneområder er det særlig strengt.

Det er laget et veiledende kart på Miljødirektoratets nettsider.

Overtredelse straffes med bøter etter småbåtloven § 40a.

Bruk av vannscooter har vært et hett tema i det siste, og flere medier har omtalt det nye regelverket. Dette er en faksimile NRK.no/østafjells 7. juni 2013.

VIKTIGE DOMMER I MILJØSAKER 2013

(AVGJØRELSE FRA HØYESTERETT, SAMT LAGMANNSRETTS- OG TINGRETTSDOMMER AV PRINSIPIELL BETYDNING)

Høyesterett

«Vanlig forurensning»

Rt-2013-684

Et firma som drev med boring av brønner i Øst-landsområdet, hadde ved seks anledninger i løpet av perioden 2004–2010 hatt utslipp av boreslam til vassdrag i Oslo. Bedriften ble anmeldt av Vann- og avløpsetaten i Oslo kommune (VAV). Det ble utferdiget et forelegg mot bedriften. Bedriften vedtok ikke forelegget, og det ble berammet hovedforhandling i Oslo tingrett, som dømte bedriften. Dommen ble anket av domfelte og behandlet i Borgarting lagmannsrett. Lagmannsretten frifant for ett av de seks tilfellene pga. foreldelse, og for ytterligere ett tilfelle der retten kom til at ingen ved bedriften hadde handlet uaktsomt. De øvrige fire utslippene ble bedriften dømt for. Bedriften anket til Høyesterett over blant annet lovanvendelsen idet de mente at utslippet var lovlig etter fl. § 8, første ledd nr. 3 som «vanlig forurensning» fra midlertidig anleggsvirksomhet. Det var på det rene at slik brønnboring er midlertidig anleggsvirksomhet, og det sentrale tema var derfor om forurensningen var «vanlig».

Høyesterett drøfter hva som ligger i begrepet «vanlig» i avsnittene 20–30. Her peker Høyesterett på at her er det relevant å se på hva som er vanlig i bransjen og hva som er vanlig i forhold

til resipienten (herunder at utslippet har mindre betydning for resipienten).

Det som imidlertid er av særlig interesse i dommen er det Høyesterett sier i avsnitt 25:

Etter mitt syn må det også legges vekt på om forurensningen kunne vært unngått med enkelte midler.

Her trekker også Høyesterett paralleller til den tidligere vannvernloven § 5 som setter som vilkår for at forurensningen er lovlig at den er en «nødvendig følge av eller betingelse for» en bestemt type virksomhet.

Dommen gjelder konkret brønnboring som er midlertidig anleggsvirksomhet etter fl. § 8, første ledd nr. 3, men høyesteretts drøftelse av begrepet «vanlig forurensning» vil ha betydning for forståelsen av dette uttrykket også i relasjon til de andre typer forurensning som er omhandlet i fl. § 8.

Skrevet av Carl Graff Hartmann, statsadvokat ved Oslo Statsadvokatembeter

Lagmannsrett

Ny dom om streng aktsomhetsnorm på miljøområdet

LH-2012-205694 (Hålogaland lagmannsrett)

En mann ble dømt til 10 000 kroner i bot for å ha felt cirka 300 trær i Hanadalen naturreservat i Tana i 2009, samt for flere tilfeller av ulovlig motorferdsel i det samme området i 2009–2010. Domfelte, som var fra Tyrkia og kom til Norge i 2006, ble frifunnet i tingretten fordi han ble ansett å ha vært i unnskyldelig rettsvillfarelse. Om dette konkluderte lagmannsretten:

«Lagmannsretten finner det klart at tiltalte, ikke for noen del av tiltalen, har utvist en slik aktsomhet som må kreves ved overtredelser av miljøvernlovgivningen, se for eksempel Rt-1992-1120 med henvisninger. Lagmannsretten finner ikke å kunne se bort fra at tiltalte handlet i rettsvillfarelse for de forhold tiltalen gjelder. Lagmannsretten finner det likevel utvilsomt at villfarelsen ikke var unnskyldelig. Det er derfor ikke grunnlag for frifinnelse.»

Under henvisning til blant annet Rt. 2011 side 10 mente lagmannsretten at forholdet i utgangspunktet kvalifiserte til fengselsstraff:

«Lagmannsretten legger til grunn at forsettlig hogst av det omfang som tiltalte er kjent skyldig i, og som gjelder den type løvskog verneplanen nettopp hadde som formål å bevare, med tillegg av flere brudd på motorferdselloven, i utgangspunktet ville medført en kortere fengselsstraff.»

Straffen ble imidlertid satt til bot under henvisning til rettsvillfarelsen. I tillegg ble hogsten inndratt.

ØVRIG

MATERIELLFRIST MILJØKRIM 2/2013:

6. NOVEMBER

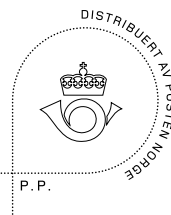
Tidligere nummer av Miljøkrim finner du på
www.miljokrim.no

Returadresse:

ØKOKRIM

Pb. 8193 DEP

0034 OSLO

NESTE NUMMER

KOMMER JULEN 2013

Materiellfrist for Miljøkrim 3/2013: 6. november